

Муниципальное общеобразовательное учреждение
«Кадамская основная общеобразовательная школа»

ПРИНЯТО:

на заседании педагогического совета
Протокол № 1 от 31.08:2020 г.
Обсуждено на методическом
объединении учителей
Протокол № 1 31.08 2020 г.

СОГЛАСОВАНО:

Заместитель директора
по УВР
И.Н.Булыгина
И.Н.Булыгина
31.08 2020 г

УТВЕРЖДАЮ:

Директор МОУ
«Кадамская основная
общеобразовательная школа»
Н.В.Воронцова
Приказ № 24 от 31.08 2020 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

Предмет: Марийский язык и литература

Классы: 5-9

Учебный год: 2020-2021

Учитель: Беяева Зоя Александровна

Ончылмут .

Марий Эл Республикыште кок кугыжаныш йылме уло: руш да марий. Марий йылме – тиде марий калыкын шочмо йылмыже. Илышым умылаш икшыве-влак шочмо йылме дене тунемыт. Тудын денак йоча умбакыже виянеш.

Марий йылмым школышто туныктымашын **цельже**: йочан культуроведческий компетенцийжым вияндымаш, шочмо йылмым йӱраташ, аклаш, илышын чыла шӱрыныштыжӱ тудым кучылт мошташ туныктымаш.

Тиде цельыш шуаш марий йылмым туныктышо тыгай **сомылым** шуктышаш:

- йоча чонышко шочмо йылмын вийжым, моторлыкшым шындарен моштышаш;
  - йылме закон-влакым кучылт мошташ туныктышаш;
  - йочан йылме компетенцийжым вияндышаш. Тидлан шке шонымашым радамлен ойлаш туныктышаш.
- Школысо программе 13 ужаш гыч шога. Кажне ужаш кок блок гыч шога: икымше блок пален налшаш лингвистический умылымашым пуа, кокымшо тунемшын мом ыштен моштышашыж нерген рашемда.

5-9 классыште тунемше мом ыштен моштышаш:

(УУД лектыш):

Личностный:

- тунемше умылышаш: шочмо йылме – марий калыкын эн кугу поянлыкше. Тудын полшымыж дене йоча моло предметыат сваайн тунемеш;
- айдеме шке шочмо йылмыждене кугешнышаш;
- йылме поянлык ерч тургыжланышаш.

Метапредметный:

- йылме дене кылдалтше чыла пашам тунемше ыштен моштышаш;
- текстым тӱрлӱ семын лудын моштышаш;
- кӱлш шинчымашым тӱрлӱ источник гыч налын моштышаш;
- чыла пашам радамлен моштышаш;
- шке шонымашым умылтарен моштышаш, шинчымашым илышыште кучылт моштышаш.

Предметный: Кажне айдеме илышыште шочмо йылмын вержым ужын моштышаш;

- йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш;

тӱрлӱ семын лудын моштышаш;

- текстлан плагным, тезисым возен кертшаш;
- тӱрлӱ стилин текстым умылен моштышаш.
- тӱрлӱ диалогым, монологым чонен моштышаш;

Ен денне мутланен моштышаш;

- шке ойлымылан акым пуэн моштышаш, шочмо йылмын сӱраллыкшым шижжаш;
- лингвистике дене кылдалтше тӱрлӱ умылымашым палышаш;
- мутым тӱрлӱ семын лончылен моштышаш.

Программын чоңалтме ойыртемеже:

Марий йылмым тунемме курс йоча-влакын **коммуникативный, йылме да лингвистический, культуроведческий компетенцийыштым** вияндаш кельштаралтын. Нине йодыш-влак почешак программе чоңалтын.

Коммуникативный компетенцийым вияндаш вич ужаш пуалтын:

- «Йылме – ен-влак коклаште кылым кучымо эн кугу йӱн»
- «Йылме дене паша»;
- «Текст»;
- «Йылме йӱным кучылтмо ойыртеме»;
- «Шочмо йылмын илышыште кӱлешлыкше».

Йылме да лингвистический компетенцийым вияндаш тыгай ужаш-влак пуалтыт:

- «Фонетике» жен «Орфоэрий»;
- , «Графике»;
- «Мутын составше да ышталтмыже»;
- «Лексикологий» да фразеологий»;
- «Морфологий»;

- «Синтаксис»;
- «Чын возымыш»: орфографий да пунктуаций».

Тунемме предметын школ планыште верже:

Чылаже 5-9 класслаште марий йылме уроклан 348 шагат пуалтеш:

5 класс: 68, 6 класс: 68 шагат, 7 класс: 68 шагат, 8 класс: 68 шагат, 9 класс: 68 шагатшагат.

Лекше йӧнымат кучылташ лиеш: ешартыш шагат улмо годым посна темым кумданрак тунемман. Тыгак йылме лывыртыме пашам але ушештарымышым эртарен колташ кучылтман.

Марий йылме да сылнымут дене урок-влакым шеледыме годым икшыве-влакын тунемме ойыртемьштым шотыш налман. Кузерак класс пашам ышта, могайрак йоча-влак толыт. Тиде планированийын шке шотан ойыртемже уло. Планированийыште пуымо урок-влакым шеледымаш йоча-влакын шинчымашыштым йылме да сылнымут деч торашке ок ойырло.

Марий йылме дене планированийым 2004 ийште лукмо программе почеш ыштыме. Тудым 51 шагатым ыштым. Молан манаш гын, сылнымут ден йылме урок-влак коклаште пеш лишыл кыл лийшаш. Нуным тӧр пайлаш лиеш. Тидлан блочно-модульный урок-влакым эртараш пайдале. Темым ик урокыштак пуэн, моло уроклаште пенгыдемден тунемына гын, урок-влаклан кызытсе сыным пуаш лиеш.

Икшывывылан шке семын кушкашыже йӧн пуалтеш. Тыгодым йоча шонаш, шымлаш тунемеш. Йылме лывыртыме пашам кажне урокышто пуаш кулеш. Тунам икшыве чыла шотыштат шочмо йылмын моторлыкшым ужын мошташ туналеш. У темым тунемме годым, тыгак иктешлымаш урок годымат проекторым кучылташ пайдале. Экраныште икшыве ончылно турло паша почылтеш.

Экспедиций, редакций, шымлымаш урок-влакым 5 класс гычак эртараш туналына гын, йоча-влак шочмо йылмын поянлыкшым, сылнылыкшым вашке ужын мошташ туналыт. Тыгодым вес предмет денат моткоч сай кыл лиеш.

Планированийыште ончыктыммо тергымаш да контрольный паша-влакым туныктышо шке семын кучылт кертеш. Но иктым мондыман огыл: кажне урок йылмым лывыртыже.

Сочинений-влакым монгылан возаш пуымо годым изирак класслаште туналтышым пырля чонаш лиеш. Вет ме нуным йылмын сылнылык туныкыже пурташ веле туналына.

Тест-влак дене пашам чучкыдынак эртарыман. Тунам ончыч тунемме материалат ушештаралтеш. Урокын изирак ужашыже турло лончылымашлан полеклалтше. Ты паша моткочак кулешан, сандене системе нерген мондышаш огынал. Икшыве кеч-могай лончылымашым йодмо почеш ыштен моштышаш.

Идалыкаш контрольный пашалан чыла тунемме материалым авалташ кулеш. Тидыже вес тунемме ийлан планироватлыме годым моткоч кулеш: мом умылен огытыл, могай материал дене ешартыш пашам эртарыман да т.м.

Марий литератур дене тематический планированийым 2005 ийыште лекше Программе почеш ыштыме. Шагат шагал, тунемшаш произведений шуко, сандене 51 шагат дене пуымо.

Программыште турло пашам пуымо. Тудым кажне туныктышо шке семынже кучылт кертеш. Литератур теорийлан посна урок ойыралтшаш огыл. Тудым произведенийым тунемме годым пуртыман. Шочмо йылмын поянлыкшым шымлашак тыршыман. Тидыже литературым сайын умылаш да йылмым вияндаш полша, сандене урок-шымлымаш-влакым пуртыман. Икшыве произведенийым сайын умылыжо манын, тудым турло могырым лончылаш кулеш. Тиде пашам 5-ше класс гычак туналман. Произведенийым тунемме годым сылнын лудмашланат жапым муаш тыршаш кулеш. Кажне произведенийым келгын лончылыман. Тидлан туныктышо ончылгоч планым ямдылышаш.

Планированийыште сочинений-влакымат пуртымо. Нуным монгыш возаш пуашат лиеш, но тыгодым урокышто йоча-влакым ямдылаш кулеш..

Тематический планированийыште турло сынан урок-влакым пуымо. Тидыже йылмым лывырташат полша, шымлымаш пашаланат кумыланда. Урок-шарнымаш, урок-вашлиймаш, лекций урок-влакым кызытсе илышлан келшышын эртарыман. Герой-влакым илышыште кычалман.

Сылнымут урок кажне йочан шумьшкыже илыш умылымашым келгын шындара. Уроклаште произведенийым лончылымо йон-влакым вашталтылаш кулеш, сандене планированийыште тидымат шотыш налме. Икманаш, кажне урокым шоналтен-вискален эртарыман. Адакшым ФГОС нергенат мондыман огыл. Ме кызытсе айдемым куштышаш улына.

**Урок-влакым шеледымаш
Марий литератур**

Марий йылме

Класс	Икымше пелий	Кокымшо пелий	Икымше пелий	Кокымшо пелий
5	36 шагат	32 шагат	16 шагат	18 шагат
6	36 шагат	32 шагат	16 шагат	18 шагат
7	36 шагат	32 шагат	16 шагат	18 шагат
8	36 шагат	32 шагат	16 шагат	18 шагат
9	36 шагат	32 шагат	16 шагат	18 шагат

Контрольный паша да йылме лывыргыме паша-влак

Марий йылме

Класс	Диктант	Изложений	Сочинений
5	6	2	2
6	6	2	2
7	4	2	2
8	4	2	2
9	4	2	2

Марий литератур:

Кажне классыште: 4 сочинений гыч.

Марий йылме дене планированийым 2013 ийыште лекше Программе почеш ямдылыме. Йошкар-Ола, ГОУ ДПО (ПК) С «Марий туныктыш институт». Автор-влак: Н.В.Кузнецова, В.В. Кузнецов.

Программым пентгыдемдыше паша группо: З.А.Беляева,

З.А.Волкова, С.В.Ильина, Н.М.Павлова, Л.Н.Петухова, Т.Н.Савельева, Л.А.Сергеева.

Марий литератур дене планированийым 2005 ийыште лекше Программе почеш ямдылыме. Йошкар-Ола, ГОУ ДПО (ПК) С «Марий туныктыш институт». Автор-влак: П.А.Апакаев, Г.Н.Бояринова.

Тунемме книга-влак:

5 класс:Марий йылме, 2007 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш. Автор-влак: В.В.Кузнецов, Н.В.Кузнецова.

Марий литератур, 2005 ий, Йошкар-Ола, Марий Книга савыктыш.

Автор-влак: Е.М.Иванова, Т.Н.Воронцова.

6 класс:Марий йылме, 2008 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш. Автор-влак: В.В.Кузнецов, Н.В.Кузнецова.

Марий литератур, 2008 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш. Автор: И.С.Ивано

7 класс:Марий йылме, 2009 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш. Автор-влак: В.В.Кузнецов, Н.В.Кузнецова.

Марий литератур, 2008 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш.

Автор-влак: П.А.Апакаев, А.Т.Тимиркаев.

8 класс:Марий йылме, 2010 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш. Автор-влак: В.В.Кузнецов, Н.В.Кузнецова.

Марий литератур, 2008 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш.

Автор-влак: В.В.Кузнецов, Н.В.Кузнецова.

9 класс. Марий йылме, 2011 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш. Автор-влак: В.В.Кузнецов, Н.В.Кузнецова.

Марий литератур, 2011 ий, Йошкар-Ола, Марий книга савыктыш.

Автор-влак: П.А.Апакаев, Г.Н.Бояринова.

5-ше класслан марий йылме дене ФГОС-лан келыштарыме

Паша программе

Умылтарымаш.

5-ше класслан марий йылме дене паша программым Федеральный государственный стандартлан келыштарен, марий йылме дене тун школлан примерный программе почеш возымо. Предметын тун учебник линийже - 5-ше класслан марий йылме учебник, авторышт - В.В. Кузнецов, Н.В. Кузнецова. Марий йылме дене паша программе йоча-влакын марий йылме дене шинчымашыштым келгемдыме, тыгак шочмо йылме деке йоратыме кумылыштым да кугешныме койшышытым пенгыдемдыме амал дене возалтын.

Марий йылмым туныктымашын тун цельже да задачиже-влак:

Тунемшын культуроведческий компетенцийжым вияндаш, йылмын путынь тувыран ик ужашыж семын шижаш туныкташ, кеч-могай калыкынат морально-этический нормыж-влакым шындарыше вий семын ончыкташ.

Вес ен дене мутланыме годым йылме законлан энертен, кучылтмо шомак-влакым эскерен, йылме да лингвистический компетенцийжым вияндаш.

Тыгак шонымашым радамлен моштен, вес ен дене мутланымаште коммуникативный компетенцийым вияндаш.

Паша программе **системность, научность, доступность принцип** негызеш чоналтын.

Программын ужашыже-влак:

5-ше класслан марий йылме дене паша программе тыгай ужаш гыч шога:

Ончылмут

1-43 класслаште тунеммым ушештарымаш.

Синтаксис да пунктуаций.

Фонетике. Графике. Орфографий.

Лексике.

Мутын составше.

Мутын вашталтмыжке да ышталтмыже.

Морфологийда орфографий. Лум мут.

Идалык мучко тунеммым ушештарымаш.

Нине ужаш-влак тунемше-влакын коммуниктивный, йылме да лингвистический, культуроведческий компетенцийыштым вияндаш полша.

Коммуникативный компетенцийым шуарыме годым тыгай практический задаче шукталтшаш:

Программын темлымыж почеш тунемше-влакын орфографий ден пунктуаций дене шинчымашыштым келгемдаш.

Марий литератур йылме нормым палаш.

Весе дене мутланыме годым мутпоянлык ден грамматике правилым палымаш.

Ойлымо да возымо годым шке шонымашым чын почын пуаш.

Йылме компетенцийым шуарымаште тыгай задача-влак шукталтыт:

Йылме наукин негызшым тунеммаш; тыгодым фонетике, мут поянлык; мут ышталтмаш, морфологий шотыштопале мут, олмештыш мут, чот мут ден наречийым тунеммаште шинчымаш пуалтеш.

Тунемше-влакын мут поянлыкыштым чарныде тунем толмаш, ойлымо да возымо годым грамматикым эскерыме усталыкым шуарымаш;

Орфографий да пунктуаций правилым кучылт мошташ туныктымаш.

Лингвистический компетенций нерген ойлымо годым тунемше-влак марий йылме наукин тун принципше нерген палышаш улыт, тудын чыла ужашыж да шочмо йылмын виян толмо корныжым шинчышаш, тыгак тудым вияндымаште ученый-влакын суапле пашашт нерген мондышаш огытыл. Паша программыште изи огыл вер тунеммым ушештарымашлан пуалтын. Тыге 6-шо классыште марий йылме нерген шинчымашым келгемдаш ончыч тунемме материал корным почеш.

Культуроведческий компетенций ойлымо годым туныктышо йоча-влаклан марий йылмын сылне улмыжым эреак ушештарен шогышаш да йоча шумыш намиен шуктышаш

Тунемше мом палышаш да ыштен моштышаш.

УУД лектыш-влак:

Личностный лектыш семын палемдыман:

тунемше умылышаш: шочмо йылме - марий калыкын эн кугу поянлыкше. Тудын полшымыж дене йоча моло предмет-влакымат сайынрак тунемеш, творчествожат виянеш, чын айдеме лиеш;

тунемше шочмо йылмыж дене кугешнышаш, тудым арален кодымо нерген тургыжланышаш,

яндарлыкше верч тыршышаш, шке ойлымо йылмыжымат вияндаш точышаш;

йылме поянлык верч тургыжланышаш; шонымашым раш да умылаш лийшын каласышаш; шкенжынат, вес ойлышынат йылмыжым аклен моштышаш.

Метапредметный лектыш семын ончыктыман:

Тунемше йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

а) ойлымо да возымо текстым кулеш семын чын умылышаш;

б) текстым турло семынат лудын моштышаш(турысnek, кулеш верым ойырен);

в) кӱлеш шинчымашым турло источник гыч налын моштышаш (газет, журнал, справочник, Интернет да т. м.);

г) посна теме дене шинчымашым торло источник гыч поген, радамлен кертшаш, эн кулешанжым ойырышаш, иктешлышаш;

д) ончылно шогышо пашам радамлышаш, лектышым чын аклен кертшаш;

е) шке шонымашым возен але йӱкын умылтарен моштышаш;

ж) йолташ-влак ончылно теме дене ойлен моштышаш.

Тунемше налме шинчымашым, моштымашым илышыште кучылт моштышаш, шочмо йылме дене налме шинчымашым моло йылмым тунемме годым танастарен моштышаш.

Кеч-могай илыш пордемыштат ен-влак дене мутланен моштышаш; учашымаштат, тыглай мутланымаштат йылме этикетым шуктен шогышаш.

Предметный лектыш семын палемдыман:

Айдеме шочмо йылме ден культурын ваш кылдалт шогымыштым, нунын илышыште верыштым сайын умылышаш.

Йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

- Лудмо да колмо уверым чын умылышаш(теме, цель, тун да ешартыш увер);

- Турло семын лудын моштышаш(ончен лектын, шарнаш тыршен, шымлен лектын);

- Текстлан планым, тезисым возен кертшаш; книга, газет, журнал дене пашам ыштен моштышаш;

- Турло стилин текстым колыштын умылышаш, тушеч кулешан шинчымашым налын моштышаш;

Ойлышаш да возышаш:

•Лудмо але колыштмо текст почеш возен але ойлен моштышаш (каласкалаш, планым ышташ, тезисым возаш);

•Шке шонымашым раш, умылаш лийшын возышаш але ойлышаш (радамлен, ойым ваш кылден, темым рашемден); йыр лийше событийла, ужмылан, колмылан, лудмылан чын акым пуэн моштышаш;

•Турло жанран текстым возен але ойлен моштышаш (каласкалымаш, акым пуэн ойлымаш, серыш, расписке, доверенность, йодмаш);

•Турло диалог ден монологым чонен моштышаш; иктанаш-влак ончылно кучык докладым лудын кертшаш, иктаж шонымашым ойлышаш;

•Ойлымо годым тун орфоэпический, лексический да грамматический нормо-влакым шуктышаш; шомак ден куэмалтше ойсавыртыш-влакым шотлан толшын, вес енын кумылжым волтыде кучылтшаш; возымо годым орфографий ден пунктуацийын тун правиллажым шуктышаш;

•Ен дене мутланымаште тыгодым ойлымо этикетым шуктышаш, кулеш годым жест (кид дене ончыктымаш) ден мимикым (чурий вашталтыш) кучылтшаш;

•Шке ойлымылан акым пуэн моштышаш; ойлымо годым шке йонылышым шижын да торлен моштышаш.

Шочмо йылме нерген шанче умылымашым налшаш.

Лингвистикын тун умылымашыже-влакым палышаш; лингвистике да тудын тун ужашыже-влак; йылме да мутланымаш, ойлымо да возымо йылме; монолог да диалог; каласкалымаш, суретлымаш, шонкалымаш; текст, шомак да ой.

Мутым турло семын лончылен моштышаш (фонетике могырым, состав дене, муткылдыш да т.м.; сылнештарыме йон-влакым ончыктышаш.

Шочмо йылмын сораллыкшым шижшаш да умылышаш; сылнымутан литературым йылме могырым аклен моштышаш.

Паша программыште у темым тунемме иктешлыше урок дене мучашлалтеш. Тыгак йылме лывыртыме пашалан кугу вер ойыралтеш. Вет тунемшын йылмыжым лывыртен гына ончыкыжым марий йылмын яндарлыкше да моторлыкшо нерген ойлен кертына.

Идалык мучко тунемшаш кажне темылан посна шагат ойыралтеш.

Марий йылме урокышто тыгай технологий да методике кучылталтеш:

Проблемный йодыш,

Информационно-коммуникативный технологий,

Здоровьесберегающий технологий,

Проектно-исследовательский технологий,

Тушкан да коктын пашам ыштымаш,

Тунемше-влак дене пашам ыштыме годым турло урок-влак эртаралтыт: у шинчымашым налме урок, урок практикум, комбинированный урок, урок-мутланымаш, темым иктешлыме урок, урок-лекций, урок-модыш, урок-шымлымаш, йылме лывыртыме урок.

Туныктышын методикыже:

- тунемме темым иктешлен вашмутланыме урок,
- йодышлан вашмут,
- ойырен пуымо турло упражнений дене паша,
- икте-весым тергымаш,
- тунемше шкенжым шке терга,
- фонетике могырым, состав дене муткылдышым, лум мутым лончылымо урок,
- текст дене пашам ыштыме урок,
- йоча-влакын вашмутыштым эскерымаш,
- текст почеш изложений,
- сочиненийым возымаш,
- диктовка почеш возымаш,
- орфограмм ден пунктуацийым умылтарен возымаш,
- тест почеш паша.

Урокышто йоча-влакын пашам ыштыме йонышт:

учебникысе пашам турло могырым умылен шуктымаш,

турло лончылымашым шуктымаш,

турло текстым умылен лончылымаш,

текстын планжым ыштымаш,

план почеш текстын содержанияжым каласкалат,

текстым умбакыже шуйымаш,

турло диалоглаште мутланен моштымаш,

аудирований,

орфографий да пунктуаций дене турло пашам ыштымаш,

орфографий мутер дене пашам ыштымаш.

Тунемше-влакын шинчымашыштлан акым пуымаш:

Тестлан

Диктантлан

Турло темылан возымо сочиненийлан

Сурет почеш сочиненийлан

Йодышысо вашмутлан

Текст почеш изложенийлан

Тунемме материалын содержанияжы

Коммуникативный компетенцийым вияндыме ужаш

И ужаш. Родо-тукым йылме коклаште марий йылмын верже. Марий йылмын моло калык семын виянмыже.

Йылме да мутланымаш.

Мутланен моштымаш – айдемын илышыштыже пеш кулешан сомыл. Йылме да ваш мутланымаш.

Турло амаллан кора мутланымаш. Ойлымо да возымо йылме.

Возымо да ойлымо годым диалог да монолог.

Монолог да диалог годым кучылтмо ойлончо-влак кышкар. Диалогысо кучык вашмут-влак. Диалогын турло сынан улмыжо(йодыштымаш, ваш мутланымаш да т. м.. Монологын турло сынан лиймыже (каласкалымаш, суретлымаш, шонкалымаш; нунын ваш кылдалтмышт)

II. Йылме дене паша.

Йылме дене турло паша.

Йылме дене ыштыме турло паша: лудмым колыштын умылымаш (аудирований), ойлымаш, лудмаш, возымаш. Кажне пашан ойыртемже-влак. Лудмо да колыштмо годым тексын тун шонымашыжым умылымаш.

Лудмым колыштын умылымаш да шке лудмаш.

Ен лудмым колыштын умылымаш. Лудмаш. Тунемме книга дене паша. Книга да моло источник дене паша ыштыме культур. Турло семын лудмаш: текстым ончал лекмаш, кулеш верым кычал мумаш, шымлен лудмаш.

Каласкалымаш. Каласкалымашын тун ойыртемже-влак: кучыкемден, кулеш верым ойырен, турысnek. Лудмо, ужмо, колмо нерген каласкалымаш. Возымаш. Возымо текстын тун ойыртемже-влак. Лудмо але колыштмо текст почеш кучыкемден, кулеш верым ойырен, турысnek возымаш

**Шинчымашым аклыме нормо-влак.
Устный вашмутым аклымаш.**

«5» шыңдалтеш:

- Тунемше произведенийын текстшым сайын пала.
- Событий-влакым, герой-влакым аклен мошта.
- Лончылымо годым литератур теорийым сайын пала.
- Яндар литератур йылме дене каласкала.

«4» шыңдалтеш:

- Тунемме произведенийын текстшым сайын пала.
- Событий-влакым умылтарен мошта.
- Сылнымут йөн-влакым умылтарен кертеш.
- Яндар литератур йылме дене каласкален кертеш.
- Вашмутышто ик-кок экшык уло.

«3» шыңдалтеш:

- Тунемше произведенийын текстшым тун шотышто пала.
- Герой-влакын койыш-шоктышыштым умылтарен мошта.
- Литератур йон-влакын тун рольыштым пала.
- Произведенийым лончылымо годым литератур теорийым сайынжак кучылт ок мошто.
- Куштылгын аласкален моштымыжо ок шижалт.
- Йылме экшык палдырна.

«2» шыңдалтеш:

- Тунемше тун йодышлан вашмутым ок пале.
- Герой-влакым аклен ок мошто.
- Литератур теорийым ок пале.
- Литератур йылме дене сайын кутырен ок керт.

Сочиненийым аклымаш.

Сочинений кугыт тынар странице лийшаш:

5 класс: 0,5 - 1 стр.

6 класс: 1 – 1,5 стр.

7 класс: 1,5 - 2 стр.

8 класс: 2 -3 стр.

9 класс: 3-4 стр.

«5» шыңдалтеш:

- Темым келгын да ўшандарен моштымо.
- Иктешлен моштымо.

«4» шыңдалтеш:

- Материалым сайын пала.
- Сылнын возымо.
- Ик-кок экшык шижалтеш.

«3» шыңдалтеш:

- Темым тун шотышто почын пуымо
- Но вашмут тўрыс огыл.

- Теме деч коранме.
- Экшык нылыт деч шуко огыл.ошто

«2» шындалтеш:

- Темым почын пуымо огыл.
- Текстым начар пала.
- Событий-влакым луген пытара.
- Иктешлымаш уке.

«1» шындалтеш:

- Текстым йӧршеш ок пале.
- Шке шонымашым каласкален ок мошто.

5-ше класслан марий йылме дене календарно-тематический планирований (68 шагат).

№ n/n	Урокын темыже	Урокын типше	Пуышаш шинчымаш	Йоча мом ыштышаш	Тергымаш, шке семын ыштыме	Мокгысо паша
1	2	3	4	5	6	7
Йылме - eff-влак коклаште кыл кучымо эн кулешан йон.						
1	Йылме нерген мутланы- маш	У шинчы- машым налме урок	Айдемын илышыштыже мутланымаш. Ойлымо да возымо йылме. Диалог да	<i>Палышаш:</i> мутланыме йылмын кулешлыкше. Диалог да монологын чокалтмышт.	Лудмо навыкым тергымаш. Текст- влакым теме шот	Гунемме книгасе 6-шо паша (6 с.) - темлыме план почеш текстым чокаш.
I - IV класслаште тунеммым ушештарымаш.						
2	Ончыч тунем- мым иктешлен ушешта- рымаш	Ушешта- рымаш урок	Мутын составше да ойлончын член же-влак.	<i>Палышаш:</i> морфеме- влакын турло лиймышт. Тук да ешарыме член- влакым ойырышаш. <i>Моштышаш:</i> мутым состав дене мыняр- гынат лончылен	Мутым состав дене да ойлончым член шот дене лончы- лымо	Кекежым кузе эртарыме нерген йолташ дене мутланымаш - диалоган текстым чокаш.

3	Иук да буква.	Ушештарымаш урок	Иук да буква нерген тукалтыш класслаште тунеммым ушештарымаш.	<i>Палышаш:</i> йукын кузе ышталтмыжым умылтарышаш, йок ден сок (гласный ден согласный) йук-влакын ышталтмышт годым лийше	Практический паша. Ойлымым транскрипций дене ончыкты-маш.	«Марий йылме дене дидактический материал» (Е. Иванова, Т. Воронцова. Йошкар-Ола, 1997) книга гыч 4-ше паша (6 с.) - я, ю, е букван мутлаште йук ден буквам шотлаш.
4	Йокйук да йок буква-влак. Сокйук да сок буква-влак	Ушештарымаш урок	Йокйук да йок буква, сокйук да сок буква нерген тукалтыш класслаште тунеммым ушештарымаш.	<i>Палышаш:</i> йокйук да йок буква, сокйук да сок буква нерген умылышаш. <i>Моштышаш:</i> йок буква-влакым чын возышаш, мутым слоглан шеледышаш, мутым ик корно гыч весыш	Практический паша. Словарный диктант.	«Марий йылме дене дидактический материал» книга гыч 7-ше паша (8 с.) - текстым возен налаш, возен шуктыдымо буквам ешараш,

5	1 Текст	Шымлы-маш урок	Текст да тудын ойыртемыже-влак. Текстсые ойлончо да текстсые ужаш-влак кокласе кыл. Текстын темыже. Микротеме. Вуймут.	<i>Палышаш:</i> мо тугай текст, ой-влакын шонымаш дене кылдалтмышт, текстын ойыртемышыже-влак. <i>Моштышаш:</i> текстын темыж ден тук шонымашыжым каласышаш, вуймутым пуышаш; текстсые ойлончо-влак кокласе кылым ончыктышаш; ужаш-влак кокласе кылым шижшаш; микротеме-влакым	Творческий паша.	Учебниксые 128-ше паша (66 - 67 с.) - текстлан планым чокаш, текстын ужашыже-влакым ончыкташ.
---	---------	----------------	--	--	------------------	---

6	Изложения	Йылме лывыртыве паша. Текстым турыс пучыш пуышо изложений дене паша	Текстын темыже да тук шонымашыже. Микротеме-влак. Текстын планже. Возымо годым экертышаш мут-влак.	<i>Моштышаш:</i> текстын темыже да тук шонымашыжым умылышаш, кучыктергымаш, планым шыке ыштышаш; авторын возымо ойыртемыжым арален коден, изложенийым возышаш.	Изложений авозымо намыкым тергымаш. Изложений сборник (2010 ий) гыч «Кутко-парашютист» але «Чылдырий киза»	Учебниксые 31-ше паша (21 с.) - ушештарыме теоретический шинчымаш.
---	-----------	---	--	--	--	--

7	Ойлымаш ужаш нерген үшешта- рымаш	Тукалтыш класслаште тунемме ойлымаш ужаш- влакым үшешта- рымаш	Дум мут, пале мут, чот мут, олмештыш мут, наречий да глаголын морфологичес- кий ойыртемьшг.	<i>Пальшааш:</i> <i>тукалтыш</i> <i>класслаште</i> <i>тунемме ойлымаш</i> <i>ужаш- влакын</i> <i>морфологический</i> <i>ойыртемьшт.</i> <i>Моштышааш:</i> <i>палемдыме</i> <i>морфологический</i> <i>пале</i> <i>почеш</i> <i>ойлымаш</i> <i>ужашым</i> <i>каласен</i> <i>кертшааш,</i>	Орфограм- ман мут- влакым чын возымаш.	Учебникысе 35-ше паша (23 с.) - морфологи- ческий ойыртем-влак почеш мут- влакым тушкалаш.
8	Диктант	Тергыме паша	Фонетике да морфологий дене тукалтыш класслаште налме шинчымашым тергымаш.	<i>Моштышааш:</i> <i>лудмо</i> <i>почеш</i> <i>возен</i> <i>кертшааш,</i> <i>грамматический</i> <i>заданийым</i> <i>шуктышааш.</i>	Граммати- ческий пашан диктант.	Мокгысо паша огеш пуалт.
Синтаксис. Пунктуаций						
9	Муткыл- дыш	Комбини- рованный урок	Муткылдыш нерген ончыч тунеммым үшештарымаш. Тук да рашемдыше мут. Муткылдышым	<i>Пальшааш:</i> синтаксис нерген; муткылдыш ден ойлончо кокласе ойыртем; текстын кышкарже. <i>Моштышааш:</i> муткылдышым	Практичес- кий паша.	Учебникысе 42-шо паша (26 с.) - «Изи шольым (шужарем)» текстым чокаш (тезис сынан план

			Муткылдыш - ойлончо - текст.	ойлончо ден текстын ойыртемьштым		пуртышаш шомак-влак улыт).
10	Тыглай ойлончо. Каласыме цель дене ойлончын турло лиймыже	Комбинированный урок	Тыглай ойлончо нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Каласыме цель дене ойлончын турло лиймыжым	<i>Пальшааш:</i> ойлончо, ойлончо мучашысе знак нерген тукалтыш классла гыч. <i>Моштышааш:</i> каласыме цель дене турло ойлончым чокышаш да лончылышаш.	Практический паша. Орфограмман мут-влак.	Учебникысе 47-ше паша (29 с.) - ойлончо мучашысе знак, марий литератур дене кыл.
11	Кугу кумыл дене каласыме ойлончо	Комбинированный урок	Восклицательный ойлончо нерген умылымаш. Восклицательный да восклицательный огыл ойлончо-влак.	<i>Пальшааш:</i> ойсем, йукын тонжо нерген умылышаш. <i>Моштышааш:</i> ойлончым турло кумыл дене лудшаш, ек кумылым шижшаш.	Практический паша. Лудмо почеш возымаш.	Учебникысе 53-шо паша (32 с.) - ямде текстым шуаш, мучашлаш; возаш план пуалтын.
12	Ойлончын тук членже-влак	Ушештарымаш урок	Ойлончын негызше - подлежащий ден сказуемый; нунын синтаксический рольышт. Подлежащий ден сказуемый	<i>Пальшааш:</i> ойлончын тук членже-влак, подлежащий ден сказуемыйын каласалтмышт. Ойлончын тук ден ешарыме членже-влакым	Практический паша. Ойлончым синтаксически лончылы-маш.	Учебникысе 60-шо паша (35 с.) - ойлончо гыч кулеш ужашым ойырен лукташ.

			коклашке тиремттындыматтт.	<i>Моштышааш:</i> ойлончын негызшым мушаш, могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыштым ончыктышаш; ойлончым синтаксически		
13	Ойлончын ешарыме членже-влак	Ушештарымаш урок	Ешарыме член-влак нерген тукалтыш класслаште тунеммым ушештарымаш.	<i>Пальшааш:</i> ешартык (дополнений), рашемдык (определений), умландарыше член-влакын улмышт. <i>Моштышааш:</i> ойлончым член шот дене лончылышаш, могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыштым ончыктышаш.	Практический паша.	Учебникысе 66-шо паша (38 с.) - текстысе ойлончо-влакым член шот дене дончылаш. Иоча 67-ше пашам ыштен кертеш - 66-шо пашалан энтертен, шке ял нерген текстым возаш.
14	Ешартык (дополнений)	Ушинчыманалме урок	Ешартык нерген умылымаш, тудын каласалтмыже ,	<i>Пальшааш:</i> ешартыкын йодышыжо-влакым шарнышаш. <i>Моштышааш:</i>	Практический паша.	Учебникысе 142-шо паша (74 с.) - ойлончын негызшым да

			рольжо.	ешартыкым ойлончышто мушаш, могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыжым		ешартыкым ончыкташ.
15	Рашемдык (определенный)	У шинчыма-шымналме урок	Рашемдык нерген умылымаш, тудын каласалтмыже 5 ойлончышто рольжо.	<i>Палышаш:</i> рашемдыкын йодышыжо-влакым шарнышаш. <i>Моштышаш:</i> рашемдыкым ойлончышто мушаш, могай ойлымаш ужаш	Практический паша.	Учебникысе 149-ше паша (77 с.) - ойлончын негызшым да рашемдыкым ончыкташ.
16	Умландарыше член	У шинчыма-шымналме урок	Умландарыше член нерген умылымаш, тудын каласалтмыже 5 ойлончышто рольжо.	<i>Палышаш:</i> умландарыше член-влакын йодышыштым шарнышаш. <i>Моштышаш:</i> ойлончым турысnek лончылышаш, чыла турло членынат могай ойлымаш ужаш дене	Практический паша. Ойлончым синтаксически лончылымаш.	Учебникысе 156-шо паша (81 с.) - текст гыч ик абзацысе ойлончо-влакым член шот дене лончылаш.
17	Распространенный да распрос-	Комбинированный урок	Гугалтыш класслаште налме тттинчыматттым	<i>Палышаш:</i> ешарыме член-влакын улышт але укешт дене ойлончо-влакын	Практический паша. Распространенный	Учебникысе 73-шо паша (40 с.) – кугемдыме

1

	траненный огыл ойлончо-влак		ушештарымаш.	распространенный да распространенный огыл лиймышт. <i>Моштышаш:</i> распространенный да распространенный огыл ойлончо-влакым ойыркалышаш, ойлончо-влакым	огыл ойлончым распрос траненныйыш савырымаш.	кышкаран план почеш текстым чокаш.
18	Текст	Шымлымаш урок	Текстын тук шонымашыже. Текстын ужашыже-влак, нунын кокласе кыл. Абзац. Текстын турло лиймыже.	<i>Палышаш:</i> текстын тук шонымашыжым. <i>Моштышаш:</i> текстым ужаш-влаклан шеледышаш (тукалтыш але тезис, тук ужаш але доказательстве, мучаш але иктешлымаш); текстым ужаш-влаклан шеледышаш; нунын кокласе кылым ончыктышаш (почела да йыгыре (иктор) кылдалтмаш);	Творческий паша.	Учебникысе 124-ше паша (64 - 65 с.) - текстлан планым чокаш; ужаш-влаклан шеледаш, нунын кузе кылдалтмыштым ончыкташ.

1

				повествований, суретлымаш але описаний, шонкалымаш але рассуждений); текстым абзацлан шеледышаш.		
19	Икгай членан ойлончо	Комбинированный урок	Гуталтыш класслаште налме шинчымашым ушештарымаш.	<i>Палышаш:</i> икгай членан ойлончо нерген умылышаш, икгай член-влакын могай лийын кертмыштым палышаш. <i>Моштышаш:</i> ойлончышто икгай член-влакым мушаш, нуным ончыктышаш, кулеш ойсем (интонаций) дене лудшаш.	Практический паша.	Учебникысе 80-ше паша (43 с.) - текстыше икгай членан ойлончовлакым кычал муаш да икгай член-влакым ойлончо член семьи ончыкташ.
20	Икгай членан ойлончышто чарналтыш пале да иктешлыше мут	У шинчымашым налме урок	Икгай членан ойлончышто икгай член-влакда кокласе кыл; иктешлыше мут улмо годым знакым шындымаш.	<i>Палышаш:</i> икгай член-влакын ойсемда ушем мут полшымо дене кылдалтышаш. <i>Моштышаш:</i> икгай членан ойлончылаште икгай член-влакын ойсемдене але ушем мут	Практический паша. Ойлончовлакым синтаксически лончылышаш.	Учебникысе 86-шо паша (46 с.) - кулеш информацийым мутер почеш рашемдаш.

				да иктешлыше мут улмо годым знакым шынден кертшаш; тыгай ойлончылаш кулеш ойсем дене лудшаш. Икгай членан ойлончылаш чокымо годым ыштыме йокылышым		
21	Савырыммут (обращений)	Комбинированный урок	Гуталтыш класслаште налме ттинчыматттым ушештарымаш. Савырыммутан ойлончышто чарналтыш палым шындымаш.	<i>Палышаш:</i> ойлымго годым савырыммутын кулешлыкшым шижшаш; ойлончышто савырыммут подлежащий кокласе ойыртемым палышаш. <i>Моштышаш:</i> савырыммутан ойлончышто чарналтыш палым шыпдышаш, кулеш ойсем дене лудшаш; чондымо предмет деке савырыммутым ыштен моштышаш;	Практический паша. Савырыммутан ойлончым лудаш тунеммаш.	Учебникысе 170-ше паша (86 с.) - содержанийым турыс пален налаш вес книга кычал муаш.

22	Серыш	Иылмелывыртыме паша	Турло савырныммутым кучылтын, серышым возымаш. Серышым турло шонымаш дене возымаш. СМС серыш.	<i>Палышаи:</i> серышын молан возалтмыжым, тудын могай лиймыжым, возымо годым шуктымо правил-влакым. <i>Моштышаи:</i> савырныммутым чын кучылтшаш, тыгодым чарналтыш палым чын шындышаш; СМС	Творческий паша. Турло сынан серышым возымаш.	Посна йочалан темлыме паша. Йолташлан, иктаж палымылан кагазеш серышым возаш але СМС серышым колташ.
23	Н. Богданов-Бельскийын «Школ омса воктене» суретше	Иылмелывыртыме паша. Суретым лудмаш.	Художник дене палдарымаш. Сурет почеш пашам ыштымаш. Устный сочиненийн ойыртемеже.	<i>Палышаи:</i> художникын илышыже да суретын историйже нерген. <i>Моштышаи:</i> суретын ончыл да шекгел планыштыже мом ончыктымо нерген умылтарышаш, тук шонымашым	Творческий паша. Суретым лудмаш. Устный сочиненийм чокумаш.	М.Шкетанын «Мичун уке ачажат...» ойлымашыж дене кылым ончыктен, кучык текстым возаш.
24	Тыглай да кыдежан ойлончовлак (простой)	Комбинированный урок	Тукалтыш класслаште налме шинчымашым ушештарымаш.	<i>Палышаи:</i> тыглай да кыдежан ойлончовлакын ойыртемыштым ончыктен кертшаш.	Практический паша. Тыглай да кыдежан ойлончо-	Учебникысе 102-шо паша (54 с.) - темлыме тезис шотан

	да сложный предложение-ний-влак)			<i>Моштышаи:</i> кыдежан ойлончовлакын ужашлажым лончылышаш, кылдалтме йоныштым	влакым лончылымаш.	план почеш сочинений-миниатюрым возаш.
25	Ушем мутан кыдежан ойлончо (союз сложный предложений)	У шинчымашым налме урок	Кыдежан ойлончо коргысо тыглай ойлончовлакын кок главный членге улмышт; тыгай годым ужаш-влакын ваш кылдалтмышт, чарналтыш палым шындымаш. Кыдежан ойлончо коргысо тыглай ойлончо-	<i>Палышаи:</i> Кыдежан ойлончо коргысо тыглай ойлончовлак кокласе кылым кужшаш. <i>Моштышаи:</i> кыдежан ойлончовлакым чын возышаш, чарналтыш палым шынден моштышаш да кулеш ойсем дене лудшаш. Кыдежан ойлончым синтаксически лончылышаш.	Практический паша.	Учебникысе 184-ше паша (92 с.) - текст гыч кулешан верым ойыраш.
26	Вияш оян ойлончо	Комбинированный урок	Вияш оян ойлончо нерген тукалтыш класслаште тунеммым ушештарымаш. Вияш ой да	<i>Палышаи:</i> вес екын ойжым каласыме йоным умылышаш, вияш оян ойлончын кузе чокалтмыжым палышаш. <i>Моштышаи:</i> вияш	Практический паша.	Учебникысе 191-ше паша (95 с.) - мыскара йодыш-влаклан вашмутым пуаш.

			авторын мутшо. Вияш оян ойлончышто чарналтыш палым шындымаш.	оян ойлончым чын чокрышаш, кулеш годым авторын мутшым ойлончышто турло вере шындышаш; вияш оян ойлончышто знакым чын шындышаш,		
27	Диалог	У шинчымашым налме урок	Диалогын чокалтмыже. Реплике нерген умылымаш; тудым возымаш, чарналтыш пале-влакым шындымаш. Сылнымутан текстyse	<i>Палышаш:</i> диалог, тудын чокалтмыже да тыгодым чарналтыш пале шындымым. <i>Моштышаш:</i> диалогышто мыняр ек мутланымым шижшаш; диалогым чын чокрышаш, знакым шындышаш	Практический паша. Диалоган текстым чокрымаш.	Учебникысе 199-ше паша (99 с.) - герой-влакын койышыштан акым пуаш.
28	«Синтаксис. Пунктуаций» темым иктешлымаш	Практикум урок	«Синтаксис. Пунктуаций» темым умылым тергымаш.	<i>Моштышаш:</i> тунемме чыла темылан чын вашмутым пуэн кертшаш.	Гест почеш шинчымашым тергымаш.	Посна йочалан индивидуальный паша-влак.
29	Диктант	Шинчымашым тергыме урок	«Синтаксис. Пунктуаций» темым кузе умылымым	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш возышаш, теме почеш пуымо грамматический	Грамматический заданиян тергыме	Мокгысо паша ок пуалт.

			тергымаш. Грамматический пашам шуктымаш.	Заданийым шуктышаш.	паша.	
Фонетике. Грамматике. Орфографий						
30	Иук да буква. Ион йук да буква	Комбинированный урок	Ион да сон йук да буква-влак. Кок йукым ончыктышо йон йукым ончыктышо буква-влак. Мутышто е ден эвозышаш; е ден эвозышаш. Пералтышан да пералтышдыме йон йук-влак. Мут мучашысе пералтышдыме йон йукым возен моштымаш.	<i>Палышаш:</i> йук да буквам ойырышаш. <i>Моштышаш:</i> кок йукым ончыктышо буква-влакым чын возышаш; е ден эвозышаш; мутым палышаш; мутым мут-лончылан (слоглан) шеледышаш, ик корно гыч весыш вончык-тарышаш. Пералтышдыме	Практический паша. Туналтыш класслаште налме шинчымашым тергымаш.	Учебникысе 8-ше пашам шуктыман (9 с.) - чын пералтышым шындаш.
31	Сон йук да буква-влак	Комбинированный урок	Пушкыдо да пенгыде, йон да пич сон йук-влак. Мужыран сон йук-влак. Руш йылме гыч пурышо мутлаште <i>д, т, р</i> пушкыдо сон йук-влакым	<i>Палышаш:</i> согласный-влакын пушкыдо да пенгыде, йон да пич лийын кертмышт. <i>Моштышаш:</i> согласныйын могай пушкыдо палемден кертшаш, возымо мутын кузе	Словарный диктант. Мут-влакым орфографически чын возымым тергымаш. Фонети-	Учебникысе 13-шо паша (12 с.) - кулеш мутым ойыраш.

			возымаш. Транскрипций.	Йокгалтмыжым транскрипций полшымо дене ончыктышаш. Фонетический лончылымаш.	ческий лончылы- маш.	
32	Мутысо пералтыш. Алфавит	Комбини рованный урок	Иукдымо буква- влак. Мутышто пералтышым шынден моштымаш. Марий алфавитын ойыртемже.	<i>Палышаш:</i> мутысо пералтышын кулешлыкшым умылышаш. Марий алфавитым каласен кертшаш. <i>Моштышаш:</i> йукдымо буква- влакым правил почеш возышаш; мутышто пералтышым моштен шындышаш. Алфавитысе чыла	Марий алфавит палымым тергымаш.	Учебникысе 24-ше паша (18 с.). Паша: молан тыге лиймым 3-4 ойлончо дене умылттараш - иктешлымаш- ым ышташ.
33	Орфогра фий. Орфо грамме	Комбини рованный урок	Орфографий, графике, орфограмме.	<i>Палышаш:</i> орфографий, графике, орфограмме нерген умылышаш. <i>Моштышаш:</i> орфографий правиллан келшышын возышаш,	Умылттарен возымо диктант. Кулеш мутым орфогра фий мутерыште кычалмаш.	Учебникысе 23-шо паша (18 с.) - шымлыма- шым ышташ.

				Марий орфографий мутер дене пай- даланен моштышаш.		
34	«Фонети ке» темьм иктеш- лымаш	Практикум урок	«Фонетике» темьм умылым тергымаш.	<i>Моштышаш:</i> тунемме чыла темьлан чын вашмутым пуэн кертшаш.	Тест почеш шинчыма- шым тергымаш.	Посна йочалан индивидуаль- ный паша- влак.
35	Диктант	Шинчыма- шым тергыме урок	Орфографий. Пунктуаций. Грамматический паша.	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш возышаш, шке йонылышым мушаш, грамматический заданийым шуктышаш.	Граммати ческий пашан диктант. Фонети ческий лончылы- маш.	Монгылан паша ок пуалт.
Лексике						
36	Мутын лексичес- кий да граммати- ческий значений- же	У шинчыма- шым налме урок	Лексике. Ойлымо культур. Мутын лексический да грамматический значенийже. Марий мутер дене паша.	<i>Палышаш:</i> лексике нерген умылышаш, мутын лексический да грамматический значенийыштым палышаш; мутланьме годым йылме эти- кетым шуктышаш. <i>Моштышаш:</i> палыдыме мутын значенийжым мутер почеш умылттарен	Мутер- влак дене пашам ыштен моштымаш	«Марий йылме дене дидактичес- кий мате- риал» книга гыч 120-шо паша (63 с.) - мут-влакын лексический значенийыш- тым ончыкташ.

				лексический да грамматический значе- нийже- влакым ойыр- калышаш; ойлымо, возымо годым мутым шке		
37	Ик значения да шуко значения мут-влак	У шин- чымашым налме урок	Ик значения да шуко значения мут-влак. Мутерлаште шуко значения мут-влак. Ик йылме гыч весыш кусарен моштымашын кулешлыкше.	<i>Палышаш:</i> мут-влакын ик да шуко значениян кертымшт палышаш; значениян мутерлаште ойыртемем шинчышаш. <i>Моштышаш:</i> ик значения да шуко значения мут-влакым ойыркалышаш; шуко значения мутым шке верыштыже кучылтшаш, мутерыште кулеш значенийым мушаш; кусарыме пашам	Мут ден муткыл-дыш-влакым руш йылме гыч кусары- маш.	Учебникысе 213-шо паша (106 с.) - мут-влакын лексический значенийыш-тым умылттараш.
38	Мутын тук да вончешта-	У шин- чымашым налме	Шомакын тук да вончештарыме	<i>Палышаш:</i> тук да вончештарыме значениян мут-влак	Руш йылме гыч марий йылмыш	Учебникысе 220-шо паша (109 с.) -

	рыме значений-же	урок	Сылнымутан литературышто вончештарыме значениян мут-влакым кучылтмаш. Вончештарыме значениян шомакым мутерлаште ончыктымаш.	нерген умылышаш. <i>Моштышаш:</i> вончештарыме значениян мутын лексический значенийжым умылттарышаш; кулеш годым тыгай шомакын значенийжым мутер почеш кычал мушаш; ойлымо, возымо йылмыште вончеш- тарыме значениян мут-	кусары маш.	темлыме шомак-влак полшымо дене ойлончо-влакым чошаш.
39	Омоним	Комбини рованный урок	Омоним нерген ончыч налме шинчымашым ушештарымаш. Омоним да шуко значениян мут. Омоним-влакын турло лиймышт.	<i>Палышаш:</i> омоним нерген умылышаш. <i>Моштышаш:</i> омоним да шуко значениян мут-влакым ойыркалышаш; омоним-влакым мутерлаште кычал	Мутер диктантым возымаш.	Учебникысе 227-ше паша (111 - 112 с.) - темлыме шомак-влак полшымо дене ойлончо-влакым
40	Синоним	Комбини рованный урок	Синоним нерген ончыч тунеммым ушешгарымаш. Синоним радам.	<i>Палышаш:</i> синонимым йылмыште кучылтмо ойыртемем. <i>Моштышаш:</i>	Гворческий паша. Синоним радамым чошымаш.	Учебникысе 234-ше паша (114 с.) - почеламут корныла почеш

			нерген умылымаш. Сылнымутан литературышто синоним-влакын рольышт.	синоним радамым ыштен моштышаш; ик мутымак уэш-пачаш кучылтмо деч коракаш манын, шке ойлымо, кутырымо йылмылаште синоним-влакым		текстым чокаш.
41	Антоним	Комбинированный урок	Антоним нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Антонимым сылнымутан литературышто кучылтмаш.	<i>Пальшааш:</i> антонимым йылмыште кучылтмо ойыртемем. <i>Моштышааш:</i> антоним-влакым текстыште кычал мушаш; ойлымо,	Творческий паша. Синониман, антониман сочетаний-влакым чокамаш.	Учебникысе 241-ше паша (116 с.) - «Йлышыштат антоним лиеш» план почеш текстым чокаш.
42 43	Тергыме изложений	Йылмелывыртыме паша	Контрольный изложенийым возен моштымо навыкым тергымаш. Текстын темыжым да тук шонымашыжым почын пуымым, план чокен моштымо навыкым	<i>Моштышааш:</i> лудмо почеш тергыме (контрольный) изложенийым возышаш.	Тергыме изложений. Планым шке чокамаш.	Мокгылан паша ок пуалт.

			Шомак-влакым шке лексический значенийышт дене чын кучылтмым			
44	Чылалан палыме да диалект мут-влак	У шинчымашым налме урок	Чылалан палыме да диалект мут-влак нерген умылымаш. Марий йылмын наречий ден говоржо-влак. Диалект да диалектизм-влак. Сылнымутан литературышто диалект мут-влакым	<i>Пальшааш:</i> чылалан палыме да диалект мут-влакым ойыркалышаш. <i>Моштышааш:</i> литератур йылмысе мут-влакым кучылташ тыршышаш, кулеш годым диалект шомакын лексический значенийым мутер пален кертшаш.	Текстлаште вашлиялтше диалект шомак-влакым литератур йылмылан келыштары-маш.	Учебникысе 248-ше паша (120 с.) - порткайык нерген шинчымашым пойдараш.
45	Турло специальность дене кылдалтше мут-влак. Архаизм. Неоло-	У шинчымашым налме урок	Турло паша дене кылдалтше мут-влак. Архаизм да неологизм нерген умылымаш. Табу нерген	<i>Пальшааш:</i> турло паша дене кылдалтше мут-влакым ойыркалышаш. Гоштемше да у мут-влак нерген умылышаш. <i>Моштышааш:</i> турло	Практический паша.	Учебникысе 256-шо паша (124 с.) - тушка гыч кулешан верым возен лукташ.

				мут-влакым радамлен кертшаш. Гоштемше да у мут- влакын значенийыштым мутерла почеш умылтарышаш. Марийын йулаже- влак дене кылдалтше табу		
46	Марий йылмысе мут- влакын кушеч лиймышт. Фразеологий	У шин- чымашым налме урок	Марий мутын историйже дене палдарышаш. Куэмалтше савыртыш-влак.	<i>Палышаш:</i> этимологий, фразеологий шомак- влакын значенийыштым. <i>Моштышаш:</i> чылт тошто марий мут- влакым каласен кертшаш; куэмалтше ойсавыртыш-влакын значенийыштым умылтарышаш, кулеш годым мутер почеш	Практичес- кий паша. Мутер почеш куэмалтше ойсавыр- тыш- влакын значе- нийыштым кычалмаш.	Учебникысе 263-шо паша (128 с.) - «Теорий» книга почеш паша.
47	«Лексике» темым иктешлы- маш	Практикум урок	«Лексике» темым умылым тергышаш.	<i>Моштышаш:</i> тунемме теме почеш чыла йодышлан чын вашмутым пуышаш.	Тест почеш шин- чымашым тергышаш.	Посна йоча- шин- лан индиви- дуальный паша-влак.
48	Диктант	Шинчима- шым	Лексике. Г	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш возышаш;	Грамматический	Мокгылан паша ок

		тергыме урок	паша.	йонылышым муын моштышаш; грамматический заданийым шуктышаш.	пашан диктант.	пуалт.
Мутын составше						
49	Мутын ужашла- же	Ушешта- рымаш урок	Гуналтыш класслаште налме ттинчыматтым ушештарышаш. Мутвож. Икгай вожан мут-влак.	<i>Палышаш:</i> мутвож, муттун, суффикс да мутмучашым палемдышаш. <i>Моштышаш:</i> тунемме чыла турло морфемымат ончыктен; икгай вожан мутым ужшаш да пример шотеш каласен	Практичес- кий паша. Мут- влакым состав дене лончылы- маш.	Учебникысе 270-ше паша (131 с.) - лум мут-влакым возен лукташ, состав дене лончылаш.
50	Муттун ден мутвож	Комбини- рованный урок	Гуналтыш класслаште налме шинчымашым ушештарышаш. Муттун ден мутмучаш. Нулевой мутмучаш	<i>Палышаш:</i> муттун ден мутмучашым морфеме семын ончыктышаш. <i>Моштышаш:</i> мутын составшым ужшаш; муттун ден мутмучашым ончыктышаш; нулевой мутмучашым	Практичес- кий паша. Мутым состав дене лончылы- маш.	Учебникысе 277-ше паша (134 с.) - мут- влакым состав дене лончылаш.
51	Суффикс ден	Комбини- рованный	Гуналтыш класслаште	<i>Палышаш:</i> суффикс ден приставкым	Практичес- кий паша.	Учебникысе 291-ше паша

	приставке	урок	налме шинчымашым ушешгарымаш. Суффикс. Приставке.	морфеме семын ончыктышаш. <i>Моштышаш</i> : чыла турло морфемымат ончыктен; марий йылмысе приставке-влакын ойыртемештым ончыктен.	Мутым состав дене лончылы-маш.	(140 с.) - палемдыме мут-влакым возен лукташ, состав дене лончылаш.
Мут ышталтмаш да мут вашталтмаш						
52	Мут ышталтме тук йон-влак	У шинчымашым налме урок	Мут ыштыме йон-влак: суффикс полшымо дене, мут ушалтме дене, мут мужырлалтме дене, приставке полшымо дене, ик ойлымаш ужашын весыш вончымыж дене.	<i>Пальшаш</i> : мут ыштыме тук йон-влакым пальшаш да ончыктышаш. <i>Моштышаш</i> : мутын ышталтме йонжым графически ончыктышаш; темлыме йонлан примерым каласышаш.	Практический паша. Мут ышталтме йоным ончыкты-маш	Учебникысе 298-ше паша (144 с.) - ойлончо-влакым член шот дене лончылаш, вес мут гыч лийше шомак-влакын ышталтме йоныштым
53	Мут вашталт-маш да мут ышталт-маш	У шинчымашым налме урок	Мут вашталтмаш. Мут ышталтмаш. Нунын коклаште икгайлык да	<i>Пальшаш</i> : мутын вочмык (падеж), числа да лица дене вашталтмыже; суффикс, приставке, шомак ушалтме да мужырлалтме дене	Практический паша. Мут-влакым ыш-тымаш да вашталты-маш.	Учебникысе 305-ше паша (147 - 148 с.) - ойырым мут-влакым возен лукташ, состав дене

				вес лексический значениян мут-влакын ышталтмышт. <i>Моштышаш</i> : мутын ышталтме да вашталтме йонлаштым ойырышаш; туй ойыртемештым		лончылаш; йомакыште умбакыже мо лиймым йомак книга почеш рашемдаш.
54	Мут ышталтме морфологический йон	У шинчымашым налме урок	Мут-влакым ыштыме йон-влак: морфологический (суффикс полшымо дене) да лексико-синтаксический (мут ушалтмаш да мужырлалтмаш) йон-влак.	<i>Пальшаш</i> : у шомак-влакым ыштыме йон-влакым. <i>Моштышаш</i> : мут ышталтме туй йон-влакым кучылтшаш; лум мутым, пале мутым, наречийым, глаголым вес мутла гыч суффикс-влак полшымо дене ыштышаш; нине ойлымаш ужашлам ышташ полшышо, чучкыдын кучыл-талтше суффикслам вес мутлашке ушен моштышаш.	Практический паша. Мут-влакым морфоло-гический йон дене ышты-маш.	Учебникысе 312-шо паша (151 с.) - суффиксан шомаклаште у мут ыш-тыше ужашлам ончыкташ.
55	Мут ышталтме лексико-	У шинчымашым налме	Мут ышталтме лексико-синтаксический	<i>Пальшаш</i> : мутым ушымо да мужырлымо дене у	Практический паша. Иыгырмут-	Учебникысе 319-ше паша (155 с.) – вес

	синтаксический йон	урок	йон. Иыгыр-мутым возымаш.	ышталтмыже; йыгырмут-влакын шочмышт. <i>Моштышаш:</i> мут-влакым ушен да мужырлен; йыгырмут-влакым чын возышаш; мутын кузе возалтшашыжым орфографий мутер почеш тергышаш.	влакым чын возымаш.	мут гыч лийше шомак-влакым возен лукташ, мут ыштыше ужашыштым ончыкташ. Иоча 320-шо пашамат ойырен налын кертеш - синоним мутер дене паша, мутым состав дене
56	«Мутын составше» да «Мутын ышталтмыже да вашталтмыже» теме-влакым иктешлы-маш	Практикум урок	«Мутын составше» да «Мутын ышталтмыже да вашталтмыже» теме-влакым умылымым тергымаш.	<i>Моштышаш:</i> тунемме теме-влак почеш темлыме йодыш-влаклан чын пуэнтергымаш.	Тест почеш шинчыма-шым тергымаш.	Посна йочалан индивидуаль-ный паша-влак.
57	Диктант	Шинчыма-шым тергыме	Мутын составше. Мутын	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш возышаш; шке йокылышым	Грамматический пашан	Мокгылан паша ок пуалт.

		урок	ышталтмыже да вашталтмыже. Грамматический заданий.	моштышаш; грамматический пашам шуктышаш.	диктант.	
Морфологий да орфографий						
58	Ойлымаш ужаш нерген ушештары-маш	Ушештарыме урок	Морфологий нерген ушештары-маш. Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак.	<i>Палышаш:</i> морфологий нерген, турло ойлымаш ужаш-влак нерген. <i>Моштышаш:</i> самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влакым ойыркалышаш; тунемме ойлымаш ужаш-влакын туй ойыртемыштым ончыктен моштышаш; посна признак почеш примерым каласышаш.	Ончыч тунеммым тергымаш.	Учебникысе 327-ше паша (159 с.) - текстын туй шонымашы-жым рашемдаш, глаголым да глагол форман мут-влакым удыралаш. Иоча 328-ше пашамат шуктен кертеш - план почеш шонкалыма-шан текстым возаш.
Лум мут						
59	Лум мутын ойырте-маше-влак	Комбини-рованный урок	Лум мут нерген ончыч тунеммым ушешгарымаш.	<i>Палышаш:</i> лум мутын морфологический ойыртежым да	Практичес-кий паша. Словарный диктант.	Учебникысе 351-ше паша (172 с.) – текстым

2

			Лум мутын ойлымаш ужаш ойыртемже. Чонан да чондымо (одушевленный да неодушевленный) предметым ончыктышо лум мут-влак. Собственный да нарицательный лум мут-влак.	рольжым. <i>Моитышаш:</i> лум мутым моло ойлымаш ужаш коклаште ужын; тудын чонан да чондымо предметым ончыктымыжым палышаш; марий йылмын законжылан келшышын йодышым шындышаш; собственный да нарицательный лум		лудын лектын, шкегыч вес текстым пий але пырыс нерген чокаш. Йоча 352-шо пашамат шуктен кертеш - текстым руш йылме гыч марлашке кусараш.
60	Лум мутын числаже	У шин-чымашым налме урок	Лум мутын единственный да множественный числаже. Единственный числаште гына каласалтше лум мут-влак. Шотлымо чот мут почеш, тыгак <i>шуко, шасал, ятыр, икмыняр</i> шомак почеш лум	<i>Палышаш:</i> лум мутын ойыртемжым, икмыняр мут пелен кузе кучылталтмыжым. <i>Моитышаш:</i> лум мутын числа формажым чын кучылтшаш; единственный числаште гына кучылталтше лум мут-влакым ойышто чын кучылтшаш; лум мутан	Практический паша.	Учебникысе 359-ше паша (176 - 177 с.) - текстым возен налаш, предложений-влакым член шот дене лончылаш, ойлымаш ужашым ончыкташ. Йоча 360-шо пашамат шуктен

2

			единственный числаште каласалтмыже. <i>Нине, нуно</i> олмештыш мут почеш лум мутын множественный числаште каласалтмыже.			кертеш - тезис-план почеш «Куэн ойгыжо» текстым чошаш.
61	Лум мутын лицаже	У шин-чымашым налме урок	Лум мутын лица дене вашталт-мыже. Лица суффиксан (притяжательный суффиксан) лум мутым возен мош-тымаш, чын кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> лум мутын лица дене вашталтме ойыртемже. <i>Моитышаш:</i> лица суффиксан лум мутым чын возышаш; пералтышдыме гласный мучашан лум мут-влакым, родо-тукымым ончыктышо лум мут-шамычым лица дене чын вашталтышаш.	Практический паша. Лум мутым числа да лица дене вашталты-маш.	Учебникысе 375-ше паша (183 - 184 с.) - темлыме план почеш «Пошо кудывечыш толеш» текстым чошаш. Йоча 376-шо пашамат шуктен кертеш - текстым возен налаш, ойлончовлакым член шот дене лончылаш,

						лум мутын лица суффиксшым ончыкташ.
62	Лум мутын вочмык (падеж) дене вашталт-мыже	У шин-чымашым налме урок	Марий йылмысе лум мут-влакын вочмык дене вашталтме ойыртеж-влак. Вочмык мучаш-влакым возен моштымаш.	<i>Пальшаш:</i> чонан да чондымо предмет-влакым ончыктышо лум мут-влакын вочмык дене вашталтмышт. <i>Моштымаш:</i> лум мут-влакым вочмык дене вашталтышаш да вочмык мучашым возен моштышаш.	Практический паша. Лум мутын вочмык дене вашталты-маш.	Учебникысе 383-шо паша (187 с.) - вочмык мучашым ешарен, текстым возен налаш. Иоча 384-ше пашамат шуктен кертеш - текст гыч лум мут-влакым возен лукташ да состав дене
63	Лум мутын ышталт-мыже	У шин-чымашым налме урок	Лум мутым ыштыше морфологический да лексико-синтаксический йон-влак. Лум мут-влакым ыштыше суффикс-влак. Йыгымут-влакым	<i>Пальшаш:</i> лум мут-влакым ыштыме йон-влак. <i>Моштымаш:</i> у лум мут-влакым ышгышаш, ышталтме йоныштым ончыктышаш; сложный лум мут-влакым чын	Практический паша. У лум мут-влакым ыштымаш.	Учебникысе 391-ше паша (191 с.) - ойырым лум мут-влакым морфологически дончылаш. Иоча 392-шо пашамат шуктен

			возымаш. Лум мутым лончылымо радам.	возымо годым кокытеланые годым орфографий мутер дене пайдаланышаш. Лум мутым морфологически лончылышаш.		кертеш - лум мут-влакым возен лукташ, составшым ончыкташ, ик мутым морфологически лончылаш.
64	«Лум мут» темым иктеш-лымаш	Практикум урок	«Лум мут» темым умылымым тергымаш.	<i>Моштымаш:</i> гунемме теме почеш чыла йодышлан вашмутым чын пуышаш.	Тест почеш шинчымашым тергымаш.	Посна йочалан индивидуальный паша-влак.
65	Диктант	Шинчымашым тергыме урок	Лум мут. Грамматический паша.	<i>Моштымаш:</i> лудмо почеш возышаш; шке йокылышым кычал мушаш; грамматический заданийым	Грамматический пашан диктант.	Мокгылан паша ок пуалт.
66	Ойырен налме теме почеш иктеш-лымаш	Конференций урок	Иочан ойырен налме теме почеш выступленийже.	<i>Моштымаш:</i> ойырен налме теме почеш йолташ-влак ончылно ойлен; теме почеш теоретический материал палымым ончыктышаш, пример дене	Шымлыме паша почеш выступлений.	Посна йочалан индивидуальный паша-влак.
67-68	Резервный урок					

МАРИЙ ЛИТЕРАТУР ДЕНЕ ПАША ПРОГРАММЕ 5 КЛАСС

Илыш дене төр кайыше, чыла шотыштат виянше самырык тукумым куштымаште литератур предметым школ курсышто нимогай вес урокат алмаштен ок керт. Лач тиде уроклаште гына туныктышо йочан чонжо дене, тудын моторлык нерген умылымашыж дене, шочмо калыкын моло калык коклаште верже, тудын историй да культурыжо нерген сылнымут полшымо дене пашам ышта. А тиде сылнымутшо йочалан изинек палыме шочмо йылмыж дене кылдалтын.

Туныктымашын цельже

Литератур предметым тунеммаш тун школышто тыгай *шоньмаш-влакым (цельым)* шукташ виктаралтын:

- чоншижмашыж дене виянше, шке калыкшым йоратыше, воктенысе калык-влакым пагалыше, кугу Россий элнам йоратыше да жаплыше айдемым кушташ;
- уш-акыл дене виянше, ум кычалше, ончык эреак каяш тыршыше самырык тукумым ямдылаш;
- сылнымутан произведенийын ончык үжшө кумылжым умылышо, тудын чоналтмышым лончылен моштышо, илыш дене чак кылдалтмышым шижше тунемшым кушташ;
- сылнымутан текстым сылнын, умылаш лийшын лудаш туныкташ;
- мутмастарын возымо текстшым лончылаш, герой-влакын койыш-шоктышыштлан акым пуаш туныкташ, тыгак шке семын сылнымутан текстым возаш туныкташ;
- возышаш материалым радамын чумыраш, иктешлаш, күлешым ойыраш, түрлө источник дене паша ышташ туныкташ;
- сылнымутан произведений гыч сай могырым ойыраш, чын герой-влакын койышыштым аклаш да нунын гай лияш тыршаш кумылым лукташ.

Туныктымашын задачиже-влак

Литератур предмет дене палемдыме шоньмашышке шуаш школын тун *задачиже-влакым* шуктыман:

- туныктымо программе ФГОС-ын йодмыжлан кельштаралтшаш;
- туналтыш класслаште тунемме материал деч кұрылтыш лийшаш огыл;
- чыла йоча ик семынак ситышын шинчымашым налын кертшаш – тазалык дене йондымылыканат, ешлан көра ойыртемалтше йоча-влакат;
- ача-аван, школын, туныктышын, школысо моло пашаен-шамычынат күлеш наре да келшен толшо йодмашышт лийшаш; тыгодым кажне йочан посна ойыртежым, воспитаний могырым уто-ситыжым палыман, күлеш корным ончыктен да пашам чын виктарен моштыман;
- урок да урок деч ордыжысө пашам ваш кылдыман да ик корно дене виктарыман;
- туныктышо төнеж ден моло учреждений-влак коклаште чак кыл лийшаш;
- моло йоча деч ойыртемалтше икшыве-шамычым ужын моштыман – утларак ончык каен кертше да вараш кодын кертше-влакым шижман; нунын дене күлешан пашам жапыштыже да күлеш наре ыштыман;
- түрлө үчашымаш, проект да шымлымаш паша-шамычым шуктен шогыман;
- йоча-влакым, нунын ача-аваштым школ пашаш моштен ушыман;
- тунемше-шамычым школ да воктен кундемласе илыш төрсырым ужаш да тудым уэмдаш, төрлаш ушаш тыршыман;
- изинек ончыкылык пашам ойыраш, илышыште күлешан айдеме лияш ямдылыман;
- эреак йоча-влакын тазалыкышт верч тургыжланыман, тудым пенгыдемдаш тыршыман.

Предмет дене ыштышаш паша

Литератур курс сылнымутан произведенийым тунемме годым тыгай *пашалашке* энерта:

- түрлө жанран текстым умылаш тыршен, шонкален лудмаш;
- сылнымутан текстым йүкым чын шынден лудмаш;
- текстым түрлө семын каласкалымаш – тұрыс, күчыкын, посна шоньмашым ойырен луктын, күлеш верым умылтарен, шкегыч ешарен;
- текст почеш түрлө йодышлан вашмутым пуымаш;
- почеламутым але проза дене возымо текстым наизусть тунеммаш;
- посна геройын койышыжлан але пүтынть текстлан акым пуымаш;
- пүтынть текстлан але посна ужашлан планым але план-тезисым ыштымаш;
- произведений але посна герой нерген шонкалымашан сочиненийым возымаш;

- ылышыште вашлиялтше але текстысе геройын койыш-шоктышысо пример почеш шкегыч текстым чонымаш;
- күлеш информацийым түрлө источниклаште кычал мумаш да нуным лончылен моштымаш;
- шкет але түшкан проект пашам ыштымаш;
- ваш мутланаш, ен ойым колышташ, умылаш тыршаш, күлеш годым ен ойыш пураш, шке шонымашым ўшандарен ойлаш да күлеш годым моштен ўчашаш туныктымаш.

Тунемме пашан лектышыже

Личностный лектыш

- шочмо калыкын да тыгак Россий тўнямбал калык-шамычын тўвыраштым, ылыш-йўла ойыртемыштым, чон поянлыкыштым сайын палышаш; шке калыкым да Шочмэлым йўратышаш;
- тунеммашын күлешлыкшым сайын умылышаш, умбакыжат шке шинчымашым келгемден да шарен шогышаш; ылышыште шке вержым кычалшаш; могай пашам ыштен кертмыжым палышаш;
- тўняужмашыж дене кажне калыкын, енын шкешотан улмыжым умылышаш, кызытсе шанче виянмым да мер ылыш кўкшытым ужын да шижын моштышаш;
- кеч-могай енынат, калыкынат шкешотан улмыжым умылышаш, пагалышаш; тудын тўняончалтышыжым, йылмыжым, йўлажым жаплышаш; моло ен-влак дене мутланышаш, нунын ойыштым умылышаш;
- изирак да кугурак, иктанаш-шамыч коклаштат, вес калыкын енге-влак коклаштат шкем күлеш семын кучышаш;
- школ да мер ылышыште шке күлешлыкшым умылышаш да моло дене тўр пашам ыштышаш;
- яндар чонан поро айдеме лийшаш; самырык ен шке ыштыме пашажлан вуйын шогышаш, ойлымо шомакшылан мутым кучышаш;
- кеч-могай паша годымат, тыглай ылышыштат чыла денат мутланен моштышаш, ик ойыш шуаш тыршышаш;
- тўняште ылышын эн шерге улмыжым умылышаш; йыр пўртўсым аралаш кўлмым палышаш;
- ешын, воктенысе лишыл ен-шамычын эн күлешан да шерге улмыштым умылышаш да нуным аралаш кўлмым палышаш;
- шочмо, пошкудо да тўнямбал калык-влакын сылнымут тўняштым тунемме гоч моторлык, патырлык нерген умылышаш.

Метапредметный лектыш

- тунеммашын күлешлыкшым шке умылышаш, ончылан у задачым шынден кертшаш;
- шонымашке шумо корным шке ужын моштышаш, күлеш годым шуко корно гыч иктым ойырышаш;
- шонымашке шуашлан ыштыме пашажым шке аклышаш, йонылышыжым муын моштышаш; күлеш гын, шонымашке вашталтышым пуртен кертшаш;
- тўналме пашан чын але чын огыл корно дене каяш тўналме жапшым шижшаш, чынжым ойырышаш да мучашлан иктешлен моштышаш;
- пашаште түрлө схеме, символ, модель ден пале-шамычым шкалан йўршым ыштен моштышаш але улшыжым кучылт кертшаш;
- умылен лудын моштышаш; туныктышо да иктанаш-влак дене пашам ыштен кертшаш; шкетын але группо дене ыштен кертшаш; ўчашымашке пурен але тушеч лектын моштышаш; шке шонымашым ўшандарен ойлен кертшаш;
- йылме поянлыкым ылышын түрлө йыжынлаштыже күлеш семын кучылтшаш; ойлымо да возымо йылмым моштен кучылтшаш;
- кызытсе информационно-коммуникационный технологийым кучылт моштышаш.

Предметный лектыш

- сылнымутан произведенийлаште нўлталме тўн проблеме-шамычым ужын да аклен моштышаш;
- литератур произведений да тудым возымо жап кокласе кылым умылышаш, сылнымутышто нўлталме курымашлык да тачысе кечын нравственный негызшым рашемдышаш;
- литератур текстым лончылен моштышаш; род ден жанр ойыртемым, темым, тўн шонымашым, возышын кумылжым шижшаш, герой-влакын койыш-шоктышыштым рашемдышаш, икале икмыняр произведенийысе герой-шамычым танастарен аклышаш;

- произведенийын сюжет элементшым, чоналтмыжым, йылмыжым, сӧрастарыме йӧн-влакым рашемдышаш, идейно-художественный содержанияйым почмаште нунын верыштым палемдышаш;
- сылнымутан произведенийым лончылымаште литературшанче терминологий дене пайдаланен моштышаш;
- литератур полшымо дене шочмо калыкнан илен толмо корныжым, ойыртемалтше койыш-шоктышыжым, кӧргӧ чон моторлыкшым, тӱвыражым, йылме вий-куатшым, поян вершӧржым шижын да ужын моштышаш, тиде поянлыкым вес калык-шамычын уш-акыл да шӱм-чон поянлыкышт дене танастарен аклышаш;
- сылнымутан произведений деке шке кумылжым ончыктышаш, нунылан акым пуышаш;
- литератур произведений нерген шке шонымашым каласен моштышаш;
- авторын позицийжым умылышаш да тудын деке шке кумылым ончыктышаш;
- тӱрлӧ жанран произведений-влакым колыштын да лудын умылышаш;
- шочмо йылмын мут поянлыкшым да, текстым кучылтын, произведенийын содержанияйжым каласкален моштышаш, лудмо але колыштво текст почеш йодышлан вашмутым пуышаш, монолог ден диалогым чонышаш;
- тунемме произведений-шамычын тематикышт да проблематикыштым лончылымаш дене кылдалтше изложений ден сочиненийым, классыште да мӧнгыштӧ возымо творческий пашам ыштышаш;
- литератур произведений-влакым эстетике могырым аклышаш;
- сылнылыкым ужын да шижын моштышаш.

Регулятивный УУД

Писатель-влакын сылнымутыштан энертен, шкевуя почеламутым, кӱчык ойлымашым возаш туныктымаш. Текстым лудын, тӱрло йыжынан проблемым муын мошташ, нелылык гыч лекташ йеным кычалаш да тудым сенаш туныкташ. Шке шонымашыш шуаш, чын корным кычалаш да муын мошташ полшаш.

Шкевуя шымлымаш пашам шукташ да иктешлымашым ышташ, шке творческий сынан пашам аклаш туныктымаш.

Кеч-могай творческий пашам вес творческий паша дене танастарен саемдаш.

Познавательный УДД

Марий писатель-влакын возымаштышт нелталме проблемым муын мошташ да тудо пагыт дене кылден мошташ туныктымаш.

Кеч-могай произведенийым анализироватлаш тунемшаш улыт:

идей да темым чын муын моштышаш;

сылнымут произведений могай жанрлан энертен возалтмым тунемше палышаш;

герой-влакнан характеристикым пуышаш;

икмыняр произведений дене танастарен да шымлен лончылышаш.

тӱрло сорастарыме йоным кычалаш тунемшаш;

критический статья-влакнан энертен, тӱрло произведенийлан акым пуаш туныктымаш.

Коммуникативный УДД

Арун да яндарын лудаш туныктымаш, лудын лекмеке, содержанияйым почын пуэн кертшаш;

Сылнымутлан энертен, кӱчыкын да раш каласкален кертшаш, иктешлымашым ыштен моштышаш,

йодышлан раш вашмутым почын пуышаш, монологан але диалоган текстым ыштен моштышаш.

Тӱрло сообщений дене йолташ –влакым презентаций, доклад гоч палдарен кертшаш.

Тӱшка вий дене произведений гыч ужашым модын моштышаш улыт.

Тӱрло сынан ойлымашым возаш туныктымаш.

5-ше классыште марий литератур урокын личностный лектышыже:

Шочмо калыкын илыш йӱлаж ден илыш ойыртемыжым, чон поянлыкшым, шке калыкшым да шочмо кундемжым йератыше, шочмо калык деке поро шонымашан да яндар шӱм-чонан улмыж дене ойыртемалтшаш.

Ешартыш шинчымашым погымо семын тӱрло мутер ден да справочник дене пашам ыштен моштышаш.

Метапредметный лектышыже:

- литературышто пуымо проблемым умылен, материалым кышкарлен моштышаш, мутланыме, каласкалыме да возымо ойышто шке шонымашым чын умылтарен, тунемме произведенийлан иктешлымашым ыштен моштышаш;

- тунемме произведенийым шкевуя лудын, чын умылен да тун шонымашыжым ойырен моштышаш,

Предметный лектыш семын ойырыман:

шинчымашым погымаште:

-сылнымутан произведенийыште тун проблемым ужын да аклен мошташ,

- литератур произведений да тудым возымо жап кокласе кылым умылымаш,

- литератур произведенийым лончылен мошташ, могай жанрыш пурымыжым ончыктен кертшаш, темым да тун шонымашыжым палемден кертшаш,

-произведенийын сылнештарыме йонжым ончыктен моштышаш

уш-акылым да шум-чон яндарлыкым шуарымаште:

- шочмо калыкнан илен толмо корныжым, ойыртегалтше койыш-шоктышыжым, корго чон-

моторлыкшым, тывыражым, йылме вий-куатшым, поян вершоржым шижын да ужын моштымаш,

- сылнымутан произведений-влак деке шке кумылым ончыктышаш, нунылан акым пуышаш;

— литератур произведений нерген шке шонымашым каласен моштышаш;

— авторын позицийжым умылышаш да тудын деке шке кумылым ончыктышаш;

коммуникативный

— турло жанран произведений-влакым колыштын да лудын умылышаш;

— шочмо йылмын мут поянлыкшым да текст гыч цитатым кучылтын прозаический произведенийын содержанияжым калскален моштышаш; лудмо але колыштво текст почеш йодышлан вашмутым пуышаш; монолог ден диалогым чонгышаш;

— тунемме произведений-влакын тематикыштым да проблематикыштым лончылымаш дене кылдалтше сочиненийым возен кертшаш, классыште да монгышто возымо творческий пашам шуктышаш.

эстетический:

— сылнымутан литературым мут искусствын кончышыжо семын умылышаш;

— литератур произведений-влакым эстетике могырым аклышаш;

— сылнылыкым ужын да шижын моштышаш;

— сылнештарыме йен-влакын верыштым умылышаш.

Марий литератур дене 5-ше класслан Паша программе образований стандарт негызеш ышталтын.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

1. Тунемме тун содержанияй.

2. Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш.

3. Туныктымашын цельже.

4. Ты предметын школ планыште верже.

5. Теме-влакым шагат шот дене щеледымаш.

6. Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже.

7. Тун книга.

8. Тематический планирований

9. Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тидат шотыш налалтеш: южгунам вашталтыш лийын кертеш. Но йоча садак тун шинчымашым налшаш, тудым илышыште кучылт моштышаш. Тидын нерген Марий литетатур дене программыште ойлалтеш (3 стр.)

Марий литератур предметын 5-ше классыште тунемме тун содержанияйже:
мучаште тунемше мом палышаш:

Идалык

1. Тунемме произведений-влакын авторыштым, геройжо-влакым палымаш.

2. Произведенийын темыжым, идеяжым каласен моштымаш.

3. Сылнештарыме йон-влакым палымаш.

4. Тунемме произведений-влакын жанрыштым палымаш.
5. Кажне произведений нерген шке шонымашым каласен моштымаш.
6. Тест-влак почеш пашам ыштен моштышаш.
7. Сылнын, умылен лудын моштышаш.

Туныктымашын цельже:

- сылнымутым йораташ туныктымаш;
- йочан культуроведческий компетенцийжым вияндышаш;
- произведенийласе герой-влакым илыш деке конден моштымаш;
- коммуникативный компетенцийым вияндымаш;
- произведенийын чоналтме йонжым, сылнештарыме йонжо-влакым пален моштымаш.

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий литературым тунемаш арняште 1 шагат пуалтеш, чылаже 34 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктымо.

Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже:

Ты паша кажне урокышто эртаралтшаш. Ойыртемеже:

- текстын содержанияжым кучыкын каласен моштымаш;
- текстлан планым чонен, тудын почеш содержанияжым каласен моштымаш;
- сылнын лудын моштымаш;
- почеламутлан партитурым ыштен моштымаш;
- литературный герой-влак нерген устный сочинений семын каласкален моштымаш.

Тун книга (тематический планирований пелен)

Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тест-влакым посна папкыште чумырымо.

5-ше класслан Марий литератур дене Календарно-тематический планирований

Эмгыже	Урокын типше	Пуышаш шинчымаш	Могой лектышым вучыман		
			Предметный лектыш	Метапредметный лектыш	Личностный лектыш
	Комбини-рованный урок	Мут искусство. Лудшыен да книга. Автор да герой. Тунемме книга. <i>Лит.теория</i> : сылны-мутан литератур – мут искусство.	Книга дене паша ышташ тунемшаш.	Күлеш книгаг кушто муаш лиймым палышаш. Йодышым шындаш да туд-лан вашмутым шке кычалшаш.	Тунемаш, лудаш кы...
ого. Калак	У шин-чымашым налме урок	Калык чон поянлык. Тудым каласкалы-ше да погышо-влак. Ойпогын шарлымыже. Калыкмутын тематикыже, туныктен каласыме вийже.	Калыкмутын туныктен каласыме вийжым умылаш тыршышаш. Ешартыш источник дене паша ышташ тунемшаш.	Шонен лудаш тунемшаш. Шу-ко гыч күлешым ойырышаш. Посна ой почеш монолог сынан текстым чонен кертшаш.	Шкетын да тўшкан умылышаш.
	У шин-чымашым налме урок	Тушто - сылнын туштен каласыме ой. Туштын түрлө содержания-нийже. У да тошто тушто-влак. Туштын чоналтмыже.	Ешартыш источник дене паша ышташ тунемшаш.	Икгайлыкым му-ын, йодышлан вашмутым кычалшаш. Түрлө шонымаш гыч чынжым ойыры-шаш. Шке шонымашым пенгыдемдаш монолог сынан текстым чонышаш.	Этикын норм-мыжым умылтары-шаш.
	У шин-чымашым налме урок	. Ойөрө - влак гоч калыкын ушан шомакше-влакым палышаш. Ойөрө влакын түрлө теме дене кыл-далтмышт	Ешартыш источник дене паша ыштышаш	Шонен лудаш тунемшаш. Кни-га гыч лудмо ден илыш сүрет кок-лаште икгайлы-кым шижшаш. Калык палым умылтарен, монолог да диалог сынан	Калыкын ак-рет годшаш.

				текст-вла-кым чонаш ту- немшаш.	
			Ешартыш источник дене паша ыштышаш.	Шарнаш тыр- шен лудшаш да колыштшаш. Шоналтыде ыш-тыме але ойлы-мо деч вара ли-йын кертше слу-чай коклаште кылым шижшаш	Калыкын ак-рет год шаш.
огын нрже-	Йылме лывыр- тыме урок	Калыкмут, тушто, калык пале, ойөрө- влак нерген шинчыма-шым ешарымаш, ончыч налме шинчыма- шым тергымаш.	Предмет дене налме шинчымашым пенгыдемдышаш.	Пашан чын але чын огыл корно дене кайымыжым шижшаш, чын корным шке кычалшаш. Шуко вашмут гыч күлешанжым ойырен мошты-шаш. Монолог сынан текстым чонышаш. Пашам шке семын ыштен кертшаш.	Шке вийлан, палым
ий	У шин-чымаш- ым налме урок	Йомак – фоль- клорын ик ужашыже. «Ший пүян Ший Пампал- че» йомакын содержанийже.	Йўкым чын шынден, лудмо навькым вияндышаш	Герой-влакын койыш- шоктышышт- лан цитатым кычал муаш тунемшаш.	Поро лияш тунемша
т. н» дер-	У шин- чымашым налме урок	Йомак- почеламутын чоңалтмы-же	Йўкым чын шынден лудшаш.	Герой-влакын койыш- шоктышышт- лан цитатым кычал муаш тунемшаш.	Келшен илымашын
ке, ше	У шин-чымаш- ым налме урок	Сынешта-рыме йөн-влак	Почеламутым лончылен моштышаш	Текстым йўкым чын шынден лудын моштышаш	Пўртүс вийым ужал
да рату- ыжо.	У шин-чымаш- ым налме урок	Почеламу-тын чоңалтмы-же	Ешартыш источник дене паша ышташ	Шке семын пашалан	Калык традицийым
сынан	У шин-чымаш- ым налме урок				
н ык	У шин-чымаш- ым налме урок				

дан же.			тунемшаш.	тунемшаш	
ризм, , н влак	У шин-чымаш- ым налме урок	Литератур теорийым умылаш тунемшаш	Ешартыш источник дене паша ышташ тунемшаш.	Шуко шонымаш гыч тўнжым ойырен моштышаш	Илышыште поро ли
да е ын ийже	У шин-чымаш- ым налме урок	Ойлымаш-ын чоңалтмы-же	Сўретын виян толмыжым умылышаш	Содержаний почеш иктешлыма- шым ыштен кертшаш	Тунеммашын кўлеш
«Мич енен е».	Йылме лывыртыме урок	Планым чошашнаш тунем	План почеш каласкалаш тунемшаш	Геройын тўн койышыжым ойырен моштышаш	Нелым сенен лекит
Тўшка ште тўртўс	У шин- чымашым налме урок	Повесть нерген умылымаш	План почеш каласкалаш тунемшаш	Прозо йылмым лончылаш тунемшаш	Тўшка пашан кўлеш
ын м б	У шин-чымаш- ым налме урок	Почеламу-тын чоңалтмы-же	Текст гыч кўлеш верым ойырен мошташ ткнемшаш	Йодышлан тичмаш да келге вашмутым пуаш тунемшаш	Шочмо элым йората
ыш» н ого	У шинчымашым налме урок	Ойлымаш-ын чоңалтмы-же	Диалоган рольым лудын моштышаш.	Ойлымашын эн пўсб ужашыжым ужын мошташ тунемшаш	Илышыште йбным
«Олик» ыште	У шинчымашым налме урок	Ойлымаш-ын чоңалтмы-же	Кўлеш информацийым ойырен моштышаш	Герой нерген келге шонымашым шочыктышаш	Чын айдеме лияш т
к нд-ров ан тышт це	У шинчымашым налме урок	Почеламу-тын чоңалтмы-же	Почеламутым лончылаш тунемшаш	Лудмо гыч тўнжым ойыраш тунемшаш	Авам йораташ тунем
«Изи машы е да ласе	У шинчы- машым налме урок	Ойлымаш-ын чонатме ойыртемже	Текст гыч кўлешан шонымашым ужын мошташ тунемшаш	Шке шонымашым каласен моштышаш	Илышыште шоным
н омак» ышто ыран	У шинчымашым налме урок	Почеламутын темыже да идейже	Почеламутым лончылаш тунемшаш	Шке шонымашым каласен моштышаш	Поро шонымашан а

е -вын марий йоча	У шинчымашым налме урок	Ойлымаш-ын темыже да идейже	Ойлымашым лончылаш тунемшаш	Текст гыч кўлеш информаций- ым налын моштышаш	Пўртўс сылнылыкы моштышаш
Ший	У шинчы- машым налме урок	Партиту-рым ышташ тунемшаш	Почеламутым лончылаш тунемшаш	Текст гыч кўлеш информацийым налын моштышаш	Пўртўс сылнылыкы моштышаш
ский. »	У шинчы- машым налме урок	Муро ден почеламут кокласе кыл	Почеламутым лончылаш тунемшаш	Текстым умылен лудаш тунемшаш	Шочмо кундем дене
и: тем, !»	Йылме лывыр- тыме урок	Сочинений план почеш возаш тунемшаш	Шочмо вер нерген сылнын возаш тунемшаш	Темым почын пуаш тунемшаш	Шочмо кундем дене
н еш ш.	Йылме лывыр- тыме урок	План почеш каласкалаш тунемшаш	Лудмо произведений нерген тўн шонымашым шочыктышаш	Лудмым илыш дене кылдаш тунемшаш	Сылнымут деке шў
	Йылме лывыр- тыме урок	Лудмо почеш шке шонымаш-ым возаш тунемшаш	Планым чоначаш тунемшаш	Лудмым илыш дене кылдаш тунемшаш	Сылнымут деке шў
рем» ынан зымаш	Йылме лывыр- тыме урок	План почеш возаш тунемшаш	Сылнештарыме йўн- влакым кучылташ тунемшаш	Тўн шонымашым шочыкташ тунемшаш	Шочмо вер ым йўра
!» ш	Йылме лывыртыме урок	Газетысе материа- лым йолташ деке намиен шукташ тунемшаш	Радам дене лончылаш тунемшаш	Тўн шонымашым шочыкташ тунемшаш	Газетын рольжым п
рнал а	Йылме лывыр- тыме урок	Журналысематериа- лым йолташ деке намиен шукташ тунемшаш	Радам дене лончылаш тунемшаш	Тўн шонымашым шочыкташ тунемшаш	Йоча журналын рол
е ний ш урок-	Йылме лывыр- тыме урок	Произве-денийын чоначалтмы-же	Радам дене лончылаш тунемшаш	Тўн шонымашым шочыкташ тунемшаш	Сылнымутым аклап

**6-шо класслан марий йылме дене ФГОС-лан келыштарыме
ПАША ПРОГРАММЕ**

да

Календарно-тематический планирований

Умылтарымаш.

6-шо класслан марий йылме дене паша программым Федеральнй государственный стандартлан келыштарен, марий йылме дене тун школлан примерный программе почеш возымо. Предметын тун учебник линейже - 6-шо класслан марий йылме учебник, авторышт - В.В. Кузнецов, Н.В. Кузнецова. Марий йылме дене паша программе йоча-влакын марий йылме дене шинчымашыштым келгемдыме, тыгак шочмо йылме деке йоратыме кумылыштым да кугешныме койшышытым пенгыдемдыме амал дене возалтын.

Марий йылмым туныктымашын тун цельже да задачиже-влак:

Тунемшын культуроведческий компетенцийжым вияндаш, йылмын путынь тувыран ик ужашыж семын шижаш туныкташ, кеч-могай калыкынат морально-этический нормыж-влакым шындарыше вий семын ончыкташ.

Вес ен дене мутланыме годым йылме законлан энертен, кучылтмо шомак-влакым эскерен, йылме да лингвистический компетенцийжым вияндаш.

Тыгак шонымашым радамлен моштен, вес ен дене мутланымаште коммуникативный компетенцийым вияндаш.

Паша программе системность, научность, доступность принцип негызеш чоналтын.

Программын ужашыже-влак:

6-шо класслан марий йылме дене паша программе тыгай ужаш гыч шога:

Родо-тукым йылме коклаште финн-угор йылме-влак коклаште марий йылмын верже.

Ончыч тунеммым ушештарымаш.

Пале мут.

Чот мут.

Олмештыш мут.

Наречий

Ий мучко тунеммым ушештарымаш.

Чыла тиде ужаш-влак тунемше-влакын коммуниктивный, йылме да лингвистический, культуроведческий компетенцийыштым вияндаш полша.

Коммуникативный компетенцийым шуарыме годым тыгай практический задаче шукталташ:

Программын темлымыж почеш тунемше-влакын орфографий ден пунктуаций дене шинчымашыштым келгемдаш.

Марий литератур йылме нормым палаш.

Весе дене мутланыме годым мутпоянлык ден грамматике правилым палымаш.

Ойлымо да возымо годым шке шонымашым чын почын пуаш.

Йылме компетенцийым шуарымаште тыгай задача-влак шукталтыт:

Йылме наукин негызшым тунеммаш; тыгодым фонетике, мут поянлык; мут ышталташ, морфологий шотыштопале мут, олмештыш мут, чот мут ден наречийым тунеммаште шинчымаш пуалтеш.

Тунемше-влакын мут поянлыкыштым чарныде тунем толмаш, ойлымо да возымо годым грамматикым эскерыме усталыкым шуарымаш;

Орфографий да пунктуаций правилым кучылт мошташ туныктымаш.

Лингвистический компетенцийнерген ойлымо годым тунемше-влак марий йылме наукин тун принципше нерген палышаш улыт, тудын чыла ужашыж да шочмо йылмын виян толмо корныжым шинчышаш, тыгак тудым вияндымаште ученый-влакын суапле пашашт нерген мондышаш огытыл.

Паша программыште изи огыл вер тунеммым ушештарымашлан пуалтын. Тыге 6-шо классыште марий йылме нерген шинчымашым келгемдаш ончыч тунемме материал корным почеш.

Культуроведческий компетенций ойлымо годым туныктышо йоча-влаклан марий йылмын сылне улмыжым эреак ушештарен шогышаш да йоча шумыш намиен шуктышаш.

Тунемше мом палышаш да ыштен моштышаш.

УУД лектыш-влак:

Личностный лектыш семын палемдыман:

тунемше умылышаш: шочмо йылме - марий калыкын эн кугу поянлыкше. Тудын полшымыж дене йоча моло предмет-влакымат сайынрак тунемеш, творчествожат виянеш, чын айдеме лиеш;

тунемше шочмо йылмыж дене кугешнышаш, тудым арален кодымо нерген тургыжланышаш, яндарлыкше верч тыршышаш, шке ойлымо йылмыжымат вияндаш точышаш;

йылме поянлык верч тургыжланышаш; шонымашым раш да умылаш лийшын каласышаш; шкенжынат, вес ойлышынат йылмыжым аклен моштышаш.

Метапредметный лектыш семын ончыктыман:

Тунемше йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

а) ойлымо да возымо текстым кулеш семын чын умылышаш;

б) текстым турло семынат лудын моштышаш(турысnek, кулеш верым ойырен);

в) кӱлеш шинчымашым турло источник гыч налын моштышаш (газет, журнал, справочник, Интернет да т. м.);

г) посна теме дене шинчымашым торло источник гыч поген, радамлен кертшаш, эн кулешанжым ойырышаш, иктешлышаш;

д) ончылно шогышо пашам радамлышаш, лектышым чын аклен кертшаш;

е) шке шонымашым возен але йӱкын умылтарен моштышаш;

ж) йолташ-влак ончылно теме дене ойлен моштышаш.

Тунемше налме шинчымашым, моштымашым илышыште кучылт моштышаш, шочмо йылме дене налме шинчымашым моло йылмым тунемме годым танастарен моштышаш.

Кеч-могай илыш пордемыштат ен-влак дене мутланен моштышаш; учашымаштат, тыглай мутланымаштат йылме этикетым шуктен шогышаш.

Предметный лектыш семын палемдыман:

Айдеме шочмо йылме ден культурын ваш кылдалт шогымыштым, нунын илышыште верыштым сайын умылышаш.

Йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

- Лудмо да колмо уверым чын умылышаш(теме, цель, тун да ешартыш увер);

- Турло семын лудын моштышаш(ончен лектын, шарнаш тыршен, шымлен лектын);

- Текстлан планым, тезисым возен кертшаш; книга, газет, журнал дене пашам ыштен моштышаш;

- Турло стилин текстым колыштын умылышаш, тушеч кулешан шинчымашым налын моштышаш;

Ойлышаш да возышаш:

•Лудмо але колыштмо текст почеш возен але ойлен моштышаш (каласкалаш, планым ышташ, тезисым возаш);

•Шке шонымашым раш, умылаш лийшын возышаш але ойлышаш (радамлен, ойым ваш кылден, темым рашемден); йыр лийше событийла, ужмылан, колмылан, лудмылан чын акым пуэн моштышаш;

•Турло жанран текстым возен але ойлен моштышаш (каласкалымаш, акым пуэн ойлымаш, серыш, расписке, доверенность, йодмаш);

•Турло диалог ден монологым чонен моштышаш; иктанаш-влак ончылно кучык докладым лудын кертшаш, иктаж шонымашым ойлышаш;

•Ойлымо годым тун орфоэпический, лексический да грамматический нормо-влакым шуктышаш; шомак ден куэмалтше ойсавыртыш-влакым шотлан толшын, вес енын кумылжым волтыде кучылтшаш; возымо годым орфографий ден пунктуацийын тун правиллажым шуктышаш;

•Ен дене мутланымаште тыгодым ойлымо этикетым шуктышаш, кулеш годым жест (кид дене ончыктымаш) ден мимикым (чурий вашталтыш) кучылтшаш;

•Шке ойлымылан акым пуэн моштышаш; ойлымо годым шке йонылышым шижын да торлен моштышаш.

Шочмо йылме нерген шанче умылымашым налшаш.

Лингвистикын тун умылымашыже-влакым палышаш; лингвистике да тудын тун ужашыже-влак; йылме да мутланымаш, ойлымо да возымо йылме; монолог да диалог; каласкалымаш, суретлымаш, шонкалымаш; текст, шомак да ой.

Мутым турло семын лончылен моштышаш (фонетике могорым, состав дене, муткылдыш да т.м.; сылнештарыме йон-влакым ончыктышаш.

Шочмо йылмын сораллыкшым шижшаш да умылышаш; сылнымутан литературым йылме могорым аклен моштышаш.

Паша программыште у темым тунемме иктешлыше урок дене мучашлалтеш. Тыгак йылме лывыртыме пашалан кугу вер ойыралтеш. Вет тунемшын йылмыжым лывыртен гына ончыкыжым марий йылмын яндарлыкше да моторлыкшо нерген ойлен кертына.

Идалык мучко тунемшаш кажне темылан посна шагат ойыралтеш.

Марий йылме урокышто тыгай технологий да методике кучылталтеш:

Проблемный йодыш,

Информационно-коммуникативный технологий,

Здоровьесберегающий технологий,

Проектно-исследовательский технологий,

Тушкан да коктын пашам ыштымаш,

Тунемше-влак дене пашам ыштыме годым турло урок-влак эртаралтыт: у шинчымашым налме урок, урок практикум, комбинированный урок, урок-мутланымаш, темым иктешлыме урок, урок-лекций, урок-модыш, урок-шымлымаш, йылме лывыртыме урок.

Туныктышын методикыже:

- тунемме темым иктешлен вашмутланыме урок,
- йодышлан вашмут,
- ойырен пуымо турло упражнений денем паша,
- икте-весым тергымаш,
- тунемше шкенжым шке терга,
- фонетике могорым, состав дене муткылдышым, лум мутым лончылымо урок,
- текст дене пашам ыштыме урок,
- йоча-влакын вашмутыштым эскерымаш,
- текст почеш изложений,
- сочиненийым возымаш,
- диктовка почеш возымаш,
- орфограмм ден пунктуацийым умылтарен возымаш,
- тест почеш паша.

Урокышто йоча-влакын пашам ыштыме йонышт:

учебникысе пашам турло могорым умылен шуктымаш,

турло лончылымашым шуктымаш,

турло текстым умылен лончылымаш,

текстын планжым ыштымаш,

план почеш текстын содержанияжым каласкалат,

текстым умбакыже шуйымаш,

турло диалоглаште мутланен моштымаш,

аудирований,

орфографий да пунктуаций дене турло пашам ыштымаш,

орфографий мутер дене пашам ыштымаш.

Тунемше-влакын шинчымашыштан акым пуымаш:

Тестлан

Диктантлан

Турло темылан возымо сочиненийлан

Сурет почеш сочиненийлан

Йодышысо вашмутлан

Текст почеш изложенийлан

Тунемме материалын содержанийже

Коммуникативный компетенцийым вияндыме ужаш

I ужаш. Родо-тукым йылме коклаште марий йылмын верже. Марий йылмын моло калык семын виянмыже.

Йылме да мутланымаш.

Мутланен моштымаш – айдемын илышыштыже пеш кулешан сомыл. Йылме да ваш мутланымаш.

Турло амаллан кора мутланымаш. Ойлымо да возымо йылме.

Возымо да ойлымо годым диалог да монолог.

Монолог да диалог годым кучылтмо ойлончо-влак кышкар. Диалогысо кучык вашмут-влак. Диалогын турло сынан улмыжо(йодыштымаш, ваш мутланымаш да т. м.. Монологын турло сынан лиймыже (каласкалымаш, суретлымаш, шонкалымаш; нунын ваш кылдалтмышт)

II. Йылме дене паша.

Йылме дене турло паша.

Йылме дене ыштыме турло паша: лудмым колыштын умылымаш (аудирований), ойлымаш, лудмаш, возымаш. Кажне пашан ойыртемже-влак. Лудмо да колыштмо годым тексын тун шонымашыжым умылымаш.

Лудмым колыштын умылымаш да шке лудмаш.

Ен лудмым колыштын умылымаш. Лудмаш. Тунемме книга дене паша. Книга да моло источник дене паша ыштыме культур. Турло семын лудмаш: текстым ончал лекмаш, кулеш верым кычал мумаш, шымлен лудмаш.

Каласкалымаш. Каласкалымашын тун ойыртемже-влак: кучыкемден, кулеш верым ойырен, турысnek.

Лудмо, ужмо, колмо нерген каласкалымаш. Возымаш. Возымо текстын тун ойыртемже-влак. Лудмо але колыштмо текст почеш кучыкемден, кулеш верым ойырен, турысnek возымаш.

Йылме да лингвистический компетенцийым вияндыме паша.

I. Пале мут

Пале мут. Пале мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Пале мутым танастарымаш (танастарыме да првесоходный степеньже-влак)

Пале мутым лум мут семын кучылтмаш. Лум мут деч посна каласалтмыж годым пале мутын вочмык да числа дене вашталтмыже, лица формым налмыже.

Пале мутын ышталтмыже. Пале мутым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак (сложный пале мут-влак). Пале мутым состав шот дене да морфологический лончылымашлончылен моштымаш.

Танастарыме степенян пале мут-влакым кучылт моштымаш. Лум мут олмеш кучылталтше пале мутын ойыртем-влакшым пален моштымаш. Пале мутым возен моштымаш.

II. Чот мут.

Чот мут. Чот мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Чот мутын ышталтмыже. Простой, сложный да составной чот мут-влак.

Шотлымо да радам чот мут-влак. Дробан чот мут-влак. Чот мутым состав да морфологически лончылымаш

Лум мут пелен да шкетын шогышо чот мут-влакым возен моштымаш. Чот мутым кучылтман ойлончым чонен моштымаш.

III. Олмештыш мут.

Олмештыш мут нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо. Олмештыш мутын лум мут, пале мут, чот мут олмеш кучылталтмыже

Олмештыш мутын разрядше-влак: лицам ончыктышо (личный, указательный, рашемдыше (определительный), вопросительный, относительный, раш палыдыме (неопределенный), шорышо (отрицательный).

Личный олмештыш мутым почеш мут дене пырля чын кучылтмаш (мый денем, тыйын нерген, тылат-тыланет кора).

Олмештыш мутын ышталтмыже

Олмештыш мутым состав дене да морфологически лончылымаш.

Олмештыш мутым текстсе ойлончо да ужаш-влакым ушышо йон семын кучылтмаш. Олмештыш мутын разрядше-влакым ойырен моштымаш. Нуным возен да кучылт моштымаш.

IV. Наречий.

Наречийын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Наречийын разрядше-влак: кузе лиймым, жапым, верым, амал ден цельым, мера ден степеньым, чотым ончыктышо. Верым ончыктышо наречийын шкенлык (притяжательный) суффиксше.

Наречийын танастарымаш (танастарыме да превосходный) степеньже-влак

Наречийын ышталтмыже. Наречийым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак (сложный наречий-влак).

Наречий значениян муткылдыш-влак. Наречийым состав дене да морфологически лончылымаш.

Наречийын разрядше-влакым ойырен моштымаш. Синоним ден антоним наречий-влакым кучылт моштымаш. Наречийым возен моштымаш.

Календарно-тематический планирований.

Марий йылме, 6 – шо класс.

(Посна УУД ЛЕКТЫШ- ВЛАКЫМ УРОК ПЛАНЛАШКЕ ВОЗЕМ).

Урок радам	Урокын темыже	Кучылтмо материал	Палемдымаш
1.	Ончылмут. Марий йылме - моло йылме-влак ешыште.	«Шочмо йылме»	
2.	Муткылдыш да ойлончо.	стенд	
3.	«Фонетике» ужашым ушештарымаш..	Правил мутер	
4.	«Лексике» ужашым ушештарымаш.	Правил мутер	
5.	Лум мут нерген ушештарымаш	Правил мутер	
6.	Ушештарымаш: «Вияш оян ойлончо», «Диалог».	Правил мутер	
7.	Контрольный диктант: 5-ше классыште тунеммым иктешлымаш»	Правил мутер	
8.	Ончыч тунемым иктешлымаш.		
9.	Пале мут нерген умылымаш	Правил мутер	
10.	Пале мутын степеньже-влак.		
11.	Пале мутын ышталтмыже.	Таблице.У	
12.	Сложный пале мут-влак.	Орфографий мутер Правил мутер	
13.	Пале мутым лум мут олмеш кучылтмаш.	Правил мутер	
14.	Сурет почеш сочиненийым возымаш.	Правил мутер	
15.	Пале мут-влакым возен моштымаш.	Сочиненийлан	
16.	Пале мут нерген шинчымашым иктешлымаш.	келшыше сурет	
17.	Контрольный диктант («Пале мут» теме почеш).		
18..	Йонгылыш-влак почеш паша		
19.	Чот мут нерген умылымаш. Чот мутын ышталтмыже.	Правил мутер	
20.	Чот мутын разрядше-влак.	У Орфографий мутер	
21.	Чот мутын лум мут пелен кучылталтме		

22-23	ойыртемже.кучылталтме ойыртемже. Й.л. у. Изложенийым возымаш»Коча ен уныкаже».	Изложени- ый сборник	
24	Чот мут-влакым ойлончылаште кучылт моштымаш.	Правил мутер Правил мутер	
25.	Чот мут-влакым текстыште кучылт моштымаш.		
26.	Чот мут-влакым возен моштымаш.		
27.	Чот мут-влак дене шымлымаш паша-влакым аралымаш.	Правил мутер Диктант Сборник	
28.	«Чот мут» темым иктешлымаш.		
29.	Контрольный диктант («Чот мут» теме).		
30.	Йонылыш-влак дене паша.		
31.	Олмештыш мут нерген умылымаш.	Таблице- влак	
32.	Олмештыш мутын разрядше-влак.		
33	Личный олмештыш мутым кучылтмо ойыртем.		
34.	Указательный олмештыш мут.-влак.		
35.	Определительный олмештыш мут-влак.		
36.	Вопросительно-относительный олмештыш мут-влак.		
37.	Неопределённый олмештыш мут-влак..		
38.	Отрицательный олмештыш мут-влак..		
39.	Олмештыш мутым лончылышаш.		
40	«Олмештыш мут» темым иктешлымаш.		
41.	Контрольный диктант («Олмештыш мут» теме).		
42.	Йонылыш-влак почеш паша.		
43-44.	Й.л.у. Изложенийым возымаш..		
45.	Наречийын ойлымаш ужаш ойыртемже.	Диктант сборник	
46.	Наречийын значений тушкаже.		
47.	Наречийын лицаште каласалтмыже.	Изложени- ый сборник Таблице-влак	
48.	Й.л.у. З.Ф.Лаврентьевын «Самырык-влак деке унала» суретше почеш сочиненийым возымаш.		
49.	1Тергымаш паша («Наречийын значений тушкаже» теме).		
50.	. Наречийын ышталтмыже. Наречийым ыштыше суффикс-влак.		
51.	Наречийым ыштыше частице ден приставке-влак .		
52.	Сложный наречий-влак.	Диктант сборник	
53.	Составной наречий-влак.		
54.	Наречийын танастарымаш степеньже.		
55.	Наречийым возымаш да лончылымаш.	Таблице-влак	
56.	Наречийым морфологически лончылымаш		
57.	Й.л.у. «Шошо пагытым мый йоратем» темылан сочиненийым возымаш.		
58-	Наречий нерген шинчымашым иктешлымаш.		
59.	Й.л. у. Изложенийым возымаш.		
60.			
61.	Йонылыш-влак почеш паша.		
62.	Контрольный диктант: «Наречий»		
63.	Йонылыш-влак почеш паша.		

<p>64. 65. 66. 67. 68.</p>	<p>Грамматический сочинений: «Пале мут», «Чот мут», «Олмештыш мут», «Наречий». Тунемме ойлымаш ужаш-влакым шымлыме паша-влакым аралымаш. Чыла тунеммым иктешлымаш. Резервный урок</p>	<p>Правил мутер</p>	
--	---	---------------------	--

6-шо класслан марий литератур денне ФГОС-лан келыштарыме ПАША ПРОГРАММЕ

да

Календарно-тематический планирований

Умылтарымаш.

6-шо класслан марий литератур денне паша программем Федеральнй государственный стандартлан келыштарен, марий йылме денне тун школлан примерный программе почеш возымо. Предметын тун учебник линийже - 6- шо класслан марий литератур учебник, авторышт – Е.М. Иванова, Т.Н. Воронцова
Марий литератур денне паша программе йоча-влакын марий литератур денне шинчымашыштым келгемдыме, айдемын эстетический, этический ойыртежым, чон-моторлыкшым шуарымаш, тыгак духовно-нравственный воспитаний могырым куштымаш амал денне возалтын.

Марий литературым туныктымашын тун цельже : марий сылнымут гоч самырык тукумын уш-акылжым вияндаш, шонкален мошташ, шке йырысе пуртусым, шочмо калыкын, мер илышын ойыртежым умылаш полшаш, поян шум-чон шижмашан, шочмо элжым да калыкшым пагалыше да йератыше, поро шум-чонан айдемым кушташ.

Тиде цельыш шуаш манын, тыгай **задаче-влакым** шындыме:

- тунемше-влакым марий да Россиясе да тунямбал сылнымутан литератур денне палдараш, нуным тиде поянлык деке шумандаш;

- йоча-влакым лудаш кумыландаш, литератур теорий гыч налме легенде, преданий, муро, теме ден идей, событий, поэме, ойлымаш ден повесть, сылнештарыме йен шинчымашым кучылтын, сылнымутан произведенийым чыла могырымат лончылаш да тудлан акым пуаш, шке шонымашым каласаш, турле научно-популярный литератур, справочник денне пайдаланаш, шкевуя пашам ышташ да шинчымашым погаш кумыландаш;

- литератур йылмым тичмашын да пайдалын кучылт мошташ туныкташ;

- удыр ден рвезе-влакын творчествошлан одарланаш йеным ышташ, нунын ончыкылык илышыштым шочмо калыкын пурымашыж денне кылдаш полшаш.

- илыш нерген шонаш да тудым кузе чын илен лекме нерген шонаш тарата.

- йочан илыш умылымашыжым келгемдаш, эстетике шижмашыжым шараш.

6-шо классыште программыш тыгай ужаш-влакым пуртымо:

Калык ойпого: легенде ден преданий, муро-влак

Автор-влакын возымо повесть ден ойлымашышт, почеламутышт-влак, поэме-влак

Совет кучем жапысе марий сылнымут.

Кызытсе марий литератур

6-шо классыште калык ойпого поянлык кумда верым налеш. Посна туншкам ыштат шочмо литературлан негызым пыштыше сылнымут мастар-влакын творчествоштан, нунын коклаште 20-шо ийласе марий ялын илышыжым, граждан сар жапысе историйын ойыртеме, йоча-влакын илышыштым суретлыше, калык илыш-йула негызеш чоналтше да пуртусе теме денне кылдалтше турло жанран, чон моторлыкым, романтика шулыш денне, шуко палаш тыршыме кумыл денне шындалартше произведений-влак.

6-шо классыште тунемше-влак устан да сылнын лудмо техникым вияндышаш, лудмо произведенийлан планым чонен да каласкален моштышаш, произведенийын тунгеройжылан характеристикым пуышаш, произведенийым лончылмаште ойыртемалтшаш.

Литератур теорий гыч легенде, преданий, муро, теме ден идей, событий, поэме, ойлымаш ден повесть, сылнештарыме йон нерген тунемше-влак палышаш улыт.

6-шо классыште марий литератур урокышто могай УДД шуаралтеш?

Личностный УУД

Сылнымутан произведений -влак гоч самырык тукумым илышым чын умылаш, Родинын пайдале енге лияш, шумбел мландым да шочмо калыкым алал кумылын, шокшын йораташ туныкташ, Россия элнам утыр тунзандаш кумыландымаш.

Тунемше -влакын кутырымо да возымо йылмыштым виянден, келгемден толмаш.

Марий калыкын курым дене аралтше йўлажлан да ойпогыжылан энертен, поро ден осалым ойыраш сылнымутан произведений полшышаш.

Тунемше -влакын шочмо марий йылме деке поро да пагалыме кумылым марий литератур шке сылнымутшо гоч лукшаш.

Регулятивный УУД

Писатель-влакын сылнымутышлан энертен, шкевуя почеламутым, кўчык ойлымашым возаш туныктымаш. Текстым лудын, тўрло йыжынан проблемым муын мошташ, нельлык гыч лекташ йеным кычалаш да тудым сенаш туныкташ. Шке шонымашыш шуаш, чын корным кычалаш да муын мошташ полшаш.

Шкевуя шымлымаш пашам шукташ да иктешлымашым ышташ, шке творческий сынан пашам аклаш туныктымаш.

Кеч-могай творческий пашам вес творческий паша дене танастарен саемдаш.

Познавательный УДД

Марий писатель-влакын возымаштышт нелталме проблемым муын мошташ да тудо пагыт дене кылден мошташ туныктымаш.

Кеч-могай произведенийым анализироватлаш тунемшаш улыт:

идей да темым чын муын моштышаш;

сылнымут произведений могай жанрлан энертен возалтмым тунемше палышаш;

герой-влаклан характеристикым пуышаш;

икмыняр произведений дене танастарен да шымлен лончылышаш.

тўрло сорастарыме йоным кычалаш тунемшаш;

критический статья-влаклан энертен, тўрло произведенийлан акым пуаш туныктымаш.

Коммуникативный УДД

Арун да яндарын лудааш туныктымаш, лудын лекмеке, содержанияйым почын пуэн кертшаш;

Сылнымутлан энертен, кўчыкын да раш каласкален кертшаш, иктешлымашым ыштен моштышаш,

йодышлан раш вашмутым почын пуышаш, монологан але диалоган текстым ыштен моштышаш.

Тўрло сообщений дене йолташ –влакым презентаций, доклад гоч палдарен кертшаш.

Тўшка вий дене произведений гыч ужашым модын моштышаш улыт.

Тўрло сынан ойлымашым возаш туныктымаш.

6-шо классыште марий литератур урокын личностный лектышыже:

Шочмо калыкын илыш йўлаж ден илыш ойыртемым, чон поянлыкшым, шке калыкшым да шочмо кундемжым йератыше, шочмо калык деке поро шонымашан да яндар шўм-чонан улмыж дене ойыртемалтшаш.

Ешартыш шинчымашым погымо семын тўрло мутер ден да справочник дене пашам ыштен моштышаш.

Метапредметный лектышыже:

- литературышто пуымо проблемым умылен, материалым кышкарлен моштышаш, мутланыме, каласкалыме да возымо ойышто шке шонымашым чын умылтарен, тунемме произведенийлан иктешлымашым ыштен моштышаш;

- тунемме произведенийым шкевуя лудын, чын умылен да тўн шонымашыжым ойырен моштышаш,

Предметный лектыш семын ойырыман:

шинчымашым погымаште:

-сылнымутан произведенийыште тўн проблемым ужын да аклен мошташ,

- литератур произведений да тудым возымо жап кокласе кылым умылымаш,

- литератур произведенийым лончылен мошташ, могай жанрыш пурымыжым ончыктен кертшаш, темым да тўн шонымашыжым палемден кертшаш,

-произведенийын сылнештарыме йонжым ончыктен моштышаш

уш-акылым да шўм-чон яндарлыкым шуарымаште:

- шочмо калыкнан илен толмо корныжым, ойыртемалтше койыш-шоктышыжым, көргө чон-

моторлыкшым, тўвыражым, йылме вий-куатшым, поян вершөржым шижын да ужын моштымаш,

- сылнымутан произведений-влак деке шке кумылым ончыктышаш, нунылан акым пуышаш;

– литератур произведений нерген шке шонымашым каласен моштышаш;

– авторын позицийжым умылышаш да тудын деке шке кумылым ончыктышаш;

коммуникативный

- тўрло жанран произведений-влакым колыштын да лудын умылышаш;
- шочмо йылмын мут поянлыкшым да текст гыч цитатым кучылтын прозаический произведенийын содержанияйжым калскален моштышаш; лудмо але колыштмо текст почеш йодышлан вашмутым пуышаш; монолог ден диалогым чоңышаш;
- тунемме произведений-влакын тематикаштым да проблематикаштым лончылымаш дене кылдалтше сочиненийым возен керташ, классыште да монгышто возымо творческий пашам шуктышаш.

эстетический:

- сылнымутан литературым мут искусствын кончышыжо семын умылышаш;
- литератур произведений-влакым эстетике могырым аклышаш;
- сылнылыкым ужын да шижын моштышаш;
- сылнештарыме йен-влакын верыштым умылышаш.

Марий литератур дене налшаш шинчымашын содержанияйже

Калык ойпого. «Илыше кў» легенде. Легенде-калык устный творчеством ойыртегалтше виде: исторический але шонен лукмо событий нерген сылнымут каласкалымаш.

«Акпарс» преданий. Преданий – ик тукым гыч вес тукымыш историйысе событий-влакым устно каласкалымаш. «Акпарс» преданийыште ончыктым исторический событий-влак

Муро-влак. Муро-сем да мут дене каласыме произведений. «Ошвичынат келгыжым шинчем ыле гын...», «Вўдше йога, серже коदेश», «Коремжат келге, вўдшат уке...», «Эр кечыже лектеш йошкарген» калык муро-влак, нунын нравственный негызышт.

Сылнымутан литературышто айдемын илышыже. Н. мухин. Эрык кечым, илыш куаным, патыръемым, шочмо калыкым, поян пўртўсым моктышо поэт. «Шурно» почеламут. Пўртўс поянлык, шурно лектыш да айдемын надырже – илышын нравственный сынже. «Шурно» почеламут, «салтак муро» почеламут.

А. Мичурин-Азмекей. Пўртўс мурызо. «Керем онго» ойлымаш.

Шабдар Осып. Поэтын илышыштыже куанымаш да ойгыжо, икшыве-влак деке кумылжо, нунын тўня умылымашыштым палымыже. «Тўшка вий дене» повестьыште айдеме да пўртўс темым тарватымыже

В. Иванов. Писательын литератур творчествош толмо корныжо. Йоча психологияым сайын палымыже. «Вўдше келге, серже тура» повесть

В. Юксерн. Писательын литературный творчествош толмо корныжо. «Атаманыч» повестьыште йоча-влакын салтак-влак дене пырля тушман ваштареш кредалмышт.

Г. Матюковский. Поэт нерген ой. «Петю» поэме – шочмо элым да калыкым йоратыме нерген произведений.

Н. Ильяков. Поэт нерген ой. Сар жапыште возымо произведенийже-влак. «Шочмо порт» почеламутын нравственный да патриотический сынан улмыжо.

Н. Лекайн. Писатель нерген ой. «Шортньо падыраш» повестьыште йоча-влакын келшен, икте-весыштым умылен илымышт, ялысе пашалан шўман лийын кушмышт. Семён Николаев. Поэт нерген ой.

«Ик пушенге ок ыште пўртўсым» почеламутын нравственный негызыше, патриотический сынан улмыжо. «Эрдене» почеламутышто поэтын «Мо тыгай шочмо эл?» йодышым тарватымыже да тидлан вашештымыже.

Иван Горный. Поэт нерген ой: тыныс илыш – жапын моторжо. «Монгышко» почеламутышто салтак илышым, гражданский долгшым ончыктымаш. «Мый ўдем» почеламутын лўмжо, тудын ойыртеме. М. Якимов. Поэт нерген ой. «Родина» поэтын шочмо элым, ялым келгын шижмыже, нунын дене кугешнымыже, калык-влакын келшен илымыштым моктымыжо.

**Марий литератур денне 6-шо класслан
Календарно-тематический планирований.**

(Посна УУД ЛЕКТЫШ- ВЛАКЫМ УРОК ПЛАНЛАШКЕ ВОЗЕМ).

Урок радам	Жап	Теме	Палемдымаш
1		«Калык ойпого» умылымаш. Калык лирике.	«Калык ойпого» книга
2		Тоштыен ой. «Кавасе ўдыр – күтүчө».	«Калык ойпого» книга
3		«Илыше кү» легендын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
4		Легенде нерген умылымаш. Фольклор произведенийын чоңалтмыже.	
5		Акпарс нерген преданий. Преданий нерген умылымаш.	Компьютерный презентаций.
6		А.Спиридонов, А.Мокеев. «Югорно» - марий эпосын негызше.	Писватель-влакын портретышт-влак.
7		«Калевала» - карело-финн эпос.	«Калевала» эпос.
8		В.М.Иванов. «Вүдшө келге, серже тура» повесть. Темыже да проблемыже-влак.	Компьютерный презентаций.
9		Повестьын содержанияйже парочеш паша.	Повесть
10		Г.И.Матюковский. «Петю» поэмын содержанийже. Поэме нерген умылымаш.	Компьютерный презентаций.
11		Н.Лекайн. «Шөртнө падыраш» повестьын содержанийже	Компьютерный презентаций.
12		В.Ивановын «Вүдшөс келге, серже тура» повестьын содержанияйже	Портрет, сар нерген сүрет-влак
13		Повестьын содержанияйже почеш паша. Повестьыште пейзажын верже.	Компьютерный презентаций.
14		С.Николаевын поэзийже.	Компьютерный презентаций.
15.		« Илышыште порылыкын вийже» счиненийлан ямдылалтмаш.	Компьютерный презентаций.
16-		Мичурин-Азмекей- пүртүс мурызо.	Пүртүс нерген произведений-влак выставке.
17		«Керем онго» ойлымашын содержанияйже.	
18		Альбертина Иванова – уста марий поэтесса.	Компьютерный презентаций.
19		«Шочмо ялем-шүмбелем!» сочинений.	Компьютерный презентаций.
20		Ген. Сабанцевын поэзийыште – шочмо вер.	Компьютерный презентаций.
21.		Мустай Карим – Пошкырт велысе писатель. «Куэ лышташ нерген» почеламутын содержанийже.	Компьютерный презентаций.
.22.		В.Ф.Сапаев – йоча чоным палыше писатель.	Компьютерный презентаций.

23.		В.Сапаев. «Мом каласет, Миля?» повестьын содержанияйже. Эпический жанр-влак.	Компьютерный презентаций.
24.		Порвестыште йоча-влакын сын-кунышт.	Портрет, сүрет
25.		Иван Горныйын поэзийже. «Мый үдем» почеламутын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
26..		«Эрдене» почеламутын содержанияйже, идейже	Портрет, тунемшаш повесть
27.		Сочинений: «Паша айдемым пукша».	Түрлө паша нерген сүрет-влак.
28.		Шке семын лудмо почеш мутланымаш.	Ойырымо произведений-влак.
29.		«Мыйын йöратыме литературный героем» сочинений.	Литер. герой-влак нерген компьютерный презентаций.
30.		«Гиде писатель сылнын воза». Шымлымаш пашам аралымаш.	Шымлымаш паша-влак.
31.		Иктешлымаш урок. Йыргешке үстел: «Сылнымутшо чонем ырыкта».	Творческий альбом-влак.
32-34		Резервный урок-влак.	

\

7-ше класслан Марий йылме дене ПАША ПРОГРАММЕ

Умылтарен возымыш.

7-ше класслан марий йылме дене паша программым Федеральнй государственный стандартлан кельштарен, марий йылме дене тун школлан примерный программе почеш возымо. Предметын тун учебник линейже - 7-ше класслан марий йылме учебник, авторышт - В.В. Кузнецов, Н.В. Кузнецова. Марий йылме дене паша программе йоча-влакын марий йылме дене шинчымашыштым келгемдыме, тыгак шочмо йылме деке йоратыме кумылыштым да кугешныме койшышытым пенгыдемдыме амал дене возалтын.

Марий йылмым туныктымашын тун цельже да задачиже-влак:

Тунемшын культуроведческий компетенцийжым вияндаш, йылмын путынь тувыран ик ужашыж семын шижаш туныкташ, кеч-могай калыкынат морально-этический нормыж-влакым шындарыше вий семын ончыкташ.

Вес ен дене мутланыме годым йылме законлан энертен, кучылтмо шомак-влакым эскерен, йылме да лингвистический компетенцийжым вияндаш.

Тыгак шонымашым радамлен моштен, вес ен дене мутланымаште коммуникативный компетенцийым вияндаш.

Паша программе системность, научность, доступность принцип негызеш чоналтын.

Программын темлымыж почеш тунемше-влакын орфографий ден пунктуаций дене шинчымашыштым келгемдаш.

Марий литератур йылме нормым палаш.

Весе дене мутланыме годым мутпоянлык ден грамматике правилым палымыш.

Ойлымо да возымо годым шке шонымашым чын почын пуаш.

Йылме компетенцийым шуарымаште тыгай задача-влак шукталтыт:

Йылме наукин негызшым тунеммаш; тыгодым фонетике, мут поянлык; мут ышталтмаш, морфологий шотыштопале мут, олмештыш мут, чот мут ден наречийым тунеммаште шинчымаш пуалтеш.

Тунемше-влакын мут поянлыкыштым чарныде тунем толмаш, ойлымо да возымо годым грамматикым эскерыме усталыкым шуарымаш;

Орфографий да пунктуаций правилым кучылт мошташ туныктымаш.

Лингвистический компетенцийнерген ойлымо годым тунемше-влак марий йылме наукин тун принципше нерген палышаш улыт, тудын чыла ужашыж да шочмо йылмын виян толмо корныжым шинчышаш, тыгак тудым вияндымаште ученый-влакын суапле пашашт нерген мондышаш огытыл.

Паша программыште изи огыл вер тунеммым ушештарымашлан пуалтын. Тыге 6-шо классыште марий йылме нерген шинчымашым келгемдаш ончыч тунемме материал корным почеш.

Культуроведческий компетенций ойлымо годым туныктышо йоча-влаклан марий йылмын сылне улмыжым эреак ушештарен шогышаш да йоча шумыш намиен шуктышаш.

Тунемше мом палышаш да ыштен моштышаш.

УУД лектыш-влак:

Личностный лектыш семын палемдыман:

тунемше умылышаш: шочмо йылме - марий калыкын эн кугу поянлыкше. Тудын полшымыж дене йоча моло предмет-влакымат сайынрак тунемеш, творчествожат виянеш, чын айдеме лиеш;

тунемше шочмо йылмыж дене кугешнышаш, тудым арален кодымо нерген тургыжланышаш, яндарлыкше верч тыршышаш, шке ойлымо йылмыжымат вияндаш точышаш;

йылме поянлык верч тургыжланышаш; шонымашым раш да умылаш лийшын каласышаш; шкенжынат, вес ойлышынат йылмыжым аклен моштышаш.

Метапредметный лектыш семын ончыктыман:

Тунемше йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

а) ойлымо да возымо текстым кулеш семын чын умылышаш;

б) текстым турло семынат лудын моштышаш(турысnek, кулеш верым ойырен);

в) кўлеш шинчымашым турло источник гыч налын моштышаш (газет, журнал, справочник, Интернет да т. м.);

г) посна теме дене шинчымашым торло источник гыч поген, радамлен кертшаш, эн кулешанжым ойырышаш, иктешлышаш;

д) ончылно шогышо пашам радамлышаш, лектышым чын аклен кертшаш;

е) шке шонымашым возен але йўкын умылтарен моштышаш;

ж) йолташ-влак ончылно теме дене ойлен моштышаш.

Тунемше налме шинчымашым, моштымашым илышыште кучылт моштышаш, шочмо йылме дене налме шинчымашым моло йылмым тунемме годым танастарен моштышаш.

Кеч-могай илыш пордемьштат ен-влак дене мутланен моштышаш; учаשמаштат, тыглай мутланымаштат йылме этикетым шуктен шогышаш.

Предметный лектыш семын палемдыман:

Айдеме шочмо йылме ден культурын ваш кылдалт шогымыштым, нунын илышыште верыштым сайын умылышаш.

Йылме дене кылдалтше чыла пашам ыштен моштышаш:

- Лудмо да колмо уверым чын умылышаш(теме, цель, тун да ешартыш увер);

- Турло семын лудын моштышаш(ончен лектын, шарнаш тыршен, шымлен лектын);

- Текстлан планым, тезисым возен кертшаш; книга, газет, журнал дене пашам ыштен моштышаш;

- Турло стилиян текстым колыштын умылышаш, тушеч кулешан шинчымашым налын моштышаш;

Ойлышаш да возышаш:

•Лудмо але колыштмо текст почеш возен але ойлен моштышаш (каласкалаш, планым ышташ, тезисым возаш);

•Шке шонымашым раш, умылаш лийшын возышаш але ойлышаш (радамлен, ойым ваш кылден, темым рашемден); йыр лийше событийла , ужмылан, колмылан, лудмылан чын акым пуэн моштышаш;

•Турло жанран текстым возен але ойлен моштышаш (каласкалымаш, акым пуэн ойлымаш, серыш, расписке, доверенность, йодмаш);

•Турло диалог ден монологым чонен моштышаш; иктанаш-влак ончылно кучык докладым лудын кертшаш, иктаж шонымашым ойлышаш;

•Ойлымо годым тун орфоэпический, лексический да грамматический нормо-влакым шуктышаш; шомак ден куэмалтше ойсавыртыш-влакым шотлан толшын, вес енын кумылжым волтыде кучылтшаш; возымо годым орфографий ден пунктуацийын тун правиллажым шуктышаш;

•Ен дене мутланымаште тыгодым ойлымо этикетым шуктышаш, кулеш годым жест (кид дене ончыктымаш) ден мимикым (чурий вашталтыш) кучылтшаш;

•Шке ойлымылан акым пуэн моштышаш; ойлымо годым шке йонылышым шижын да торлен моштышаш.

Шочмо йылме нерген шанче умылымашым налшаш.

Лингвистикын тун умылымашыже-влакым палышаш; лингвистике да тудын тун ужашыже-влак; йылме да мутланымаш, ойлымо да возымо йылме; монолог да диалог; каласкалымаш, суретлымаш, шонкалымаш; текст, шомак да ой.

Мутым турло семын лончылен моштышаш (фонетике могырым, состав дене, муткылдыш да т.м.; сылнештарыме йон-влакым ончыктышаш.

Шочмо йылмын сораллыкшым шижшаш да умылышаш; сылнымутан литературым йылме могырым аклен моштышаш.

Паша программаште у темым тунемме иктешлыше урок дене мучашлалтеш. Тыгак йылме лывыртыме пашалан кугу вер ойыралтеш. Вет тунемшын йылмыжым лывыртен гына ончыкыжым марий йылмын яндарлыкше да моторлыкшо нерген ойлен кертына.

Идалык мучко тунемшаш кажне темылан посна шагат ойыралтеш.

Марий йылме урокышто тыгай технологий да методике кучылталтеш:

Проблемный йодыш,

Информационно-коммуникативный технологий,

Здоровьесберегающий технологий,

Проектно-исследовательский технологий,

Тушкан да коктын пашам ыштымаш,

Тунемше-влак дене пашам ыштыме годым турло урок-влак эртаралтыт: у шинчымашым налме урок, урок практикум, комбинированный урок, урок-мутланымаш, темым иктешлыме урок, урок-лекций, урок-модыш, урок-шымлымаш, йылме лывыртыме урок.

Туныктышын методикыже:

- тунемме темым иктешлен вашмутланыме урок,
- йодышлан вашмут,
- ойырен пуымо турло упражнений дене паша,
- икте-весым тергымаш,
- тунемше шкенжым шке терга,
- фонетике могырым, состав дене муткылдышым, лўм мутым лончылымо урок,
- текст дене пашам ыштыме урок,
- йоча-влакын вашмутыштым эскерымаш,
- текст почеш изложений,
- сочиненийым возымаш,
- диктовка почеш возымаш,
- орфограмм ден пунктуацийым умылтарен возымаш,
- тест почеш паша.

Урокишто йоча-влакын пашам ыштыме йонышт:

учебникысе пашам турло могырым умылен шуктымаш,
турло лончылымашым шуктымаш,
турло текстым умылен лончылымаш,
текстын планжым ыштымаш,
план почеш текстын содержанияжым каласкалат,
текстым умбакыже шуйымаш,
турло диалоглаште мутланен моштымаш,
аудирований,
орфографий да пунктуаций дене турло пашам ыштымаш,
орфографий мутер дене пашам ыштымаш.

Тунемше-влакын шинчымашыштлан акым пуымаш:

Тестлан

Диктантлан

Турло темылан возымо сочиненийлан

Сурет почеш сочиненийлан

Йодышысо вашмутлан

Текст почеш изложенийлан

Марий йылме дене 7-ше класслан паша программе образований стандарт негызеш ышталтын.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

1. Тунемме тун содержанияй.
2. Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш.
3. Туныктымашын цельже.
4. Ты предметын школ планыште верже.
5. Теме-влакым шагат шот дене шеледымаш.
6. Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже.
7. Тун книга.
8. Тематический планированией.
9. Кучылтшаш материал.
10. Шинчымашым тергышаш диктант-влак.
11. Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тидат шотыш налалтеш: южгунам вашталтыш лийын кертеш. Но йоча садак тун шинчымашым налшаш, тудым илышыште кучылт моштышаш. Тидын нерген Марий йылме дене программыште ойлалтеш (6-шо стр.)

«Марий йылме» предметым тунемме тў%о содержанияй.

Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш да ыштен моштышаш.

Туныктымашын цельже.

Тунемме предметын школ планыште верже.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тергыме да йылме лывыртыме паша-влакын ойыртемьшт.

Туныктымо годым э%оертываш тў%о книга.

Урок шот дене тематический планирований.

Туныктымо годым кучылтшаш материал.

Шинчымашым тест почеш тергымаш.

Шинчымашым тергаш кучылтшаш диктант-влак.

Марий йылмын мут поянлыкше да сылнымутан литератур

I. Сылымутан литературын негызше. Мутмастар-влакын йылме поянлыкым моштен кучылтмышт. Марий калыкын мутланыме этикетше. Литератур да диалект йылмыла кокласе ойыртем. Диалект мут-влакым синоним семын кучылтмаш.

II. Сылнымут мастар-влакын йылме поянлыкым моштен кучылтмыштым эскерымаш. Мутланыме годым синоним-влак дене моштен пайдаланымаш.

5 – 6 класслаште тунеммым ушештарымаш

I. Мутын лексический да грамматический значенийже.

Лўм мутын, пале мутын, чот мутын, олмештыш мутын, кундемойын (наречийын) морфологический ойыртемьшт, нунын ойлончышто (предложенийыште) синтаксический рольышт.

II. Мутын лексический да грамматический значенийыштым палымаш. Тунемме ойлымаш ужаш-влакым морфологически лончылымаш.

Глагол

I. Глагол нерген умылымаш. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Глаголын неопределенный формьжо (лудаш, лудман).

Глаголын числа да лица дене вашталтмыже.

Глаголын спряженийже.

Глаголын тайыкше (наклоненийже). Изъявительный наклонений. Глаголын жапше: кызытсе-шушаш, икымше да кокымшо эртыше жап. Составной эртыше жап (лудам ыле, лудам улмаш; лудынам ыле, лудынам улмаш).

Кўштым^о тайык (повелительный наклонений).

Шонымо тайык (желательный наклонений). Тудын кызытсе-шушаш да эртыше жапше.

Глаголын ш^орым^о формьжо.

Безличный глагол.

Полшышо глагол-влак.

Глаголын аклыме формьжо-влак: ныжылгын каласыме да игылтме формо.

Глаголым ышталтмыже. Глаголым ыштыше суффикс-влак. Йыгырмут-влак (сложный глагол-влак).

Глаголым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Глаголын числа, лица, спряжений, жап формылажым шотыш налын моштен кучылтмаш.

Глаголым возен моштымаш. Тайык-влакын (наклонений-влакын) ш^орым^о формыштым возен да кучылт моштымаш. Синоним ден антоним глагол-влакым кучылт моштымаш.

Причастий

I. Причастий нерген умылымаш. Причастий – глаголын посна формьжо: тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Действительный, страдательный, шушаш жап да ш^орым^о форман причастий-влак.

Причастийын ышталтмыже.

Причастный савыртыш (оборот) нерген умылымаш. Причастный савыртышым предложенийыште запятой дене ойырымаш. Причастный савыртышынойлончышто тўрле член лиймыже.

Лс^м мут деч посна кучылталтше причастийын вочмык (падеж), лица да числа дене вашталтмыже.

Причастийым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Тўрле причастийым возен да кучылт моштымаш. Причастный савыртышан предложенийым чо%ен да член дене лончылен моштымаш.

Лсм мут деч посна кучылталтше причастийын вочмык, лица да числа дене вашталтмыжым пален моштымаш.

Деепричастий

I. Деепричастий нерген умылымаш. Деепричастий – глаголын посна формыжо. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да ойлончышто синтаксический рольжо.

Кузе лиймым, жапым ончыктышо деепричастий-влак. Кузе лиймым ончыктышо деепричастийын ксчык формыжо. Жапым ончыктышо деепричастийын притяжательный суффиксым налын кертмыже.

Деепричастий пелен шогышо полшышо глагол.

Деепричастийын ышталтмыже.

Деепричастный савыртыш нерген умылымаш. Деепричастный оборотым предложенийыште запятой дене ойырен моштымаш.

Деепричастийым состав дене да морфологически лончылымаш.

II. Тўрле деепричастийым возен да кучылт моштымаш. Деепричастный савыртышан ойлончым чо%ымаш да тушто чарналтыш палым (препинаний знаком) чын шындымаш.

О%артыш мут

I. О%артыш мут нерген умылымаш. О%артыш мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже, ойлончышто синтаксический рольжо.

Значений шот дене тудын тўрле лиймыже: ужмым, колмым, шижмым ончыктышо о%артыш мут-влак.

О%артыш мутым морфологически лончылымаш.

II. Ужмым, колмым да шижмым ончыктышо о%артыш мут-влакым кучылт, возен да лончылен моштымаш. О%артыш мутан ойлончым сылнын лудмаш.

Служебный ойлымаш ужаш-влак

Почеш мут

I. Почеш мут нерген умылымаш. Наречий гыч вончышо почеш мут-влак. Южо почеш мутын лица суффиксше. Простой да составной почеш мут-влак.

Почеш мутым морфологически лончылымаш.

II. Почеш мутым да тудын ончылсо мутым возен моштымаш.

Ушем мут

I. Ушем мут нерген умылымаш. Мужырлышо (сочинительный) ден ушышо (подчинительный) ушем мут-влак.

Ушем мутан предложенийыште запятойым шындымаш.

Ушем мутым морфологически лончылымаш.

II. Синоним ушем мут-влакым возен да кучылт моштымаш.

Частице

I. Частице нерген умылымаш. Тудын посна тўшкалан шелалтмыже.

Частицым морфологически лончылымаш.

II. Ойлончышто частицым кучылт моштымаш.

Йўк мут да о%артыш мут (междометий)

I. Йўк мут да о%артыш мут (междометий) нерген умылымаш. Предложенийыште нунын рольышт.

Междометийым возен моштымаш, ойлымо годым ойсем (интонаций) дене ойырымаш.

Междометийым морфологически лончылымаш.

II. Ойлымашыште междометийым кучылт моштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште йоча мом палышаш да ыштен моштышаш:

7 классыште тунемме чыла ойлымаш ужашым, нунын морфологический ойыртемыштым да синтаксический рольыштым палышаш;
тунемме ойлымаш ужаш-влакым морфологически, состав да ышталтме дене лончылен моштышаш;
причастий да деепричастий кокласе ойыртемым палышаш, нуным ойлончышто кучылт моштышаш;
причастий да деепричастий савыртышан предложений-влакым чо%ышаш да тушто чарналтыш палым (препинаний знакым) шынден моштышаш;
служебный ойлымаш ужаш-влакым ойырен моштышаш;
тунемме ойлымаш ужаш-влакым текстыште кучылт моштышаш;
шонкалымашан сочиненийым серен моштышаш.

Туныктымашын цельже

7 классыште марий йылмым школышто туныктымашын тў%о цельже семын 5 – 6 класслан ончыктымо шонымаш-влакак кодыт. Тиде:

–йочан *культуроведческий компетенцийжым* вия%одаш, вес семын каласаш гын, шочмо йылмым й°раташ туныкташ, тудын поян да с°рал улмыжым шижаш полшаш; йылмым пўтынь культурын ик ужашыж семын шижаш туныкташ, тудым калыкын морально-этический нормыжо-влакым йоча чоныш сайын шы%одарен кертше вий семын ончыкташ;

–шкет айдеме кугу кўкшытыш шуын огеш керт, тудо е%о дене мутланен, весе-влак дене келшен илышаш. Тидланже ойым чо%оен моштымаш кўлеш, кучылтмо шомак-влакымат эскерыман. Тыгеже, йылме закон-влакым сайын палыман, фразеологический савыртыш-влакым шотлан конден каласыман, тўрл° мутерлашкат ончалман. Тыгай паша дене йочан *йылме да лингвистический компетенцийже* вия%оеш. Тидыжым уроклаште веле ышташ лиеш;

–йолташ-влак ончылно шонымашым радамлен ойлаш, е%олан чын улмым ўшандарен каласаш туныкташ, кўлеш годым ойым вес йогыныш кусараш але вес е%оын мутышкыжо пураш *коммуникативный компетенцийым* вия%одымаш полша.

Тунемме предметын школ планыште верже

Марий йылмым тунемаш идалык мучко 51 шагатым ойырыман. Тидыже арнялан 1,5 шагат дене логалеш. Мемнан шонымаште, кок шагатан арня-влакым марий литератур дене алмаштен туныкташ келшен толеш.

Идалык мучаште тунемше мом палышаш:

1. Чыла ойлымаш ужашым пален моштышаш.
2. Ойлымаш ужаш-влакым морфологий да состав шот дене лончылен моштышаш.
3. Нунын ышталтме йоныштым палышаш.
4. Причастный да деепричастный савыртышан предложений-влакым чонен да лончылен, препинаний знак-влакым шынден моштышаш.
5. Описаний да шонкалымаш сынан сочинений-влакым возен моштышаш.

Туныктымашын цельже:

- шочмо йылмым йораташ туныктымаш;
- йочан культуроведческий компетенцийжым вияндышаш;
- йылме закон-влакым палаш туныктымаш;
- вончештарыме значениян шомак-влакым умылен, кучылт мошташ кумыландымаш;
- коммуникативный компетенцийым вияндымаш.

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий йылмым тунемаш арняште 1, 5 шагат пуалтеш, чылаже 51 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктымо.

Йылме лывыргыме пашан ойыртемеже:

Ты паша кажне урокышто эртаралтшаш. Ойыртемеже:

- палемдыме ойлымаш ужаш-влак дене сылне предложений-влакым чонымаш;
- текстым шке гыч кок гана лудмеке, кучыкын содержанияйжым почын пуымаш;
- текстым пале мут да причастный оборот-влак дене сорастарен возымаш;
- турло стиль дене возымо текстын чоналтмыжым, сылнылыкшым лончылен моштышаш;
- турло темылан диалогым чонымаш да ваш мутланымаш;
- монгысо пашам творческий шулышаным пуымаш.

Тун книга (тематический планирований пелен)

Шинчымашым тергышаш диктант-влак: Марий йылме дене Диктант сборник. Морфологий. Йошкар-Ола, Марий туныктыш институт, 2008.

Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

7-ше класслан марий йылме дене календарно-тематический планирований.

(Посна УУД лектыш-влакым урок планышке возем).

№п/п	Урокын типше	Пуышаш шинчымаш	Йоча мом ыштышаш	Тергымаш, шке семын ыштыме паша	М°%гыс° паша
1	2	3	4	5	6
1	У шинчымашым налме урок	Марий йылмын мут поянлыкше. Сылнымутан литературын негызше. Мутмастар-влакын йылме поянлыкым моштен кучылтмышт. Литератур да кундемой йылмыла кокласе ойыртемын. Кундемой мут-влакым синоним семын кучылтмаш. Марий калыкын мутланыме этикетше. Мутланыме этикетым ылышыште кучылт моштымаш.	<i>Палышаш:</i> сылнымутан литературылан негызым пыштыше-влак; сылнымутан литературын ойыртемын-влак. <i>Моштышаш:</i> литератур да кундемой кокласе ойыртемын ончыктышаш; кундемой мут-влакым синоним семын кучылтмаш; тунемшаш; йылме этикетын ойыртемын ылышыште кучылтмаш.	Учебникысе (7-ше класслан) форзацыште пуымо шанчысе-влак нерген материалын чумырымаш. Йылме этикет нерген З. Учаев ден Г. Сидорован «Йылме лывыртемын паша» (Йошкар-Ола, 1995) да В. Кузнецов ден Н. Кузнецован «Йылме лывыртемын паша» (Йошкар-Ола, 2002) книгаласе материал-влакым шымлымаш.	Тунемме книгасе фотосуретым ончен (5 с.), «Ялысе школышто пайрем» лўман текстым чо%бымын.

2	Ушештарымаш урок	5-6 класслаште тунеммым ушештарымаш. Мутын лексический да грамматический значенийже. Лўм мутын, пале мутын, чот мутын, олмештыш мутын, наречийын морфологический ойыртемьшт, нунын ойлончышто синтаксический рольышт.	<i>Палышаш:</i> ончыч тунемме материал почеш мутын лексический да грамматический значенийжым ойырышаш; тунемме ойлымаш ужаш-влакын морфологический ойыртемьшт да ойлончышто синтаксический рольыштым ончыктышаш. <i>Моштышаш:</i> мутын лексический значенийжым умылтарышаш; лўм мутын, пале мутын, чот мутын, наречийын грамматический значенийыштым, ойлончышто синтаксический рольыштым ончыктышаш.	Практический паша. Ушештарымаште кучылташ келшыше паша-влак: 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15. Мутер диктант але кўчык изложений.	Учебникысе 17-ше паша – ешартыш паша семын кажне мутын ойлымаш ужашыжым ончыктыман.
3.	У шинчымашым налме урок..	Глагол нерген умылымаш. Неопределённый да аклыме формо-влак.	<i>Моштышаш:</i> текстын темыж ден тў%о шонымашыжым умылышаш, планым чо%оышаш; авторын возымо ойыртемжым арален коден, текстым возышаш. Текстыште н°лталме проблеме почеш шонкалышаш.	Кузнецов В.В. ден Кузнецова Н.В. «Изложений сборникышт» гыч (Йошкар-Ола, 2010) текстым ойырен налман (69 – 97-ше стр.)	Ме%огылан паша ок пуалт.
4	У шинчымашым налме урок..	. Глаголын ссраженийже да	<i>Палышаш:</i> глаголын моло ойлымаш ужаш деч	Практический паша.	Ме%огылан 36-шо але 37-ше

5..	У шинчымашым налме урок.	наклоненийже-влак. Глаголын жапше.	ойыртемже-влак; ойлончышто утларакше сказуемый лиймыже. <i>Моштышаш:</i> глаголын морфологический ойыртемже-влакым ончыктышаш; ойлончо член семын палемдышаш.	Глагол нерген ончыч тунеммым ушештараш – 18, 19, 21-ше паша- влак; неопределенный формо нерген ушештараш – 28, 29-ше паша-влак. Мутер диктант.	паша. 36-шо – неопределенный форман глагол- влакым возен лукташ да составшым ончыкташ. 37-ше паша – «Шыже – тургым жап» текстым чо%оыман. Ме%огылан 56 да 57-ше паша-влак темлалтыныт: 56- шо паша – глагол-влакын морфологический формыжо- влакым ончыктыман, 57- ше паша – «Кок пуше%оге» лўман лирический зарисовкым возыман (могай пашам шуктымо нерген йоча шке шонышаш).
6	У шинчымашым налме урок	Повелительный наклонений..	<i>Палышаш:</i> глагол-влак числа да лица дене вашталт кертыт; кажне лица да числан ойыртемьшт-влак. <i>Моштышаш:</i> глагол- влакым лица да числа дене вашталтышаш; глаголын кызытсе-шушаш жапыште вашталтмыжлан кера кок спряженийым ойыраш тунемшаш.	Практический паша. Учебникыште 48 – 55-ше паша- влак темлалтыныт. Мутер диктант але кўчык изложений.	Ме%огылан 56 да 57-ше паша-влак темлалтыныт: 56- шо паша – глагол-влакын морфологический формыжо- влакым ончыктыман, 57- ше паша – «Кок пуше%оге» лўман лирический зарисовкым возыман (могай пашам шуктымо нерген йоча шке шонышаш).
7	У шинчымашым налме урок	.Желательный наклонений..	<i>Палышаш:</i> глаголын тўрле жап форман лиймыже; кызытсе-шушаш жап формышто глаголын чыла лица да числа дене	Практический паша. Тайык формым умылтараш – 58, 62-шо паша-	Ме%огылан 66 ден 67 але 76 ден 77-ше паша-влак келшат. Кокымшо паша-

			вашталт кертмыже. <i>Моштышаш:</i> глаголым чыла жап формыш шындышаш; кызытсе-шушаш жап формысо глаголым лица да числа дене вашталтышаш.	влак. Изъявительный тайыкым умылтараш – 60, 61-ше паша-влак. Кызытсе-шушаш жап формо дене паша-влак – 68 – 71. Мутер диктант.	влак йоча шонымашым вия%одаш темлалтыныт.
8	У шинчымашым налме урок	Глаголын шорымо формыжо-влак..	<i>Палышаш:</i> глаголын тўрле жап формыжо уло; тыглай жап формо ик мут дене каласалтеш, йыжы%оан жап формо кок мут дене ышталтеш. <i>Моштышаш:</i> глаголым тўрле жап формыш шынден моштышаш; икымше ден кокымшо эртыше жап формылам лица да числа дене вашталтен кертшаш, шерыме форманым ыштен моштышаш.	Практический паша. Эртыше жапын кок формыжо – 78,79-ше пашала, икымше эртыше жап – 88 – 93-шо пашала, кокымшо эртыше жап – 98 – 102-шо паша-влак. Мутер диктант.	Ме%огылан 96-шо але 106-шо паша-влак келшен толыт. Тунемше темым умылен шуктен гын, 105-ше пашам темлаш лиеш.
9	Йылме лывыртыме урок.	Изложенийым возымаш..	<i>Палышаш:</i> йыжы%оан эртыше жап формым кунам кучылталтмыже. <i>Моштышаш:</i> йыжы%оан эртыше жап формым кызытсе-шушаш да кокымшо эртыше жап глаголла гыч <i>ыле</i> да <i>улмаш</i>	Практический паша. Йыжы%оан эртыше жап нерген умылтараш да шинчымашым пе%огыдемдаш	Ме%огылан 116-шо да 117-ше паша-влак темлалтыт. 116-шо – чыла глаголым лончылаш, 117-ше – марий

			частице-влак полшымо дене ыштен кертшаш.	108 – 114-ше паша-влак пуалтыныт. Мутер диктант.	йылме дене лекше газет-влак гыч йыжы%оан глаголан вич ойлончым возен лукман.
10	Налме шинчымашым тергыме урок	Глаголын жап формыжо нерген налме шинчымашым иктешлен тергымаш.	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш возышаш да грамматический пашам шуктышаш.	Грамматический пашан диктантым возымаш.	Ушештарыме теоретический материалым пе%огыдемдаш.
11	У шинчымашым налме урок	Кўштыме тайыкын шкет чот да шуко чот 2-шо ден 3-шо лица формулашт дене каласалтмыже; нунын шерыме форман лийын кертмышт; глагол тў%ысе со%о буквалан кера кўштыме тайыкысе шомакым тўрле семын возымаш; кўштыме тайыкан глаголым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> глаголын кум тўрле тайык улмыжо; тўрле тайыкын мом ончыктымыжо. <i>Моштышаш:</i> тыглай да шерыме форман глагол-влакым лица да числа дене вашталтышаш; кўштыме тайыкым ыштен моштышаш; глагол тў%ысе со%о буквалан кера кўштыме тайык форман шомакым чын возышаш.	Практический паша. Кўштыме тайык нерген умылтараш да шинчымашым пе%огыдемдаш 118 – 121-ше паша-влак пуалтыныт. Мутер диктант але кўчык изложений.	Ме%огылан 126-шо ден 127-ше паша-влак темлалтыт. 126-шо паша – глагол-влакым лончылаш, 127-ше – «Кинде мландеш шочеш» кўчык текстым чо%оаш.

12	У шинчымашым налме урок	Шонымо тайыкын ышталтмыже, тыгай форман глаголын лица да числа дене вашталтмыже; шонымо тайыкын шерыме формыжо, тудын лица да числа дене вашталтмыже; шонымо тайык форман глаголым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> тў%алтыш класслаште глаголым шарнышаш; чыла форман глаголын лица да числа дене вашталтме ойыртемже; муттў%о деч варасе суффиксын <i>-ы-</i> букван лийын кертмыже. <i>Моштышаш:</i> шонымо тайык глаголым шкет чот да шуко чотынчыла лицаштат вашталтен кертшаш; глагол-влакын чыла тайыкшымат ончыктышаш.	Практический паша. Шонымо тайык нерген умылтараш да шинчымашым пе%огыдемдаш 128 – 133-шо паша-влак темлалтыныт. Мутер диктант але кўчык изложений.	Ме%огылан 136-шо ден 137-ше паша-влак пуалтыныт. 136-шо паша – текст гыч глагол-влакым возен лукман да лончылыман, 137-ше паша – «Мый ке лийнем?» текстым шкегыч шонен возыман.
13	У шинчымашым налме урок	Изъявительный, кўштыме дашонымо тайык форман глагол-влакын шерыме формыштын ышталтмышт; тыгай форман глагол-влакым чын возен моштымаш; шерыме форман глагол-влакым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> изъявительный, кўштыме да шонымо тайык форман глагол-влакын шерыме форман лийын кертмышт; муттў%о деч варасе суффиксын тўрле вариантан лийын кертмыже. <i>Моштышаш:</i> тўрле тайык форман глаголым лица да числа дене вашталтышаш; шерыме форман глаголым лица да числа дене вашталтышаш.	Практический паша. Шерыме форман глагол-влак дене пашалан 138 – 143-шо паша-влакым ойырымо. Мутер диктант але кўчык изложений.	Ме%огылан 146-шо ден 147-ше паша-влак темлалтыныт. 146-шо паша – глагол-влакым возен лукман да состав шот дене лончылыман. 147-ше паша – пырыс нерген текстым шуен возыман.
14. У шинчымашым		Тергымаш паша: Глаголын тайыкш-	<i>Палышаш:</i> безличный глагол дене каласалтше	Практический паша.	Ме%огылан 156-шо але 166-шо

налме урок.		влак.	сказуемый пелен подлежащийын каласалт кертдымыже; полшышо глаголын шке значенийжым йомдарымыже.	Безличный глагол дене пашалан 148 – 151-ше паша-влакым темлыме. Полшышо глаголлан – 158 – 161-ше паша-влак. Мутер диктант.	пашам темлаш лиеш – ойлончым член да ойлымаш ужаш дене лончылыман, посна мут-влакын составыштым ончыктыман. 157-ше ден 167-ше паша-влак йылме лывыртыме пашалан ойыралтыныт.
15.	У шинчымашым налме урок	Безличный глаголын предмет деч посна, шке семынже ышталтше дейвийым ончыктымыжо, тудын вашталтдымыже, шкет чотын 3-шо лица формышто шогымыжо. Полшышо глагол-влакын лўм мут, пале мут, глагол пелен шогымыжо да шенжын тў% значенийже деч кора%мыже; тудын лица, числа, жап да тайык дене вашталтмыже. Безличный ден полшышо глагол-влакым ойышто кучылтмаш.	<i>Моитышаш:</i> безличный глаголан ойлончым чын чо%ышаш. Тыглай глаголан сказуемый деч полшышо глаголым ойырен кертшаш; полшышо глаголым лица, числа, жап да тайык дене вашталтен кертшаш.		
15-16	Йылме лывыртыме паша. Сылнымутан сочиненийым возымаш.	Текстын темыже да тў% шонымашыже, микротеме-влак, планым чо%ымаш. Проблемный йодыш-	<i>Моитышаш:</i> возышаш текстын темыж ден тў% шонымашыжым сай умылышаш, планым чо%ышаш; н°лталме	Туныктышын ойырен налме теме почеш сочиненийым возымаш.	М°огылан паша ок пуалт.

влак.

проблема почеш
шонкалышаш. Тўрле мутер
дене пайдаланышаш.
Сылнымутан сочиненийым
возымаш

17

У шинчымашым налме
урок

Глаголын аклыме
формыжо-влак:
ныжылге формо да
игылтме формо.
Ныжылге формым
ыштыше суффикс-
влак: *-ал, -алт, -ылд,*
-дал, -ылдал да
почешышт –*ал*
суффиксын ешаралт
кертмыже. Игылтме
формым ыштыше
суффикс-влак: *-ышт,*
-алышт. Глаголын
аклыме формыжо-
влакым ыштымаш.
Аклыме форман
глагол-влакым
ойышто кучылтмаш.

Палышаш: ойлышо е%ын
кумылжым ончыкташ
тўрле аклыме форман
глагол-влакын
кучылталтмышт.
Моштышаш: глаголын
тўрле аклыме формыжым
суффикс полшымо дене
ыштен моштышаш; вес е%
дене мутланыме годым
игылтме формым эскерен
кучылтшаш.

Практический
паша.
Глаголын
аклыме
формыжо нерген
умылтараш 39 –
43-шо паша-влак
темлалтыныт.
Мутер диктант
але кўчык
изложений.

Ме%ыглан 46-
шо ден 47-ше
паша-влак
пуалтыныт. 46-
шо паша –
аклыме форман
глагол-влакым
возен лукман да
лончылыман. 47-
ше паша –
авторын
кумылжым шуен,
текстым
шуйыман,
вуймутым
пуыман.

18

Тергымаш паша
урок

Глагол-влакым чыла
формышко шынден
моштымаш.

Палышаш: тў% да вес мут
гыч лийше глагол-влакын
ойыртемашт; тўрле
ойлымаш ужаш гыч
суффикс полшымо дене
глаголым ыштымаш.
Моштышаш: суффикс
полшымо дене
лийшеглагол-влакым чын

Практический
паша.
Глаголым
ыштыше
суффикс-влакым
ончыктышо
таблицым шерын
лекман.
Учебникыште

Ме%ыглан 176-
шо ден 177-ше
паша-влак
ойыралтыныт.
176-шо паша –
глагол-влакым
возен лукман да
лончылыман.
177-ше паша –

			возышаш; темлыме суффикс-влак полшымо дене вес мут-влакым ыштышаш.	168 – 172-шо паша-влакым темлыме. Мутер диктант.	текст почеш шке шонымашым возыман.
19.	У шинчымашым налме урокю	Глаголын ышталтмыже.. Тун глагол-влак. Вес мут гыч лийше глагол-влак.	<i>Палышаш:</i> йыгырмут-влакын ышталтмейенышт <i>Моштышаш:</i> кок муттӱ%о ушалтме й ^о н дене ышталтше-влакым пырля возышаш, кок глаголым мужырын каласыме дене ышталтше сложный -мут-влакым кореш гоч возышаш. Йыгырмут-влакын кузе возалтмыштым орфографий мутер почеш тергышаш.	Практический паша. Орфографий мутер дене пайдаланымаш. Темым лончылаш 178 – 181-ше паша-влак темлалтыныт. Мутердиктант.	Ме%огылан 183-шо ден 185-ше паша-влакым темлаш лиеш. 183-шо паша – глагол-влакым кӱлеш формыш шындыман, 185-ше паша – «Лумпырчын вальсше» сочинений-миниатюрым возыман.
20.	У шинчымашым налме урок.	Мут ушалтме да мут мужыралтме дене лийшеглагол-влак. Муттӱ%о ушалтме да кок глаголым мужырын каласыме дене лийше шомак-влакым чын ыштен моштымаш. Мутерыште тыгай мут-влакым писын			

21.	Комбинирован-ный урок	муын моштымаш. Йыгырмут-влакым ойышто кучылт моштымаш. Глагол нерген тунемме шинчымашым иктешлымаш. Глагол-влакым состав дене лончылымаш. Глаголым морфологически лончылымаш.	<i>Палышаш:</i> глаголын морфологический ойыртеме да ойлончышто синтаксический рольжо. <i>Моштышаш:</i> глаголын числа, лица, спряжений, тайык формыжым ончыктышаш; глаголым шерыме форманым ыштышаш; безличный ден полшышо глагол-влакым ойыркалышаш; аклыме форман глаголым ыштышаш; суффикс полшымо дене, муттӱшым ушалтме да кок глаголым мужырын каласыме дене вес глаголым ыштен кертшаш. <i>Моштышаш:</i> тунемме теме почеш чыла йодышлан вашмутым пуышаш.	Практический паша. «Глаголым лончылымо радам» ужашым лончылыман. Лончылаш 182-шо пашам кучылтман. Мутер диктант.	Ме%огылан 186-шо ден 187-ше паша-влакым темлыман. 186-шо паша – глагол-влакым лончылыман, 187-ше паша – «Кайыкым пукшена» текстым чо%оыман, э%оертышаш текст пуалтын.
22	Практикум урок	«Глагол» темым умылымым тергымаш, иктешлымаш.	<i>Палышаш:</i> глагол ден пале мутын морфологический	Тест почеш шинчымашым тергымаш. Жап ситыме годым кӱчык диктантым возаш лиш.	Посна йочалан индивидуальный паша.
22	У шинчымашым налме урок	Причастий – глаголын посна	Палышаш: глагол ден пале мутын морфологический	Практический паша.	Ме%огылан 196-шо ден 197-ше

		формыжо; тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да ойлончышто рольжо.	ойыртемышт. Моштышаш: причастийыште глаголын да пале мутын ойыртемыштым ончыктышаш; -дыме (-дымо, -дыме) суффиксан пале мут ден причастийым ойыркалышаш.	Темым умылтараш да пе%огыдемдаш 188 – 193-шо паша-влак. Мутер диктант.	паша-влак темлалтыт. 196-шо паша – ойлончым предложений член да ойлымаш ужаш дене лончылыман. 197-ше паша – «Яку» ойлымашым кычал лудман, причастиян ойлончо-влакым возен лукман да лончылыман. Ме%огылан 216-шо але 226-шо паша-влак келшат. Йылме лывыртыме паша семын 217-ше але 227-ше паша-влак пуалтыныт: «Кинде – илыш вий» але «Мыйын йолташ ўдырем (рвезем)» текст-влакым чо%оыман. 227-ше пашалан тў%оалтыш уло. М°огылан 236-
23.	Тергымаш паша урок.	Контрольный диктант: «Глагол».	<i>Палышаш: причастийын морфологический ойыртемеже, пале мут ден глаголын палыштым нумалмыже. Моштышаш: причастийым лончылымо годым пале мутын да глаголын ойыртемыштым ончыктышаш; шке ыштыме действий гыч лийше палым да вес предметын ыштыме действийже гыч лийше палым ойырышаш.</i>	Практический паша. Действительный причастийым умылтараш 208 – 210-шо паша-влак темлалтыт. Страдательный причастий нерген умылтараш 218 – 222-шо паша-влак пуалтыныт. Мутер диктант.	
24.	У шинчымашым налме урок.	Причастий нерген умылымаш. Значений шот дене причастийын тўрле лиймыже: действительный, страдательный,			

25.	У шинчымашым налме урок	<p>шушаш жап да шерыме форман. Действительный да страдательный причастий-влакын ойыртемьшт; нуным ойыркалымаш. Действительный да страдательный причастий-влакан ойлончо-влакым мутланыме годым чын кучылтмаш.</p> <p>Шушаш жап да шерыме форман причастий-влакын ойыртемьшт; нуным ойыркалымаш. Шушаш жап да шерыме форман причастий-влакым мутланыме годым чын кучылтмаш.</p>	<p><i>Палышаш: причастийын морфологический ойыртэмже; значений шот дене причастий-влакын түрле лиймышт. Моштышаш: значений шот дене причастий-влакым ойыркален кертшаш; шушаш жап причастийын лийшаш але ышташ кўлме действий дене кылдалтше палым ончыктымьжым шижшаш; шерыме причастийын ышталтдыме действий гыч лийше палым ончыктымьжым умылышаш.</i></p>	<p>Практический паша. Шушаш жап причастийым умылтараш 238 – 242-шо паша-влак темлалтыт. Шерыме причастийым лончылаш – 228 – 231-ше паша-влак. Мутер диктант.</p>	<p>шо, 237-шеале 247-ше паша-влак темлалтыт. 236-шо– причастиян муткылдыш-влакым возен лукман; причастийын могай улмыжым палемдыман. 237-ше паша – шке школысо музей нерген возыман. 247-ше паша – А. Китиковын «Калык пале» але Т. Евсеевын «Калык ойпого» книгала гыч причастиян калык пале-влакым возен лукташ йодеш. Ме%огылан 206-шо ден 207-ше паша-влак темлалтыт. 206-шо – ойлончо-влакым член шот дене лончылыман,</p>
26.	У шинчымашым налме	Действительный	Палышаш: причастийын	Практический	

урок

причастийын –*ше*, –*шо*, –*ше* суффикс-влак полшымо дене ышталтмыже; страдательный причастийын –*ме*, –*мо*, –*ме* суффикс-влак полшымо дене ышталтмыже; шерыме причастийын –*дыме*, –*дымо*, –*дыме* сффиксше-влак; шушаш жап причастийын –*шаш* суффиксше. Тўрле суффиксан причастийым ойышто кучылтмаш.

У шинчымашым налме урок

Причастный савыртыш нерген умылымаш. Причастный савыртышым ойлончышто запятой дене ойырымаш. Причастный савыртышын ойлончышто тўрле член лиймыже. Причастный савыртышым ойышто кучылт

значений шот дене тўрле лиймыже; ойлончышто синтаксический рольжо. *Моштышаш*: причастийым моло ойлымаш ужаш-влак коклаште ойырышаш; причастийын значений шот дене тўрле лиймыжым ончыктышаш; причастийойлончо член семьи палемдышаш; ойлымо да возымо годым причастий-влакым кучылтшаш.

Палышаш: причастийын морфологический ойыртемже-влак; причастий да тудым умылтарыше мут-влакын савыртышым ыштымышт. *Моштышаш*: причастный савыртышым ойлончышто муын кертшаш, тудым ойлончо член семьи ончыктышаш, запятой дене ойырышаш, йодышым чын шындышаш.

паша. Учебникиште темым рашемдаш полшышо паша-влак: 198 – 202-шо. Мутер диктант.

Практический паша. Причастный савыртыш дене пашалан 248 – 252-шо паша-влак темлалтыныт. Мутер диктант але кўчык изложений.

причастийын ышталтме йенжым палемдыман. 207-ше паша – лудаш темлыме текстлан э%оертен, «Йолташлан полшен моштыман» изи ойлымашым чо%оыман. Ме%огылан 256-шо ден 257-ше паша-влак пуалтыныт. 256-шо паша – ойлончылаште причастный савыртыш-влакым кычалман. 257-ше паша – текстын тў%оалтыш ден мучашыже пуалтыныт, тў%оужашым (доказательстве) ешарен возыман. Ме%огылан 266-шо але 267-ше

28	У шинчымашым налме урок	<p>моштымаш. <u>Лўм мут деч посна кучылталтше причастийын действийын лўмже лиймыже да мо?</u> йодышлан вашмутым пуымыжо, вес тўшка причастийын лўм мутан сочетанийым алмаштымыже да ке? йодышлан вашештымыже. Лўм мут деч посна кучылталтше причастийын</p>	<p><i>Палышаш:</i> причастийын морфологический ойыртемже-влак; причастный савыртыш-влакым кучылтмаш, тудым ойырымаш. <i>Моштышаш:</i> лўм мут семын кучылталтше причастийым муын кертшаш; лўм мут семын кучылталтше причастийым вочмык, лица да числа дене вашталтышаш.</p>	<p>Практический паша. Учебникыште темылан 258 – 260-шо паша-влак ойыралтыныт. Мутер диктант але кўчык изложений.</p>	<p>паша-влакым темлаш лиеш. 266-шо паша – ойлончо-влакым член шот дене лончылыман, причастий-влакын ышталтме йеньштым ончыктыман. 267-ше паша – шке ава нерген сылнымутан текстым чо%ыман.</p>
29	Практикум урок	<p>вочмык, лица да числа дене вашталтмыже. Тўрле форман причастийым ойышто кучылтмаш. Причастийым состав дене да морфологически лончылымаш. Причастийым ойышто кучылтмаш.</p>	<p><i>Палышаш:</i> причастийым состав дене лончылымаш; причастийым морфологически лончылымаш. <i>Моштышаш:</i> причастий нерген тунемме чыла темедене йодышлан чын вашмутым пуышаш; мутым состав дене лончылышаш; причастийым морфологически лончылышаш.</p>	<p>Практический паша. Причастийым лончылымо радамым шымлен лекман. Учебникыште темылан 261 – 263-шо паша-влак лан э%ертташ лиеш. Мутер диктант.</p>	<p>Ме%ыглан 265-ше пашам темлаш лиеш – причастиян кылдыш-влакым возен лукташ, ик причастийым морфологически лончылаш, содержания почеш йодышым ме%ыгште рашемдаш.</p>
3.0	Йылме лывыртыме паша. Текстым кўчыкемден возымо	<p>Текстын темыже, тў% шонымашыже, микротеме-влак.</p>	<p><i>Моштышаш:</i> текстын темыж ден тў% шонымашыжым</p>	<p>Кузнецов В.В. ден Кузнецова Н.В.</p>	<p>Причастий нерген тунемме теоретический</p>

	изложений	Текстим йылме могырым лончылымаш.	рашемдышаш; микротеме- влакым ончыктышаш; планым чо%ышаш; мут- влакын лексический значенийыштым умылышаш; проблемный йодыш-влак почеш шонкалышаш.	«Изложений сборникышт» гыч (Йошкар- Ола, 2010) текстим ойырен налман (69 – 97- ше стр.)	материалым ушештарен лекташ.
31	Шинчымашым тергеме урок	Котрольный диктант: «Причастий».	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш текстим возышаш да грамматический пашам шуктышаш.	Грамматический пашан диктант.	М%огылан паша ок пуалт.
32	У шинчымашым налме урок	Деепричастий – глаголын посна формыжо. Тудын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемеже да синтаксический рольжо. Деепричастий- влакым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> глаголын да наречийын морфологический ойыртемаш да ойлончышто синтаксический рольышт. <i>Моштышаш:</i> моло ойлымаш ужаш-влак коклаште деепричастийым ойырышаш; тудын морфологический палыже- влакым да синтаксический рольжым ончыктышаш; ойлымо-возымо годым нуным моштен кучылтшаш.	Практический паша. Учебникыште темым умылтараш 268 – 273-шо паша- влак темлалтыныт. Мутер диктант.	Ме%огылан 276- шо але 277-ше паша-влак пуалтыныт. 276- шо паша – ойлончым член дене лончылыман, деепричастий ден причастийым та%астарен ончыктыман. 277-ше паша – текстын авторжо дене шонымашда икгай мо? Тый кузе ўдыр-влак нерген каласет ыле? Шонымашым умылтарен

У шинчымашым налме урок

Деепричастийын значений шот дене кок түрле лиймыже: кузе лиймым ончыктышо да жапым ончыктышо. Кузе лиймым ончыктышо деепричастийын лиймыже; тудын кўчык форман лийын кертмыже. *-ын, -ен (-эн)* суффиксан деепричастийын действийын кузе лиймыжым умылтарымыже, *-де (-ыде)* суффиксан деепричастийын лийдыме ешартыш действийым ончыктымыжо. Ойышто *-ын* суффиксын лектын возын кертмыже. Кузе лиймым ончыктышо деепричастийым ойышто кучылтмаш.

Палышаш: деепричастийын ышталтмыже, тудын глаголын да наречийын морфологический ойыртемьштым нумалмыже; наречийын түрле ойлымаш ужаш гыч ышталт кертмыже; деепричастийын глагол гыч гына ышталтмыже. *Моштышаш:* деепричастийым моло ойлымаш ужаш деч ойыркален кертшаш; *-ын, -ен (-эн), -де (-ыде)* суффикс-влак полшымо дене лийше деепричастий-влакым ойлончышто мушаш, йодышым чын шынден кертшаш. Кўчык форман деепричастийым кучылт моштышаш.

Практический паша. Чылт кузе лиймым ончыктышо деепричастиян паша-влак – 292-шо ден 294-ше. Мутер диктант.

возыман. Ме%огылан 295-ше пашам темлаш лиеш Икымше вариант: текст гыч кузе лиймым ончыктышо деепричастийым кылдалтше мутышт дене пырля возен лукташ, муткылдыш семын лончылаш. Кокымшо вариант: текстлан э%ортен, «Неле сар жап» текстым шкегыч шонен возаш.

У шинчымашым налме урок

Жапым ончыктышо деепричастийын ойыртемеже-влак: -

Палышаш: деепричастийын значений шот дене кузе лиймым

Практический паша. Тунемме

Ме%огылан 296-шо але 297-ше паша-влак. 296-

меке суффиксан
 деепричастийын тў%
 действий деч ончыч
 ышталтше ешартыш
 дейвийым
 ончыктымыжо; -
 мешке суффиксан
 деепричастийын тў%
 действий деч вара
 ышталтше ешартыш
 дейвийым
 ончыктымыжо; -
 шыла суффиксан
 деепричастийын тў%
 действий дене ик
 жапыште лийше
 дейвийым
 ончыктымыжо.
 Жапым ончыктышо
 деепричастийын
 шкенлык суффиксым
 налын кертмыже.
 Жапым ончыктышо
 деепричастийым
 ойышто кучылтмаш.
 Тў% дейвийым
 каласаш полшышо
 деепричастий пелен
 полшышо глагол-
 влакын
 кучылталтмышт,
 нунын шке
 лексический

ончыктышо да жапым
 ончыктышо лийын
 кермыже; тыгай
 деепричастий-влакым
 ыштыше суффикс-влак.
Моштышаш:
 деепричастий-влакым
 значений шот дене ойырен
 кертшаш; жапым
 ончыктышо деепричастий-
 влакын могай дейвийым
 ончыктымыштым
 умылтарышаш; жап
 деепричастийым лица да
 числа дене вашталтышаш,
 тыгодым лийше ойырте-
 влакым умылтарышаш.
Пальшаш: деепричастийын
 морфологический
 ойыртеме-влак; значений
 шот дене деепричастийын
 тўрле лиймыже; кўчык
 форман деепричастий; жап
 деепричастийын шкенлык
 суффиксым налын

книгаште
 э%ертышаш
 паша-влак: 288 –
 291-ше. Мутер
 диктант але
 кўчык
 изложений.
 Практический
 паша.
 Темым
 рашемдаш 298 –
 301-ше паша-
 влак пуалтыныт.
 Мутер диктант.

шо паша –
 деепричастий-
 влакым
 кылдалтше
 мутышт дене
 пырля возен
 лукман,
 деепричастийын
 значенийжым
 ончыктыман.
 297-ше паша –
 текстым
 умбакыже
 шуйыман.
 Ме%ыглан 306-
 шо але 307-ше
 паша-влак
 пуалтыныт. 306-
 шо паша –
 ойлончо-влакым
 член дене
 лончылыман.

значенийыштым
луштарымышт але
йершеш
йомдарымышт.
Полшышо глагол-
влакым тў%о глагол
деч ойырымаш.
Полшышо глаголан
деепричастий-
влакым ойышто
кучылтмаш.

Деепричастийын
тўрлеойлымаш ужаш
гыч суффикс
полшымо дене
лиймыже: *-ын, -ен (-
эн), -де (-ыде), -
мек(е), -ымек(е), -
меш(ке), -ымеш(ке), -
шыла, -ышыла*. Тўрле
суффиксан
деепричастийым
ойышто кучылтмаш.

кертмыже
Моштышаш: значений
шот дене тўрле
деепричастийым кўлеш
формышто кучылтшаш;
жап деепричастийым лица
да числа дене вашталтен
кертшаш.

Палышаш:
деепричастийын значений
шот дене тўрле лиймыже;
ойлончышто
синтаксический рольжо.
Моштышаш:
деепричастийым моло
ойлымаш ужаш-влак
коклаште ойырышаш;
деепричастийын значений
шот дене тўрле лиймыжым
ончыктышаш;
деепричастийым ойлончо
член семын палемдышаш;
ойлымо да возымо годым
деепричастий-
влакымкучылтшаш.

Практический
паша.
Пален налме
шинчымашым
пе%огыдемдаш
278 – 282-шо
паша-влак
темлалтыныт.
Мутер диктант
але кўчык
изложений.

307-ше паша –
текстым лудын,
«Йоча пагытыш
пертылын»
сочинений-
миниатюрым
возыман.

Ме%огылан 286-
шо але 287-ше
паша-влак
пуалтыныт. 286-
шо паша –
ойлончо-влакым
член дене
лончылаш,
деепричастийым
ыштыше
суффикслам
палемдаш. 287-
ше паша –
темлыме
текстлан
э%оертен,
«Айдеме шке
пиалжым шке
чо%оа» лўман
очерк сынан
текстым
чо%оыман.

У шинчымашым налме урок

Деепричастный савыртыш нерген умылымаш, тудым ойлончышто муын моштымаш. Деепричастный савыртышым ойлончышто запятой дене ойырымаш. Сказуемый пелен шогышо деепричастный савыртышым ойырыдымаш. Деепричастный савыртышан ойлончым чо%оен да ойышто кучылт моштымаш.

Деепричастийым состав дене да морфологически лончылымаш. Деепричастийым ойышто кучылтмаш.

Пальшаш: деепричастийын морфологический ойыртемже-влак; деепричастий да тудым умылтарыше мут-влакын савыртышым ыштымышт. Моштышаш: деепричастный савыртышым ойлончышто муын кертшаш, тудым ойлончо член семын ончыктышаш, запятой дене ойырышаш але ойырыде кодышаш, йодышым чын шындышаш.

Пальшаш: деепричастийым состав дене лончылымаш; глаголым морфологически лончылымаш. Моштышаш: деепричастий нерген тунемме чыла теме дене йодышлан чын вашмутым пуышаш; мутым состав дене лончылышаш; деепричастийым морфологически лончылышаш.

Практический паша. Темым умылтараш 328 - 332-шо паша-влак пуалтыныт. 333-шо паша – деепричастный савыртышын кунам ойыралтмыже нерген. Мутер диктант.

Практический паша. Деепричастийым лончылымо радамым шымлымаш. Деепричастийым морфологически лончылымаш – 339-ше паша. Деепричастийым состав дене лончылаш – 341-ше паша.

Ме%огылан 336-шо але 337-ше паша-влак пуалтыныт. 336-шо паша – деепричастный савыртышан ойлончо-влакым член дене лончылыман. 337-ше паша – текст почеш шонкалымашан сочиненийым возыман.

Комбинированный урок

Деепричастийым состав дене да морфологически лончылымаш. Деепричастийым ойышто кучылтмаш.

Пальшаш: деепричастийым состав дене лончылымаш; глаголым морфологически лончылымаш. Моштышаш: деепричастий нерген тунемме чыла теме дене йодышлан чын вашмутым пуышаш; мутым состав дене лончылышаш; деепричастийым морфологически лончылышаш.

Практический паша. Деепричастийым лончылымо радамым шымлымаш. Деепричастийым морфологически лончылымаш – 339-ше паша. Деепричастийым состав дене лончылаш – 341-ше паша.

Ме%огылан 346-шо але 347-ше паша-влак пуалтыныт. 346-шо паша – деепричастий-влакым возен лукман да состав дене лончылыман. 347-ше паша – текстлан э%оертен, ял кокласе йолгорно

				Причастий ден деепричастийым лончылаш – 342- шо паша. Мутер диктант.	нерген зарисовкым возыман.
39	Шинчымашым тергыме урок	«Деепричастий» теме почеш шинчымашым тергымаш.	Моштышаш: лудмо почеш текстым возышаш, грамматический пашам шуктышаш.	Грамматический пашан диктант.	«Причастий» ден «Деепричастий» теме-влак почеш теоретический материалым ушештараш..
40	Практикум урок	«Причастий» ден «Деепричастий» теме-влакым умылымым тергымаш.	Моштышаш: тунемме теме-влак почеш чыла йодышлан вашмутым пуэн кертшаш.	Тест почеш шинчымашым тергымаш.	Посна йочалан индивидуальный паша.
41	У шинчымашым налме урок	О%артыш мут нерген умылымаш. О%артыш мутын иктешлыше значенийже, морфологический ойыртемже, ойлончышто синтаксический рольжо. Значений шот дене о%артыш мутын тўрле лиймыже: ужмым, колмым, шижмым ончыктымаш. О%артыш мутым морфологически	<i>Пальшаш:</i> о%артыш мутын знаменательный ойлымаш ужаш улмыжо; ужмым, колмым, шижмым о%арен ончыктымыжо. <i>Моштышаш:</i> о%артыш мутым ойлончышто муын моштышаш; ойлончо член семын лончылышаш; значенийжым ончыктышаш; морфологически лончылышаш.	Практический паша. О%артыш мутым лончылымо радамым шымлыман. Темым умылтараш 348 – 351-ше паша- влак келшен толыт. Морфологически лончылаш 373- шо пашам кучылташ лиеш. Мутер диктант	Ме%огылан 356- шо але 377-ше пашам пуаш лиеш. 356-шо паша – текстысе ойлончо-влакым член дене лончылыман. 377-ше паша – «Кудывечыште мутланымаш» лўман текстым чо%оыман.

42.	У шинчымашым налме урок	<p>лончылымаш. О%артыш мутым ойышто кучылтмаш. Почеш мут нерген умылымаш. Наречий гыч вончышо почеш мут-влак. Южо почеш мутын лица суффиксше. Тыглай да йыжы%ан почеш мут-влак. Почеш мутым морфологически лончылымаш. Почеш мутым ойышто кучылтмаш.</p>	<p><i>Пальшаи:</i> почеш мутын служебный ойлымаш ужаш улмыжо. <i>Моитьшаи:</i> вес мут дене пырля почеш мутым ойлончо член семын палемдышаш; наречий ден почеш мутым ойыркален кертшаш; йыжы%ан почеш мутым пален кертшаш</p>	<p>але кўчык изложений. Практический паша. Почеш мутым лончылымо радамым шымлыман. Темым умылтараш 378 – 381-ше, 390-ше, 393-шо паша-влакым кучылташ лиеш. Мутер диктант.</p>	<p>Ме%огылан 396-шо але 397-ше паша-влакым темлаш лиеш. 396-шо паша – почеш мутан кылдыш-влакым палемдыман. 397-ше паша – «Моктаные дене е%о кумылым савыраш лиеш мо?» шонкалымашан текстым чо%ыман. Ме%огылан 416-шо але 417-ше паша-влакым темлаш лиеш. 416-шо паша – ойлончылаште знакым шындыман, кыдежан ойлончылан схемым ыштыман. 417-ше паша –</p>
43.	У шинчымашым налме урок	<p>Ушем мут нерген умылымаш. Мужырлышо да ушышо ушем мут-влак. Ушем мутан ойлончышто запятойым шындымаш. Ушем мутым морфологически лончылымаш. Ушем мутым ойышто кучылтмаш.</p>	<p><i>Пальшаи:</i> ушем мутын служебный ойлымаш ужаш улмыжо; ушем мутын икгай член-влакым але кыдежан ойлончын ужашлажым ушымыжо; ушем мут ойлончын членже ок лий. <i>Моитьшаи:</i> ушем мутан ойлончышто знакым чын шындышаш; ушем мутын могай улмыжым ойыркалышаш.</p>	<p>Практический паша. Ушем мутым лончылымо радамым шымлыман. Темым умылтараш 398 – 401-ше, 411-ше паша-влакым кучылташ лиеш. Мутер диктант але кўчык</p>	<p>Ме%огылан 416-шо але 417-ше паша-влакым темлаш лиеш. 416-шо паша – ойлончылаште знакым шындыман, кыдежан ойлончылан схемым ыштыман. 417-ше паша –</p>

				изложений.	текстысе геройын койышыжлан акым пуыман.
44	У шинчымашым налме урок	Частице нерген умылымаш. Частицын посна тўшка-влаклан шелалтмыже. Частицым морфологически лончылымаш. Частицым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> частицын служебный ойлымаш ужаш улмыжо; мутын але ойлончын значенийжым да грамматический формым ыштымыже. <i>Моитышаш:</i> значений да кучылтатме ойыртеме дене частице-влакым ойыркалышаш; шерыме частице-влакым числа да лица дене вашталтышаш; частице-влакым чын возышаш.	Практический паша. Частицым лончылымо радамым шымлыман. Темым умылтараш 420 – 424-ше, 428-ше, 432-шо паша-влакым кучылташ лиш. Мутер диктант.	Me%огылан 436-шо але 437-ше паша-влакым темлаш лиш. 436-шо паша – частице-влакым палемдыман. 437-ше паша – «Мондалтдыме епке» вуймутан текстым чо%оыман.
45.	У шинчымашым налме урок	Йўк мут нерген умылымаш. Ойлончышто йўк мутын верже. Йўк мутым возен моштымаш, ойлымо годым ойсем дене ойырымаш. Йўк мутым морфологически лончылымаш. Ойышто йўк мут-влакым кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> йўк мутын служебный ойлымаш ужаш улмыжо, ойлышо е%оын шўм-чон шижмашым ончыктымыжо; вашталтдыме ойлымаш ужаш улмыжо; йўк мутын шкетын кучылталтмыже годым посна ойлончым ыштымыже. <i>Моитышаш:</i> йўк мутым ойлончышто мушаш, чын возышаш; знаменательный ойлымаш ужаш деч ойырен кертшаш.	Практический паша. Йўк мутым лончылымо радамым шымлыман. Темым умылтараш 438 – 439-ше, 442 – 444-ше паша-влакым кучылтман. Мутер диктант але кўчык изложений.	Me%огылан 446-шо але 447-ше паша-влакым темлаш лиш. 446-шо паша – ойлончо-влакым член шот дене лончылыман. 447-ше паша – « ^{TM} шаным йомдараш куштылго» шонкалымашан текстым чо%оыман.

46	Шинчымашым тергымаш	«Служебный ойлымаш ужаш- влак» темым умылымым тергымаш.	«Служебный ойлымаш ужаш- влак» темым умылымым тергымаш.	<i>Моштышаш:</i> лудмо почеш текстым возышаш; тунемме теме-влак почеш грамматический пашам шуктышаш.	Грамматический пашан диктант.	М ^о гылан паша ок пуалт.
47-48	Йылме лывыртыме паша. Сылнымутан сочиненийым возымаш	Шочмо кундем нерген иктешлыше темным посна изирак теме-влаклан шеледен, сылнымутан текстым чо ^о ымаш.	Шочмо кундем нерген иктешлыше темным посна изирак теме-влаклан шеледен, сылнымутан текстым чо ^о ымаш.	<i>Моштышаш:</i> планым шкегыч чо ^о ен, сылнымутан текстым чо ^о ышаш; синоним мутер дене пайдаланышаш.	Сочиненийым возымаш.	Идалык мучко тунемме теоретический материалым ушештараш.
49.			<i>Моштышаш:</i> ойырен налме теме почеш йолташ-влак ончылно ойлен моштымаш; теме почеш теоретический материал палымым ончыктышаш, пример дене пе ^о гыдемден кертшаш.	Шымлыме теме почеш выступлений.	Посна йочалан индивидуальный паша.	
	Сылнымутан текстым чо ^о ымаш.		Синоним мутер дене пайдаланышаш.	Возымым терген моштышаш.	Посна йочалан индивидуальный паша.	
50.	Тергымаш.	Сылнымутан текстым чо ^о ымаш.	Синоним мутер дене пайдаланышаш.	Возымым терген моштышаш	Посна йочалан индивидуальный	

паша.

51.	Экспедиций урок.				
52..	Шымлымаш урок.	Пашалан туныктымо.	Радам дене каласкален \моштышаш.	Шке возымыштым каласкалат	Умбакыже пашам шуяш.
53.	Тергымаш урок: Причастий	Тунеммее темым палымыштым почын пуат.	Радам дене каласкален \моштышаш.	Шке возымыштым лудыт	Кажне тунемшылан посна паша
54.	Тергымаш урок: Деепричастий	Тунемме темым палымыштым почын пуат	Радам дене возат	Шке возымыштым лудыт	Кажне тунемшылан посна паша
55.	Эссе: «Молан пале мут полша?»	Шке шонымашым возымаш.	Пример дене пеныдемдат	Шке возымыштым лудыт	Туныктышын акше
56.	Шымлымаш паша- влакым аралымаш: «Тиде почеламут мыланем келша. Тушто глагол-влакын значенийышт».	Шке шонымашым возат.	Пример-влакы дене пенгыдемдат.	Шке возымыштым лудыт	Туныктышын акше
57.	Йодышлан вашмут: «Школын вийже».	Кажне йодышлан шке шонымашым возат.	Примерым шонат.	Шке возымыштым аклат.	Туныктышын акше.

58.	Глагол-влакын ышталтмышт-ым лончылымаш	Кажне глаголын ышталтме ойыртмжым ончыктат.	Ешартыш примерым палемдат.	Чылан пырля тергымаш.	Туныктышын иктешлымыже.
59.	Шымлымаш паша: «Причастий – почеламутыш т».	Причастиян ик почеламутым примерлан налыт.	Молан кучылтмым эскерат	Ваш тергымаш.	Туныктышын акше.
60.	Чыла ойлымаш ужашым морфлогически лончылымаш.	Кажнылан осна паша пуалтеш.	Ыштымеке, доска дене вашештат	Йонгылышым пример дене пенгыдемдат.	Посна тунемшылан паша.
61.	Чыла ойлымаш ужашым ончыктен моштымаш.	Посна текст дене паша.	Пашам уло класс терга.	Йонгылышым првил дене пенгыдемдат.	Паша-влакым аклымаш.
62-63	Граммати-ческий сочинений: «Наречий да деепричастий кокласе ойыртмжым».	Правил-влакым палыме почеш.	Пашам колыштмаш.	Йонгылышым палемдымаш.	Туныктышын акше.
64.	Иктешлымаш урок: «Самостоятель-ный ден служебный ойлымаш ужаш-влак».	Правил-влакым палымым тергымаш.	Пример-влакым конден моштымаш.	Кажне тунемшын урокуш надырже. Ваш аклымаш.	Туныктышын акше.

65- 68

Резервный урок-влак.

Туныктымo годым кучылтшаш материал

- 1. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Марий йылме. 6-шо класслан учебник. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2008.**
- 2. Учаев З.В. Марий йылме дене дидактический материал. 6 – 7. Туныктышылан польш. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1991.**
- 3. Учаев З.В. Марий йылме. Теорий. 5-9 класслан учебник. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1993.**
4. Учаев З.В. Йылме лывыртыме паша. 5 – 7 класслан тунемме книга. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1995.
5. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Изложений сборник. 5-9 класслаште туныктышо-влаклан. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2010.
6. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Йылме лывыртыме паша. 5-6 класс. Йошкар-Ола: Марий туныктыш институт, 2002.
7. Иванова З.К., Тимофеева В.Т. Марий йылме пунктуаций дене диктант сборник. 5 – 9 класслаште туныктышо-влаклан. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1994.

7-ше класслан марий литератур денне ФГОС-лан кельштарыме ПАША ПРОГРАММЕ

да

Календарно-тематический планирований

Умылтарымаш.

7-ше класслан марий литератур денне паша программым Федеральный государственный стандартлан кельштарен, марий йылме денне тун школлан примерный программе почеш возымо. Предметын тун учебник линийже - 7 ше класслан марий литератур учебник, авторышт – Е.М. Иванова, Т.Н. Воронцова. Марий литератур денне паша программе йоча-влакын марий литератур денне шинчымашыштым келгемдыме, айдемын эстетический, этический ойыртемжым, чон-моторлыкшым шуарымаш, тыгак духовно-нравственный воспитаний могырым куштымаш амал денне возалтын.

Марий литературым туныктымашын тун цельже: марий сылнымут гоч самырык тукумын уш-акылжым вияндаш, шонкален мошташ, шке йырысе пуртусым, шочмо калыкын, мер илышын ойыртемжым умылаш полшаш, поян шум-чон шижмашан, шочмо элжым да калыкшым пагалыше да йератыше, поро шум-чонан айдемым кушташ.

Тиде цельыш шуаш манын, тыгай *задаче-влакым* шындыме:

- туземше-влакым марий да Российысе да тунямбал сылнымутан литератур денне палдараш, нуным тиде поянлык деке шумандаш;

- йоча-влакым лудаш кумыландаш, литератур теорий гыч налме легенде, преданий, муро, теме ден идей, событий, поэме, ойлымаш ден повесть, сылнештарыме йен шинчымашым кучылтын, сылнымутан произведенийым чыла могырымат лончылаш да тудлан акым пуаш, шке шонымашым каласаш, турле научно-популярный литератур, справочник денне пайдаланаш, шкевуя пашам ышташ да шинчымашым погаш кумыландаш;

- литератур йылмым тичмашын да пайдалын кучылт мошташ туныкташ;

- удыр ден рвезе-влакын творчествыштан одарланаш йеным ышташ, нунын ончыкылык илышыштым шочмо калыкын пурымашыж денне кылдаш полшаш.

- илыш нерген шонаш да тудым кузе чын илен лекме нерген шонаш тарата.

- йочан илыш умылымашыжым келгемдаш, эстетике шижмашыжым шараш.

ден повесть, сылнештарыме йон нерген туземше-влак палышаш улыт.

7-ше классыште марий литератур урокышто могай УДД шуаралтеш?

Личностный УУД

Сылнымутан произведений -влак гоч самырык тукумым илышым чын умылаш, Родинын пайдале енже лияш, шумбел мландым да шочмо калыкым алал кумылын, шокшын йораташ туныкташ, Россий элнам утыр тунандаш кумыландымаш.

Туземше -влакын кутырымо да возымо йылмыштым виянден, келгемден толмаш.

Марий калыкын курым денне аралтше йулажлан да ойпогыжылан эртерен, поро ден осалым ойыраш сылнымутан произведений полшышаш.

Туземше -влакын шочмо марий йылме деке поро да пагалыме кумылым марий литератур шке сылнымутшо гоч лукшаш.

Регулятивный УУД

Писатель-влакын сылнымутыштан эртерен, шкевуя почеламутым, кучык ойлымашым возаш туныктымаш. Текстым лудын, турло йыжынан проблемым муын мошташ, нелылык гыч лекташ йеным кычалаш да тудым сенаш туныкташ. Шке шонымашыш шуаш, чын корным кычалаш да муын мошташ полшаш.

Шкевуя шымлымаш пашам шукташ да иктешлымашым ышташ, шке творческий сынан пашам аклаш туныктымаш.

Кеч-могай творческий пашам вес творческий паша денне танастарен саемдаш.

Познавательный УУД

Марий писатель-влакын возымаштышт нелталме проблемым муын мошташ да тудо пагыт денне кылден мошташ туныктымаш.

Кеч-могай произведенийым анализироватлаш туземшаш улыт:

идей да темым чын муын моштышаш;
сылнымут произведений могай жанрлан энертен возалтмым тунемше палышаш;
герой-влакларан характеристикым пуышаш;
икмыняр произведений дене танастарен да шымлен лончылышаш.
тўрло сорастарыме йоным кычалаш тунемшаш;
критический статья-влакларан энертен, тўрло произведенийлан акым пуаш туныктымаш.

Коммуникативный УДД

Арун да яндарын лудаш туныктымаш, лудын лекмеке, содержанияйым почын пуэн кертшаш;
Сылнымутлан энертен, кўчыкын да раш каласкален кертшаш, иктешлымашым ыштен моштышаш,
йодышлан раш вашмутым почын пуышаш, монологан але диалоган текстым ыштен моштышаш.
Тўрло сообщений дене йолташ –влакым презентаций, доклад гоч палдарен кертшаш.
Тўшка вий дене произведений гыч ужашым модын моштышаш улыт.
Тўрло сынан ойлымашым возаш туныктымаш.

7-ше классыште марий литератур урокын личностный лектышыже:

Шочмо калыкын илыш йўлаж ден илыш ойыртемым, чон поянлыкшым, шке калыкшым да шочмо кундемжым йератыше, шочмо калык деке поро шонымашан да яндар шўм-чонан улмыж дене ойыртемалтшаш.

Ешартыш шинчымашым погымо семын тўрло мутер ден да справочник дене пашам ыштен моштышаш.

Метапредметный лектышыже:

- литературышто пуымо проблемым умылен, материалым кышкарлен моштышаш, мутланыме, каласкалыме да возымо ойышто шке шонымашым чын умылтарен, тунемме произведенийлан иктешлымашым ыштен моштышаш;
- тунемме произведенийым шкевуя лудын, чын умылен да тўн шонымашыжым ойырен моштышаш,

Предметный лектыш семын ойырыман:

шинчымашым погымаште:

-сылнымутан произведенийыште тўн проблемым ужын да аклен мошташ,
- литератур произведений да тудым возымо жап кокласе кылым умылымаш,
- литератур произведенийым лончылен мошташ, могай жанрыш пуремыжым ончыктен кертшаш, темым да тўн шонымашыжым палемден кертшаш,
-произведенийын сылнештарыме йонжым ончыктен моштышаш

уш-акылым да шўм-чон яндарлыкым шуарымаште:

- шочмо калыкнан илен толмо корныжым, ойыртемалтше койыш-шоктышыжым, кўргө чон-моторлыкшым, тўвыражым, йылме вий-куатшым, поян вершөржым шижын да ужын моштымаш,
- сылнымутан произведений-влак деке шке кумылым ончыктышаш, нунылан акым пуышаш;
– литератур произведений нерген шке шонымашым каласен моштышаш;
– авторын позицийжым умылышаш да тудын деке шке кумылым ончыктышаш;

коммуникативный

– тўрло жанран произведений-влакым колыштын да лудын умылышаш;
– шочмо йылмын мут поянлыкшым да текст гыч цитатым кучылтын прозаический произведенийын содержанияйжым каласкален моштышаш; лудмо але колыштмо текст почеш йодышлан вашмутым пуышаш; монолог ден диалогым чоңышаш;
– тунемме произведений-влакын тематикыштым да проблематикыштым лончылымаш дене кылдалтше сочиненийым возен кертшаш, классыште да монгышто возымо творческий пашам шуктышаш.

эстетический:

– сылнымутан литературым мут искусствын кончышыжо семын умылышаш;
– литератур произведений-влакым эстетике могырым аклышаш;
– сылнылыкым ужын да шижын моштышаш;
– сылнештарыме йен-влакын верыштым умылышаш.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

1. Тунемме тун содержанияй.
2. Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш.
3. Туныктымашын цельже.

4. Ты предметын школ планыште верже.
5. Теме-влакым шагат шот дене щеледымаш.
6. Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже.
7. Тун книга.
8. Тематический планирований
9. Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тидат шотыш налалтеш: южгунам вашталтыш лийын кертеш. Но йоча садак тун шинчымашым налшаш, тудым илышыште кучылт моштышаш. Тидын нерген Марий литетатур дене программыште ойлалтеш (3 стр.)

Марий литератур предметын 7-ше классыште тунемме тун содержанияйже: (Марий литератур программын 23-33 стр.)

Ужаш-влак.

1. Я.Элексейн.
2. Ким Васин.
3. Й.Кырля.
4. Ш.Осып.
5. А.Тимиркаев.
6. В.Юксерн.
7. Ш.Булат
8. В.Сузы.
9. М.Шкетан.
10. Ю.Артомонов.
11. Г.Матюковский.
12. С.Вишневский.
13. А.Бик.
14. В.Сапаев.
15. В.Колумб.
16. В.Регеж-Горохов.

Идалык мучаште тунемше мом палышаш:

1. Тунемме произведений-влакын чоналтме ойыртемыштым палемден моштымаш. Завязкым, кульминацийым, развязкым пален моштымаш.
2. Произведенийын темыжым, идейжым каласен моштымаш.
3. Сылнештарыме йон-влакым келгынрак палышаш. Олицетворений ден метафорым ойырен моштымаш.
4. Содержанийым кучыкын каласкален моштымаш.
5. Кажне произведений нерген шке шонымашым каласен моштымаш.
6. Тест-влак почеш пашам ыштен моштышаш.
7. Литературный герой-влакылан характеристикым возен моштымаш.
8. Тунемме писатель, поэт-влакым чурий денат, биографийым кучыкын ойлымо денат пален моштымаш.
9. Литературный герой-влакым пален моштымаш.
10. Произведенийын проблемыже-влакым ойырен моштымаш.
11. Туныан моторлыкшым суретлен моштымаште писательын мастарлыкшылан акым пуэн моштымаш.

Туныктымашын цельже:

- сылнымутым йораташ туныктымаш;
- йочан культуроведческий компетенцийжым вияндышаш;
- произведенийласе герой-влакым илыш деке конден моштымаш;

- коммуникативный компетенцийым вияндымаш;
- произведенийын чоналтме йонжым, сылнештарыме йонжо-влакым пален моштымаш;
- илыш чыным умылен моштымаш;
- калык ойпого-влакын значенийыштым умылымаш;
- айдемын чон моторлыкшым умылен моштымаш;
- произведений-влакын идейно-художественный ойыртемештым палемден моштымаш;
- произведенийын философско-нравственный шижын моштымаш.

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий литературым тунемаш арняште 1,5 шагат пуалтеш, чылаже 51 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктымо.

Йылме лывыргыме пашан ойыртемеже:

Ты паша кажне урокышто эртаралтшаш. Ойыртемеже:

- текстын содержанияжылан сложный планым ыштен моштымаш;
- текстлан планым чонен, тудын почеш содержанияйым каласен моштымаш;
- сылнын, умылен лудын моштымаш;
- почеламутын чоналтмыжым, стопажым, размерже-влакым палемден моштымаш;
- литературный герой-влак нерген устный сочинений семын каласкален моштымаш;
- шке семын лудмо произведенийым лончылен моштымаш

Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тест-влакым посна папкыште чумырымо.

**7 -ше класслан мари́й литератур денне Календарно-тематический планирований.
(Посна УУД ЛЕКТЫШ-ВЛАКЫМ УРОК ПЛАНЛАШКЕ ВОЗЕМ).**

Урок радам	Жап	Теме	Палемдымаш
1		Ончылмут: «Лудшо, герой, автор»	Тунемме книга
2		Яков Элексейн. «Срмек» повестьын содержанияйже	Портрет, «Срмек» повесть
3		«Срмек» повестьын содержанияйже почеш мутланымаш	Повесть
4		« Устный сочинений: «Срмек ден Лотай...»	
5		Ким Васин. «Юкей Егоров» ойлымашын содержанияйже.	Портрет, тунемме книга
6		«Юкей Егоров» ойлымашын содержанияйже , чо%алтмыже..	Компьютерный презентаций.
7.		Сложный план Устный сочинений: «Юкей – калык герой»	
8.		В.Сузы. «Вакш йонышта» ойлымашын содержанияйэже.	Ойлымашлан келшыше сүрет.
9		Олык Ипай – поэт-новатор. «Шыже кечын» почеламутын содержанияйже.	Компьютерный презентаций
10		«Поэт» триолет.Триолет нерген умылымаш.	Компьютерный презентаций
11..		Й.Кырля. «Шочмо кече» почеламутын нравственный сынже.	Компьютерный презентаций
12.		«Муралтем мый йывыртен» почеламутын содержанияйже.	«Сылнештарыме йон-влак» стенд.
13		А.Бикын сонетше-влак. Сонет нерген умылымаш.	Портрет, почеламут сборник-влак
14.		«М.Шкетанын мыскара ойлымашыже-влак.	Компьютерный презентаций
15.		«Ече» ойлымашын содержанияйже.	Портрет, компьютерный презентаций
16.		«Парашют» ойлымашын содержанияйже.	Портрет, Портрет, компьютерный презентаций
17.		Сочинений: «М.Шкетан мыйым воштылта».	Портрет, компьютерный презентаций
18.		Шке семын лудмо почеш мутланымаш.	Шымлымаш паша-влак.
19.		Ю.Артамонов- ялысе илышым сайын палыше писатель.	Портрет, компьютерный презентаций.
20.		«Киндет перкан лийже» ойлымашын	Портрет, компьютерный

		содержанийже.	презентаций
21.		Сочинений: «Кинде – илыш вий»	Кинде нерген компьютерный презентаций.
22.		В.Абукаев. «Кинде шултыш» ойлымашын нравственный негызше.	Темылан кельштарыме стенд.
23.		Урок-композиций: «Кинде – илыш вий»	Баян, компьютер.
24.		В.Колумб- марий поэзийын шўдыржө.	Компьютерный презентаций
25		Шочмо йылме» почеламутын содержанийже.	Шочмо йылме нерген стенд.
26.		«Мыйын корнем» поэмын содержанийже.	Компьютерный презентаций
27..		В.Горохов – артист, поэт, писатель, драматург.	Компьютерный презентаций
28.		«Элнет» почеламутын содержанийже.	Компьютерный презентаций
29.		Леена Лаулайнен= финн пэтессе. «Чачавий» почеламутын содержанийже.	Портрет, роман
30.		Урок-конференций: «Мыйын йоратыме литературный героем».	Компьютерный презентаций
31.		Иктешлымаш урок: Йодышлан вашмутым пуымаш.	Произведений-влак выставке.
32-34.		Резервный урок-влак.	

VIII класслан Марий йылме дене ПАША ПРОГРАММЕ

Умылтарен возмаш

Марий йылме дене VIII класслан ямдылыме Паша программе йылме дене пуышаш образований стандарт негызеш ышталтын. Программын тў% шонымашыже – йочалан пуышаш шинчымаш кўкшытым палемдаш, туныктышын пашажым мыняр-гынат куштылемдаш.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

«Марий йылме» предметым тунемме тў% содержанияй.

Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш да ыштен моштышаш.

Туныктымашын цельже.

Тунемме предметын школ планыште верже.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тергыме, йылме лывыртыме да ме%огысе паша-влакын ойыртемашт.

Туныктымо годым э%ертышаш тў% книга.

Урок шот дене тематический планирований.

Туныктымо годым кучылтшаш материал.

Шинчымашым тест почеш тергымаш.

Шинчымашым тергаш кучылтшаш диктант-влак.

Туныктымашын цельже

VIII-ше классыште марий йылмым школышто туныктымашын тў% цельже семын изирак класс-влаклан ончыктымо шонымаш-влакак кодыт. Тиде: –йочан *культурологический компетенцийжым* вия%одаш, вес семын каласаш гын, шочмо йылмым й°раташ туныкташ, тудын поян да с°рал улмыжым шижаш полшаш; йылмым пўтынъ культурын ик ужашыж семын шижаш туныкташ, тудым калыкын морально-этический нормыжо-влакым йоча чоныш сайын шы%одарен кертше вий семын ончыкташ; –шкет айдеме кугу кўкшытыш шуын огеш керт, тудо е%о дене мутланен, весе-влак дене келшен илышаш. Тидланже ойым чо%оен моштымаш кўлеш, кучылтмо шомак-влакымат эскерыман. Тыгеже, йылме закон-влакым сайын палыман, фразеологический савыртыш-влакым шотлан конден каласыман, тўрл° мутерлашкат ончалман. Тыгай паша дене йочан *йылме да лингвистический компетенцийже* вия%оеш. Тидыжым уроклаште веле ышташ лиеш; –йолташ-влак ончылно шонымашым радамлен ойлаш, е%олан чын улмым ўшандарен каласаш туныкташ, кўлеш годым ойым вес йогыныш кусараш але вес е%оын мутышкыжо пураш *коммуникативный компетенцийым* вия%одымаш полша.

Тунемме предметын школ планыште верже

Марий йылмым тунемаш идалык мучко 51 шагатым ойырыман. Тидыже арнялан 1,5 шагат дене логалеш. Мемнан шонымаште, кок шагатан арня-влакым марий литератур дене алмаштен туныкташ келшен толеш.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш

Кызытсе илышыште шочмо йылмын верже – 1 шагат

V-VII класслаште тунеммым ушештарымаш – 1 шагат

Марий литератур йылме – 1 шагат

Синтаксис да пунктуаций. Муткылдыш – 3 шагат

Тыглай ойлончо – 3 шагат

Кок составан тыглай ойлончо – 9 шагат

Ик составан тыглай ойлончо-влак – 5 шагат

Тичмаш огыл ойлончо – 1 шагат

Икгай членан ойлончо – 3 шагат

Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак – 3 шагат

Савырныммут – 1 шагат

Пуртымо мут да пуртымо ойлончо – 2 шагат

Йӱк мутан ойлончо – 1 шагат

Мут-ойлончо – 1 шагат

Ий мучко тунеммым ушештарымаш – 2 шагат

Диктант – 4 шагат.

Изложений – 4 шагат (2 паша).

Сочинений – 4 шагат (2 паша).

Резерв урок – 2 шагат.

Тергыме, йылме лывыртыме да ме%гысе паша-влакын ойыртемышт

Программе почеш тергыме паша семын диктантат, изложений ден сочиненият кучылталтшаш улыт. Диктантлан ойырымо шагатым тыге шелаш келшен толеш: тунемме материал умылымым да чын возен моштымо навыкым тергаш 2 шагатым ойыраш, а 2 шагатым тест материал почеш шинчымашым тергаш кучылтман. Палемдыман: тыгодым чын возымо навыкым пе%гыдемдаш да вия%одаш уроклаште эртарыме мутер диктант-влак полшышаш улыт.

Изложений ден сочиненийлан 8-ше классыште кок шагат дене ойырымаш. Тыгеже, тунемше идалык мучко кок изложенийым да кок сочиненийым возышаш. Тышечын ик изложений ден ик сочиненийжым тергыме паша семын эртарымаш.

Тергыме да йылме лывыртыме пашалан Программе почеш 12 шагат ойыралтшаш. Туныктышо иктаж амаллан кера вашталтышым ыштен гын, шке шонымашыжым умылтарен кертшаш.

Ме%гысе пашан ойыртемже семын литератур-хрестоматий ден урок деч ердыжыште лудшаш «Илыш муро» книгаг кучылтмым шотлымаш. Тидыже литератур ден йылме урок-влакым лишемдышаш шонымаш дене ышталтын.

Йоча-влакым шымлымаш паша деке утларак шўмы%о даш кўлме нерген шонымаш дене посна паша дене кажне урокышто тыгай сынан упражненийым темлымым шотлыман. Нуным ойыртемалтшырак йочалан эреак темлен шогыман.

Йылме лывыртыме пашалан посна ойырымо ужашымат ФГОС-ын йодмыжо семын келыштарыман. Урокын шагал улмыжым шотлыде, йоча йылмым вия%одымашым ончыл верышке шындыман.

Мутер диктант але кўчык изложений шотышто икмыняр шомакым каласыман. Нуно урок тў%о алтыште 3 – 4 минут жапым налшаш улыт. Вес семынже, нуным йочам урокыш вончыктарыме жап семын ончыман.

Туныктымо годым э%оертышаш тў%о книга

Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Марий йылме: 8-ше класслан учебник. – Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2010.

Кызытсе илышыште шочмо йылмын верже

I. Калыкын илышыштыже шочмо йылмын, тўвыран верже. Йоча вия%о маште шочмо йылмын верже.

II. Айдемын кушмаштыже, илышумылымаш вия%о маштыже шочмо йылмын вашталтен кертдыме вий улмыжым палымаш.

V – VII класслаште тунеммым ушештарымаш

I. Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак.

Глагол. Причастий ден деепричастийын глаголын посна формыжо улмышт. Причастий ден пале мут кокласе икгайлык да ойыртем. Деепричастий ден наречийын икгайлыкышт да ойыртемешт. Причастный да деепричастный савыртыш-влак.

II. Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влакым ойырен моштымаш; причастий ден деепричастийым лончылымаш.

Марий литератур йылме

I. Литератур йылме нерген умылымаш. Марий литератур йылмын шочмо да вия%о толмо корныжо.

Литератур йылмын стильже-влак: кутырымо да сылнымутан йылме, публицистике, научный, официально-деловой стиль-влак.

II. Ойлымо да возымо годым литератур йылмын нормыжо-влакым шуктымаш.

Синтаксис да пунктуаций. Муткылдыш.

I. Синтаксис да пунктуаций – йылме наукин ужашлаже.

Муткылдыш да ойлончо нерген палымым ушештарымаш.

Муткылдыш да ойлончо кергысе кыл да ойыртем.

Муткылдышыште мут-влакын кылдалтме йёнышт: управлений, примыканий. Нунын кокласе кыл да ойыртем.

Муткылдышым синтаксически лончылымаш.

II. Муткылдыш да предложенийым ойырен моштымаш.

Тыглай ойлончо (простой предложений)

I. Ойлончо да тудын чо%алтмыже. Предложенийын грамматический рѣдыже.

Подлежащий ден сказуемыйын кылдалтме ойыртемьшт. Ойлончышто мут радам. Логический пералтыш (ударений). Ойсем (интонаций).

Ойлончын тўрл° лиймыже.

II. Предложенийыште шомак-влакым шке верышкышт шынден моштымаш. Логический пералтышым шынден, тыглай ойлончо-влакым (простой предложений-влакым) чын ойсем дене лудмаш.

Кок составан тыглай ойлончо (простой предложений)

Предложенийын тў% (главный) членже-влак

Подлежащий да тудын каласалтмыже.

Сказуемый да тудын каласалтмыже. Простой глагольный сказуемый. Составной глагольный сказуемый. Лўман йыжы%ан (лѣман составной) сказуемый. Подлежащий ден сказуемый коклаш тирем шындымаш.

II. Полшышо глагол уке годым ойлончым чын лудын моштымаш. Подлежащий ден сказуемыйым каласыме йеным синоним дене алмаштыл моштымаш.

Ойлончын ешарыме членже-влак (предложенийын второстепенный членже-влак)

I. Ойлончын ешарыме членже-влак. Вияш да косвенный дополнений-влак. Рашемдык (определений). Ешартыклўм (приложений). Приложениян ойлончышто чарналтыш палым (препинаний знакым) шынден моштымаш. Умландарыше член-влакын тѣрле лиймышт: верым, жапым, кузе лиймым, условийым, амал ден цельым, мера ден степеньым ончыктышо.

Кок составан тыглай ойлончым (простой предложенийым) синтаксически лончылымаш.

II. Тўрл° второстепенный член-влакым кучылтын, простой предложенийым кужемден моштымаш. Ешарыме член-влакым синтаксический синоним дене каласен моштымаш.

Ик составан простой предложений-влак

Ик составан простой ойлончо нерген умылымаш. Сказуемыян ик составан простой предложений-влак (определенно-личный, неопределенно-личный, безличный). Подлежащиян ик составан тыглай ойлончо (назывной).

Ик составан тыглай ойлончым синтаксически лончылымаш. Ик составан да кок составан предложений-влакын синтаксический синоним лийын кертмышт.

II. Ик составан тыглай ойлончым пален моштымаш. Ик составан простой предложений-влакым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Тичмаш огыл ойлончо (неполный предложений)

I. Тичмаш огыл ойлончо нерген умылымаш. Тудым полный (тичмаш) предложений дене та%аастарымаш. Диалогышто да кыдежан (сложный) ойлончышто тичмаш огыл предложений-влакым кучылтмаш.

II. Ойлымо да возымо годым тичмаш огыл предложений-влакым кучылт моштымаш.

Икгай членан ойлончо (предложений)

I. Икгай членан ойлончо нерген умылымаш. Икгай членан предложенийлаште ушем мут-влакым (ушышо, ваштарешлыше, ойырышо) кучылтмаш. Икгай член-влакым запятой дене ойырымаш. Икгай членан ойлончышто иктешлыше мут. Тидын годым кокточкым да тирем шындымаш.

II. Икгай членан ойлончышто мужырлышо (сочинительный) ушем мут-влакым, иктешлыше мут-влакым кучылт моштымаш. Препинаний знакым шынден моштымаш.

Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак

Предложенийыште ойыралт шогышо член-влак нерген умылымаш. Ойыралтше рашемдык (определений), ешартыклум (приложений) да умландарыше член. Ойыралтше членан ойлончышто чарналтыш пале-влак (препинаний знак-влак). Лудмо годым ойыралтше членым ойсем (интонаций) дене палемдымаш

Ойыралт шогышо членан предложенийым синтаксически лончылен моштымаш.

II. Ойыралтше членым икгай член-влак деч ойырен моштымаш. Ойыралтше членан предложенийым синтаксический синоним дене алмаштымаш.

Савырныммут (обращений)

I. Обращений (ончыч тунеммым ушештарымаш). Распространенный да распространенный огыл савырныммут-влак. Обращениян ойлончышто чарналтыш пале-влак (препинаний знак-влак).

II. Обращениян предложенийым келшыше ойсем дене лудын да чын возен моштымаш.

Пуртымо мут да пуртымо предложений

Пуртымо мут да пуртымо ойлончо нерген умылымаш. Нунын пелен чарналтыш палым шындымаш.

II. Пуртымо мут да пуртымо ойлончым текстыште кучылт моштымаш.

Йўк мут да о%артыш мутан ойлончо (междометиян предложений)

I. Междометий дене каласыме ик мутан предложений. Ойлончышто междометийын рольжо. Йўк мутан да о%артыш мутан ойлончышто чарналтыш пале-влак (препинаний знак-влак).

Междометий да знаменательный шомак-влак кокласе ойыртем.

II. Междометиян ойлончышто препинаний знакым шынден моштымаш.

Мут-предложений

I. Мут-предложений нерген умылымаш.

Да, уке мут дене каласыме ойлончо-влак. Нунын почеш **знакым** шындымаш.

II. Сылнымутан текстым келшыше ойсем дене лудын моштымаш. Мут-предложений-влакым возен моштымаш.

Ий мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучаште ыштен моштышаш:

марий литератур йылмын вия% толмо корныжым да стильже-влакым палышаш;

кок составан, ик составан, тичмаш огыл, икгай членан, ойыралтше членан, обращениян, ик мут дене каласалтше ойлончо-влакым чо%оен да сылнын лудын моштышаш;

муткылдышым, кок составан да ик составан чыла тыглай ойлончо-влакым синтаксически лончылен моштышаш;

ойлончылаште чыла тунемме правиллан келшыше препинаний знакым шынден моштышаш, сылнын лудшаш;

5 – 8-ше класслаште тунемме орфограмман мут-влакым правиллан келишен толышын возен моштышаш;

текстын йылмыжлан, стильжылан келыштарен, синтаксический синоним дене пайдаланен моштышаш;

чыла пашаштат литератур йылмын нормыжым эскерышаш

8-ше класслан Марий йылме дене Календарно-тематический планирований (Посна УУД лектыш-влакым урок планышке возкем).

№п/п	Урокын темыже	Урокын типше	Пуышаш шинчымаш	Йоча мом ыштышаш	Тергымаш, шке семын ыштыме паша	М°%гыс° паша
1	2	3	4	5	6	7
Кызытсе илышыште шочмо йылмын верже						
1	Калыкын илышыштыже шочмо йылмын верже	У шинчымашым налме урок	Калыкын илышыштыже шочмо йылмын, тўвыран верже. Самырык тукумым вия%одымаште шочмо йылмын верже.	<i>Палышаш:</i> самырык тукумын чыла умылымашым шочмо йылмын полшымыж дене пален налмыже. <i>Моштышаш:</i> шочмо йылмын кўлешлыкшым, тудын сылнылыкшым ужын да умылтарен кертшаш.	Учебникысе (8 класслан) форзацыште пуымо шанчые%-влак нерген материалым чумырымаш.	Ме%огылан 3-шо пашам темлаш лиеш – почеламут корныла але прозо дене шочмо йылмын моторлыкшо нерген возыман.
V-VII класслаште тунеммым ушештарымаш						
2	Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак. Глагол. Причастий. Деепричастий	Ушештарымаш урок	Самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влак. Глагол. Причастий да деепричастий. Причастий да пале мутын икгайлыкышт да ойыртемьшт. Деепричастий да наречийын икгайлыкышт да ойыртемьшт. Причастный да деепричастный савыртыш-влак. Глаголым, причастий ден деепричастийым	<i>Палышаш:</i> ойлымаш ужаш-влакын самостоятельный да служебный улмышт. Причастий да деепричастийын глаголын посна формьжо улмышт. <i>Моштышаш:</i> самостоятельный да служебный ойлымаш ужаш-влакым ойыркалышаш; причастийым пале мут да деепричастийым	Практический паша. Глагол темым ушештараш 5-ше ден 9-ше, причастий – 12-шо, деепричастий – 14-ше паша-влак келшен толыт. Йылме лывыртыме пашам 22-шо паша дене ышташ лиеш – йоча-влакын койышышт. Мутер диктант.	Ме%огылан 27-ше пашам темлыман – текст деке лишке руш йылме гыч кусарыман.

			ойышто кучылтмаш.	наречий деч ойыркален кертшаш.		
Марий литератур йылме						
3	Литератур йылме нерген умылымаш. Литератур йылмын стильже-влак	Комбинированный урок	Литератур йылме нерген умылымаш. Литератур йылмын ойыртеме-влак. Диалект-влак. Марий литератур йылмын шочмо да вия% толмо корныжо. Литератур йылмын стильже-влак: кутырымо да сылнымутан йылме, публицистике, научный, официально-деловой стиль-влак. Тўрле стильым ойышто да возымаште кучылт моштымаш.	<i>Палышаш:</i> литератур йылмын шочмо да вия% корныжо; литератур да кундемой кокласе ойыртеме. <i>Моштымаш:</i> кундемой шомак-влакым шижшаш, литератур йылмысе шомак дене вашталтен кертшаш; стиль ойыртеме-влакым шижшаш; кажне стильын ойыртемыш-влакшым ончыктен кертшаш.	Беседе. Темым рашемдаш 30 – 33-шо паша-влак полшат. Шымлымаш паша: 36 – 37-ше паша-влак – диалек ойыртемым палаш тыршымаш. Мутер диктант.	Ме%гылан 38-ше але 39-ше пашам темлыман. 38-ше паша – палыдыме шомак-влакым возен лукман да лексический значенийыштым мутер почеш рашемдыман. Кокымшо паша кажне теме почеш «Марий литератур. 8-ше класс.» книга дене кылдалтын. 39-ше паша – тунемме книган мутерже дене кылдалтын: тендан кундеммыште тиде умылымашым кузе маныт, умылтарыман. Ме%гылан паша ок пуалт.
4.	Марийлитератур йылме. Тудын стильже-влак.		Текстын темыже, тў% шонымашыже, микротеме-влак. Текстлан планым чо%ымаш. Проблемный йодыш-влак.	<i>Моштымаш:</i> текстын темыже да тў% шонымашыжым умылышаш, планым чо%ышаш; авторын возымо ойыртемым арален коден, текстым возышаш. Текстыште нелталме проблеме	Изложений возымо навыкым вия%дышаш. Изложений сборник гыч туныктышын ойырымыжо почеш текстым возымаш. (В.В.	

5.		Йылме лывыртыме паша. Текстым тўрысnek возымо изложений		почеш шонкалышаш.	Кузнецов, Н.В. Кузнецова. Изложений сборник. 5 – 9 класс. Йошкар- Ола, 2010. Стр. 98 – 123.)	
Синтаксис да пунктуаций. Муткылдыш						
6	Синтаксис да пунктуаций. Муткылдыш	Ушештарымаш урок	Синтаксис да пунктуаций – йылме наукин ужашлаже. Муткылдыш да ойлончо нерген палымым ушештарымаш.	<i>Палышаш:</i> синтаксис ден пунктуаций – йылме нерген наукин посна ужашыже-влак. Ойлончо шонымаш да грамматически кылдалтше посна мут але муткылдыш гыч шога. <i>Моштышаш:</i> муткылдыш ден ойлончо-влакым ойыркалышаш; муткылдышым лончылышаш, тў% ден рашемдыше шомак- влакым писын ончыктышаш.	Практический паша. Теме дене пашалан 50 – 53-шо паша- влакым ойырымаш. Шымлымаш паша: 66-шо паша – ойлончысо сказуемый шотышто шымлымаш. Йылме лывыртыме паша: 67-ше паша – текстысе геройын шонымашыж дене келшеда мо? Мутер диктант.	Ме%огылан 68-ше але 69-ше паша-влакым темлымаш. 68-ше паша – муткылдыш- влакын чо%алтме йеныштым ончыктыман. 69-ше паша – С. Чавайнын почеламут корнылаж гыч муткылдыш- влакым возен лукман.
7	Муткылдыш да ойлончо	Комбинированный урок	Муткылдыш да ойлочо кергысе кыл да ойырте- м. Муткылдышыште шомак- влакын смысл да грамматически кылдылтмышт. Ойлончо – шонымашым кошартен	<i>Палышаш:</i> муткылдыш – ойлочын ужашыже; подлежащий ден сказуемый ойлочым ыштат. <i>Моштышаш:</i> муткылдыш да ойлочо	Практический паша. Темым умылтараш 40 – 42-шо паша- влакым кучылтман. Шымлымаш паша:	Ме%огылан 48-ше ден 49-ше паша-влак. 48- ше паша – муткылдыш-влакым возен лукман, тў% ден рашемдыше шомак-влакым

		каласыме ой. Подлежащий ден сказуемый муткылдышым огыт ыште.	кокласе ойыртемыв ончыктышаш; ойлончовлакым тўрле шонымаш дене чо%ен да ойлен кертшаш.	46-шо паша – мут сочатанийдыме ойлончо. Йылме лывыртыме паша: 47-ше паша – «Тўшка паша ешым уша» кўчык сочинений. Мутер диктант. Практический паша. Теме дене пашалан 60 – 62-шо пашавлакым кучылтман. Шымлымаш паша: 66-шо паша – сказуемый мо дене каласалт кертеш. Йылме лывыртыме паша: 67-ше паша – кодымо ужашыште мо лийын кертеш? Муткылдышым лончылымо радам почеш лончылымаш. Мутер диктант. Грамматический пашан диктантым возымаш.	палемдыман. 49-ше паша – С. Чавайнын «Акпатыр» драмыже гыч каласыме цель дене тўрле ойлончовлакым возен лукман. Ме%огылан 64-ше але 65-ше пашам темлыман. 64-ше – ойлончовлакым член дене лончылыман, пытартыш ойлончышто муткылдыш-влакым ойырен лукман. 65-ше – руш йылме гыч марлаш кусарыман, руш йылмысе да марий йылмысе муткылдыш-влакым та%аастарыман.
8	Муткылдышыште мут-влакын кылдылтме йенышт. Муткылдышын грамматический значенийже.	У шинчымашым налме урок	Муткылдышыште шомак-влакын управлений да примыканий йен дене кылдалтмышт. Управлений годым рашемдыше шомак могайгынат косвенный вочмык формышто але почеш мут дене каласалтеш. Примыканий годым муткылдышысе шомак-влак шонымаш дене веле кылдалтыт да рашемдыше мутшо огеш вашталт.	<i>Палышаш:</i> значений шот дене муткылдыш-влакын предмет да тудын палыжым, действий да предмет, действий да тудын палыжым ончыктышолыймышт. <i>Моштышаш:</i> муткылдышлан синоним муткылдышым ончыктен кертшаш; муткылдышыште тў%о шомакым ончыктышаш; управлений да примыканий кыл-влакым ойыркалышаш, согласованийын кунам лийын кермыжым умылтарышаш. <i>Моштышаш:</i> лудмо почеш текстым возышаш, тунемме теме почеш грамматический	
9	Контрольный диктант:	Шинчымашым тергыме урокб «Муткылдыш да ойлончо».	Тўрле ойлымаш ужаш нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Ойлончо да муткылдыш нерген		Ме%огылан паша ок пуалт.

Тыглай ойлончо

10	Ойлончо да тудын чо%алтмыже	Комбинированный урок	Ойлончо нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Ойлончо да тудын чо%алтмыже. Ойлончын грамматический рўдыже. Каласыме цель дене ойлончо-влакын тўрле лиймышт: увертарыше (повествовательный), йодышан (вопросительный), таратыше (побудительный). Кугу кумыл дене каласыме годым нунын кычкырал каласыме ойлончо лиймышт. Каласыме цель дене тўрле ойлончо-влакым ойышто кучылтмаш.	пашам шуктышаш.	<i>Палышаш:</i> ойлончын грамматический рўдыже уло – подлежащий да сказуемый. Каласыме цель дене ойлончын тўрле лиймыже; ешарыме член уло-уке дене ойлончын распространенный да распространенный огыл лиймыже. <i>Моштышаш:</i> каласыме цель дене ойлончо-влакым ойыркалышаш, кугу кумыл дене каласыме ойлончылам ыштышаш; тичмаш да тичмаш огыл ойлончылам палемдышаш.	Практический паша. Теме дене пашалан 80 – 82-шо упражнений-влакым ойырыман. Шымлымаш паша: 86-шо паша – кынен кушкыл гыч вургем марте корныжым школ музей гоч шымлен лекташ. Йылме лывыртыме паша: 87-ше паша – йолташлан, лишыл е%олан саламлымашан серышым возаш. Мутер диктант.	Ме%огылан 88-ше але 89-ше паша-влакым темлыман. 88-ше – лончылымо радамлан э%оертен, кок тыглай ойлончым шергал лекман. 89-ше – Тыныш Осыпын статьяж почеш паша.
11	Тыглай ойлончысо подлежащий да сказуемый	Комбинированный урок	Подлежащий ден сказуемыйын кылдалтме ойыртемышт. Тыглай ойлончын кок але ик составан лиймышт. Нераспространенный да распространенный ойлончо-влак. Тичмаш да тичмаш огыл ойлончо-влак. Тўрле ойлончым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> ойлончын тў%о членже-влакым муын моштышаш, йодышым чын шындышаш, подлежащий ден сказуемый кокласе кылым ончыктышаш. <i>Моштышаш:</i> подлежащий ден сказуемыйын могай	Практичкский паша. Теме дене пашалан 100 – 102-шо упражнений-влакым шуктыман. Шымлымаш паша: 106-шо паша – палемдыме ойлончылам лончылыман да	Ме%огылан 108-ше але 109-ше паша-влакым темлыман. 108-ше – подлежащий ден сказуемыйын могай улмыштым палемдыман. 109-ше – Шабдар Осыпын «Ораде мардеж» почеламутшо гыч подлежащий-влакым	

			ойлымаш ужаш дене каласалтмыштым ончыктышаш, нунын граматический формыштым ончыктышаш.		тў%о член-влак нерген шонымым умылтарыман. Йылме лывыртыме паша: 107-ше – школ илыш могай лийшаш? Шонкалымашан текстым чо%оыман. Мутер диктант. Практический паша. Теме дене пашалан 90 – 93-шо паша-влакым кучылташ лиеш. Шымлымаш паша: 96-шо паша – тыглай да кыдежан ойлончо-влакым кучылтмаш нерген шонкалыман. Йылме лывыртыме паша: 97-ше паша – поэзий йылме дене каласыме корнылам прозо йылме дене каласыман. Мутер диктант. Сочиненийым возымаш.	возен лукман, савырныммут нерген ончыч тунеммым ушештарыман.
12	Ойлончышто логический пералтыш. Ойсем	У шинчымашым налме урок	Ойлончышто мут радам: сказуемый ойлончо мучашышт шога, управлений да примыканий йен дене кылдалтше шомак-влак рашемдыме мутышт ончылно шогат. Ме%огешла радаман ойлончо-влак. Ойлончышто кўлешан мутым логический пералтыш дене ойырымаш. Ойлончысо ойсемян (интонаций) верже. Ойышто логический пералтышым да ойсемым кучылт моштымаш.	<i>Палышаш:</i> марий йылмын тўн ойыртемеже – сказуемый ойлончо мучашыште шога. Ойлончо-влак вияш да ме%огешла радаман лийын кертыт. <i>Моштышаш:</i> каласышаш шонымашын значенийже шот дене ойлончысо мут-влак радамым вашталтен кертшаш; ме%огешла радаман ойлончым ыштышаш; ойсемым алмаштен лудын моштышаш; логический пералтышым ышташ тунемшаш. <i>Моштышаш:</i> туныктышын ойырен	Мутер диктант. Практический паша. Теме дене пашалан 90 – 93-шо паша-влакым кучылташ лиеш. Шымлымаш паша: 96-шо паша – тыглай да кыдежан ойлончо-влакым кучылтмаш нерген шонкалыман. Йылме лывыртыме паша: 97-ше паша – поэзий йылме дене каласыме корнылам прозо йылме дене каласыман. Мутер диктант. Сочиненийым возымаш.	Ме%огылан 98-ше але 99-ше паша-влак пуалтыт. 98-ше – ойлончышто мут радамым алмаштыман. 99-ше – публицистике стиль дене возымо статья гыч ужашым лончылыман.
13-14	Сочинений	Йылме лывыртыме паша.	Морально-этический темылан шкегыч текстым	Мутер диктант. Сочиненийым возымаш.	Ме%огылан паша ок пуалт.	

Сылнымутан
сочиненийым
возымаш

чо%ымаш.

налме илышыште
вашлиялтше терсыр
почеш шонкалымашан
сылнымутан текстым
чо%ымаш. Возымо
годым тыглай ойлончо
нерген пален налме
шинчымашым
кучылтшаш. Текстлан
планым чо%ымаш.
Шонымашым иктешлен
моштышаш.

Кок составан тыглай ойлончо

15	Кок составан тыглай ойлончо. Подлежащий	Комбинированный урок	Кок составан тыглай ойлончо. Подлежащий да тудын каласалтмыже: именительный вочмык форман лўм мут да олмештыш мут дене, лўм мут семын кучылталтше тўрле ойлымаш ужаш дене, чот мут дене, неопределенный форман глагол дене, причастий да причастный савыртыш дене, тўрле муткылдыш дене. Тўрле ойлымаш ужаш дене каласалтше подлежащаян ойлончым кучылт моштымаш.	<i>Палышаш:</i> кок составан ойлончышто подлежащий ден сказуемыйын лиймышт, нуным предложений член семын ончыктымаш. <i>Моштышаш:</i> ойлончышто подлежащийым ончыктен моштышаш, тудын могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыжым палемдышаш.	Практический паша. Теме дене пашалан 100 – 101-ше упражнений- влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 106-шо паша – палемдыме ойлончылам лончылыман да тў%о член-влак нерген шонымым умылтарыман. Йылме лывыртыме паша: 107-ше – школ илыш могай лийшаш? Шонкалымашан	Ме%огылан 108-ше але 109-ше паша- влакым темлыман. 108-ше – подлежащий ден сказуемыйын могай улмыштым палемдыман. 109-ше – Шабдар Осыпын «Ораде мардеж» почеламутшо гыч подлежащий-влакым возен лукман, савырныммут нерген ончыч тунеммым ушештарыман.
----	---	-------------------------	---	--	---	--

16	Сказуемый. Тыглай глагольный сказуемый	Комбинированный урок	Сказуемый да тудын каласалтмыже. Сказуемыйын тў% йодышыжо-влак: мом ышташ? мо ышталтеш? тудо мо? тудо ке? могай? да т.м. Тыглай глагольный сказуемый. Тыглай глагольный сказуемыйым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> сказуемыйын ойлончышто вержым, тудлан шындаш лийме йодышым, кузе палемдымашым шинчышаш. <i>Моштышаш:</i> тыглай глагольный сказуемыйын ойыртемже-влакым ончыктышаш, тудым ойышто кучылт моштышаш.	текстым чо%ыман. Мутер диктант. Практический паша. Тунемме темым умылтараш 110 – 112-шо паша- влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 116-шо паша – тыглай глагольный сказуемыйым гына кучылтын, шонымашым раш каласен пуаш лиеш мо? Йылме лывыртыме паша: 117-ше паша – шыже ден теле мо дене ойыртемалтыт? Мутер диктант.	Ме%огылан 118-ше ден 119-ше паша-влак темлалтыт. 118-ше – тыглай глагольный сказуемый ўмбалам наклоненийым ончыктыман. 119-ше – Шабдар Осыпын «Марий кундемым почмылан» почеламут гыч сказуемый- влакым возен лукман.
17	Йыжы%ан глагольный сказуемый	У шинчымашым налме урок	Йыжы%ан сказуемыйын кок тўрле лиймыже: йыжы%ан глагольный да лўман йыжы%ан. Йыжы%ан глагольный сказуемыйын кок але икмыняр глагол дене каласалтмыже: ик ужашыже тў%	<i>Палышаш:</i> тыглай глагольный сказуемый нерген тунемме материалым палышаш; полшышо глагол нерген умылышаш. <i>Моштышаш:</i> йыжы%ан глагольный сказуемыйым	Мутер диктант. Практический паша. Тунемме темым умылтараш 120 – 123-шо паша- влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 126-шо паша –	Ме%огылан 128-ше ден 129-ше паша- влакым темлыман. 128-ше – ойлончо- влакын негызыштым палемдаш, сказуемыйын могай улмыжым ончыкташ. 129-ше – Н.

			лексический значенийым нумалеш, весыже полшышо глагол семен кучылталтеш. Тў% лексический значенийым нумалше ужаш неопределенный форман глагол але деепричастий дене каласалтеш. Йыжы%оан глагольный сказуемыйым ойышто кучылт моштымаш.	ойлончышто мушаш, тудын составшым ончыктен кертшаш.	темлыме ойлаште неопределенный форман глагол сказуемыйын составышкыже пура мо? Йылме лывыртыме паша: 127-ше паша – молан Марина моло ўдыр-влак гай ынеж лий, умылтарен возыман. Мутер диктант.	Игнатьевын «Комсомол ўдыр» повестьше тў%алтыш гыч йыжы%оан глагольный сказуемыян ойлончочлакым возен лукташ.
18	Лўман йыжы%оан сказуемый	У шинчымашым налме урок	Лўман йыжы%оан сказуемыйын лўм мут, пале мут але южо моло ойлымаш ужаш да полшышо глагол дене каласалтмыже. Полшышо глаголын шке лексический значенийым йомдарымыже. Полшышо глаголын шкет чотын 3-шо лица формыштыжо кучылталтдымыже. Лўман йыжы%оан сказуемыйым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> сказуемыйын тўрле лийын кертмыже: тыглай да йыжы%оан. Йыжы%оан сказуемыйын глагольный да лўман лиймыже. <i>Моштышаш:</i> лўман йыжы%оан сказуемыйын составшым ончыктышаш; ойлончышто полшышо глаголын вержым умылттарышаш; лўман йыжы%оан сказуемыйым ойлончышто предложений член	Практический паша. Тунемме темым умылтараш 130 – 131-ше паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 136-шо паша – пример-влакым лончылен, правилыш ешартышым ыштыман. Йылме лывыртыме паша: 137-ше паша – планым чо%оыман, авторын ыштыме	Ме%огылан 138-ше ден 139-ше паша-влакым темлыман. 138-ше – ойлончочлакым член дене лончылыман, сказуемый могай ойлымаш ужаш дене каласалтмым палемдыман. 139-ше – Н. Игнатьевын «Комсомол ўдыр» повестьше гыч Огаптян портретшым возен лукман, сказуемый-влакын могай улмыштым ончыктыман.

19	Подлежащий ден сказуемый коклаш тирем шындымаш	У шинчымашым налме урок	Полшышо глагол уке годым подлежащий ден сказуемый коклаш тирем шындымаш: кок тў% членжат именительный вочмык форман лўм мут але чот мут дене каласалтыныт гын, кок тў% членжат неопределенный форман глагол дене каласалтыныт гын, ик тў% членже неопределенный форман глагол дене, а весыже лўм мут дене каласалтын гын. <i>Тиде, тева, вот</i> частице улмо годым тире частице ончылан шыңдалтеш. Сказуемыйын та%астарыме мут дене, подлежащийын личный олмештыш мут дене каласалтмыж годым але сказуемый пелен шерыме частице улмо годым подлежащий ден сказуемый коклаште тире ок шыңдалт. Правил- влаклан келшыше ойлончо-влакым синоним	семын ончыктен кертшаш. <i>Палышаш:</i> йыжы%оан глагольный далўман йыжы%оан сказуемый нерген тунемме материалым палышаш. <i>Моштышаш:</i> полшышо глагол уке годым сказуемый ден подлежащий коклаште тирем шындышаш, тире кунам огеш шыңдалт – умылтарен моштышаш. Сказуемыйым лончылымо радамым палышаш да лончылен кертшаш.	йо%оылышыжым муман. Мутер диктант. Практический паша. Сказуемыйым лончылымо радамым шергал лекман. Тунемме темым умылтаращ 140 – 143-шо паша- влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 146-шо паша – знак шындымым умылтаращ, правиллан э%оерташ. Йылме лывыртыме паша: 147-ше паша – калыкмутын значенийжым умылтарен возыман. Мутер диктант.	Ме%оылылан 148-ше але 149-ше паша- влакым темлыман. 148-ше – ойлончылаште знак шындымым умылтарыман. 149-ше – Н. Игнатьевын «Комсомол ўдыр» повестьше гыч палемдыме ойлончо- влакым возен лукташ да сказуемый-влакын могай улмыштым умылтаращ.
----	---	----------------------------	--	---	--	--

20	Ойлончын ешарыме членже-влак (второстепенный). Ешартык (дополнений).	Комбинированный урок	дене вашталтен, ойлончовлакым ойышто кучылтмаш. Ешарыме член-влак: ешартык, рашемдык, умландарыш член. Ешартыкын предметым ончыктымыжо да сказуемый дене кылдалтмыже. Ешартыкын ойлончышто йодышыжовлак. Вяш да косвенный ешартык-влак. Винительный вочмык формышто шогышо ешартыкын вяш ешартык улмыжо. Ешартыкын лўм мут, олмештыш мут, почеш мутан лўм мут але олмештыш мут, чот мут, причастий дене каласалт кертмыже. Ойлончышто ешартыкым кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> ешарыме член-влакын тў% але вес ешарыме член-влакым рашемдымышт. Ешарыме член-влакын грамматический значенийышт дене кум тўке лиймышт: ешартык, рашемдык да умландарыше член. <i>Моштышаш:</i> ешартык член-влакым ойлончышто ончыктен кертшаш, нунын тў% йодышыштым шынден моштышаш.	Практический паша. Темым умылтараш 150 – 153-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 155-ше паша – ешартыкым кучылтде, ойлончовлакым руш йылме гыч кусараш лиеш мо? Йылме лывыртыме паша: 157-ше паша – геройлан йендыме жап гыч лекташ кузе полшыман? Мутер диктант.	Ме%огылан 158-ше але 159-ше паша-влакым темлыман. 158-ше – ешартыкым да тудын дене кылдалтше мутым палемдаш. 159-ше – Н. Игнатьевын «Комсомол ўдыр» повестьысе палемдыме ужаш гыч ешартыкан ойлончылам возен лукман.
21	Рашемдык	Комбинированный урок	Рашемдыкын предметын палыжым ончыктымыжо, подлежащийым, ешартыкым, лўм мут дене каласыме моло ойлончо членым рашемдымыже. Ойлончышто пале мутын, лўм мутын, олмештыш мутын, чот мутын, причастийын, наречийын,	<i>Палышаш:</i> тў%алтыш классла гыч налме шинчымашым шарнышаш, рашемдыкым ойлончышто кузе кычалшашым палышаш. <i>Моштышаш:</i> рашемдыклан чын йодышым шындышаш,	Практический паша. Темым умылтараш 160 – 163-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 167-ше паша – ойере-влак чылаж годымак чын ойлат	Ме%огылан 168-ше але 169-ше паша-влакым темлыман. 168-ше – ойлончовлакым лончылыман. 169-ше – М. Шкетанын «Илыш ўжеш» ойлымашысе палемдыме абзацым возен лукман да

			о%артыш мутын, тўрле муткылдышын определений лийын кертмыже. Ойышто рашемдыкым кучылтмаш, тўрле рашемдык-влакым синоним дене алмаштен кертмаш.	тудын могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыжым палемдышаш. Рашемдыкым ойым сылнештараш кучылтшаш.	мо, умылтарыман. Йылме лывыртыме паша: 166-шо паша – текстын темыж ден тў%о шонымашыжым рашемдыман. Мутер диктант.	лончылыман.
22	Ешартыклўм (приложений)	У шинчымашым налме урок	Ешартыклўмын вес лўмым пуэн предметым рашемдымыже. Собственный лўм мут пелен шогышо нарицательный лўм мут ешартыклўм лиеш. Шкет ешартыклўм ден рашемдыше мут коктынат нарицательный лўм мут улыт гын, коклаштышт кореш шындалтеш. Ойышто ешертыклўмым кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> приложенийын лўм мут дене каласалтмыже да ойлончышто рашемдык улмыжо. <i>Моитышаш:</i> вес лўмым пуэн, лўм мутым умылтарымыжым ончыктышаш; ойлончо семын палемдышаш; кўлеш годым корешым шындышаш.	Практический паша. Темым умылтараш 170 – 172-шо паша-влакым кучылташ лиеш. Шымлымаш паша: 176-шо паша – автор геройын кумылжым ончыкташ могай йен-влакым кучылтын, умылтарыман. Йылме лывыртыме паша: 177-ше паша – айдеме шке илышыжлан оза лийын кертеш мо, умылтарыман. Мутер диктант.	Ме%огылан 178-ше але 179-ше паша-влакым темлыман. 178-ше – ойлончо рўдым да ешартыклўмым ончыктыман. 179-ше – М. Шкетанын «Йльш ўжеш» ойлымашыж гыч кум ешартыклўман ойлончым возен лукман.
23	Умландарыше член-влак	Комбинированный урок	Умландарыше членыи действийым кузе, кунам, кушто да молан лийме шот дене умылтарымыже.	<i>Палышаш:</i> ончыч тунемме почеш умландарыше член нерген шинчымаш	Практический паша. Темым умылтараш 180 – 183-шо	Ме%огылан 188-ше але 189-ше паша-влакым темлыман. 188-ше – ойлончо-

			<p>Умландарыше членын утларакше сказуемыйым рашемдымыже.</p> <p>Умландарыше членын тўшкаже-влак: кузе лиймым, верым. жапым, причиным, цельым, условийым, степеньым умландарыше.</p> <p>Умландарыше член лийын кертеш: лўм мут, наречий, неопределенный форман глагол, причастий ден деепричастий, тўрле савыртыш-влак, чот мут, олмештыш мут, о%артыш мут. Умландарыше членан ойлончым ойышто кучылтмаш, тўрле синоним ойлончо дене вашталтымаш.</p>	<p>лийшаш: тў% йодыш-влакше, ойлончышто член семын палемдымаш.</p> <p><i>Моштышаш:</i> умландарыше членлан ойлончышто йодышым чын шындышаш, могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыжым ончыктышаш.</p> <p>Предложенийын ешарыме член нерген тунеммым иктешлен кертшаш.</p>	<p>паша-влакым кучылтман.</p> <p>Шымлымаш паша: 186-шо паша – ойлончым член шот дене лончылымо годым могай йесылыкыш тўкнаш лиеш?</p> <p>Йылме лывыртыме паша: 187-ше паша – текстлан мучашым шке семын ыштыман.</p> <p>Мутер диктант.</p>	<p>влакым лончылыман. 189-ше – М. Шкетанын «Вуйлатышын пондашыже» ойлымашыжын тў%алтыш абзацлаж гыч умландарыше членан ойлончо-влакым возен лукман.</p>
24	Диктант	Шинчымашым тергыме урок	<p>«Тыглай ойлончо», «Кок составан тыглай ойлончо» теме-влак почеш шинчымашым тергымаш.</p>	<p><i>Моштышаш:</i> лудмо почеш текстым возышаш, грамматический пашам шуктышаш.</p>	Грамматический пашан диктант.	Ме%гылан паша ок пуалт.
Ик составан тыглай ойлончо-влак						
25	Ик составан тыглай ойлончо. Раш палыме сказуемыян (определенно-личный) ойлончо	У шинчымашым налме урок	<p>Ик тў% членан ойлончо: раш палыме членан, раш палыдыме членан, безличный да назывной ойлончо-влак. Раш палыме сказуемыян ик составан</p>	<p><i>Палышаш:</i> ойлончын ик да кок тў% членан лийын кертмышт; тыгай ойлончо-влакым член шот дене лончылымо ойыртом.</p>	<p>Практический паша. Темым умылтарыме годым 200 – 201, 210 – 211-ше</p>	<p>Ме%гылан 218-ше але 219-ше паша-влакым темлыман. 218-ше – раш палыме сказуемыян ойлончо-влакым возен лукман.</p>

ойлончо; тыгай
ойлончышто сказымыйын
1-ше да 2-шо лица форман
глагол дене каласалтмыже.
Ик составан раш палыме
сказымыян ойлончым кок
составаным ыштымаш; эре
икгай мутым кучылтмо деч
кора%омаш.

Моштышаш: ойлончо
рўдым шуын кертшаш,
сказымыйын могай
улмыжым
ончыктышаш; 1-ше, 2-
шо лица форман глагол
пелен лицам
ончыктышо олмештыш
мутым эре кучылтмо
деч кора%оын кертшаш.

паша-влакым
кучылтман.
Шымлымаш паша:
216-шо паша –
правлышке
ешартышым
ыштыман.
Йылме лывыртыме
паша: 217-ше паша
– эрдене
йолташлан возаш
йерше СМС
серышым
возыман.
Мутер диктант.
Практический
паша.
Темым умылттараш
220 – 223-шо
пашалам
кучылтман.
Шымлыме паша:
226-шо паша –
правлыш
ешартышым
ыштыман.
Йылме лывыртыме
паша: 227-ше паша
– ылышыште
почеламутысо
шижмаш дене
вашлийында мо,
умылтарыза.

219-ше – М.
Шкетанын «Шымле
ик подкинде»
ойлымашыж гыч вич
раш палыме
сказымыян
ойлончылам возен
лукман.

26

Раш палыдыме
сказымыян
ойлончо

У шинчымашым
налме урок

Раш палыдыме сказымыян
ойлончышто глагол шуко
чотын 3-шо лицаштыже
шога. Тыгай ойлончышто
действий шкеже утларак
кўлешанлан шотлалтеш.
Раш палыдыме сказымыян
ойлончым ойышто
кучылтмаш.

Палышаш: раш
палыдыме сказымыян
ойлончын ойыртемеже-
влак.
Моштышаш: раш
палыдыме сказымыян
ойлончышто
действийын эн кўлешан
улмыжым умылтарен
кертшаш; тыгай
ойлончо-влакым
лончылышаш.

Мутер диктант.
Практический
паша.
Темым умылттараш
220 – 223-шо
пашалам
кучылтман.
Шымлыме паша:
226-шо паша –
правлыш
ешартышым
ыштыман.
Йылме лывыртыме
паша: 227-ше паша
– ылышыште
почеламутысо
шижмаш дене
вашлийында мо,
умылтарыза.

Ме%огылан 228-ше
але 229-ше паша-
влакым темлыман.
228-ше – раш
палыдыме сказымыян
ойлончылам возен
лукман. 229-ше – М.
Шкетанын «Илыш
ўжеш» ойлымашыж
гыч вич раш
палыдыме сказымыян
ойлончылам возен
лукман.

27	Безличный ойлончо	У шинчымашым налме урок	Безличный ойлончышто подлежащий уке да огешат кўл. Сказуемый тўрле йен дене каласалтеш: безличный, безличный значениян личный, неопределенный форман глагол-влак дене; тўрле страдательный причастий да полшышо глагол дене; наречий да полшышо глагол дене; состоянийым ончыктышо ятыр мут дене (йўште, шып да т.м.). Безличный ойлончо- влакым ойышто кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> ик составан ойлончышто сказуемыйын укежым да огешат кўлжым умылышаш. Тыгай ойлончым кузе лончылышашым палышаш. <i>Моштышаш:</i> безличный ойлончын сказуемыжым ончыктышаш да тудын могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыжым ончыктышаш.	Мутер диктант. Практический паша. Темым умылтараш 230 – 233-шо пашаламкучылташ лиеш. Шымлымаш паша: 236-шо паша – глаголым чын кучылтмо мо, умылтарыман. Йылме лывыртыме паша: 237-ше паша – калыкмутын чинжым умылтарен возыман.	Ме%огылан 238-ше але 239-ше пашалам темлыман. 238-ше – ик составан ойлончо- влакын могай улмыштым палемдыман. 239-ше – М. Шкетанын «Илыш ўжеш» ойлымашыж гыч ик составан ойлончо-влакым возен лукман.
28	Назывной ойлончо	У шинчымашым налме урок	Подлежащая ик составан ойлончо. Назывной ойлончо гоч действий лийме вер, жап, пўртўс сўрет кўчыкын да раш каласалтеш. Ик составан ойлончо-влакым синтаксически лончылымаш. Ик составан да кок составан ойлончо- влакым синтаксический синоним семын кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> подлежащий дене гына каласалтше ойлончо нерген палышаш, тудым лончылышаш. <i>Моштышаш:</i> раш палыме сказуемыян, раш палыдыме сказуемыян, назывной ойлончылам синтаксически лончылышаш; нунын тў%о членыштым раш ойырышаш, могай	Мутер диктант. Практический паша. Темым умылтараш 240 – 243-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 245-ше паша – руш йылмысе назывной ойлончылам марла каласыме годым могай вашталтыш лиеш, умылтарыза. Йылме лывыртыме	Менгылан 248-ше але 249-ше паша-влакым темлыман. 248-ше – ойлончо-влакын грамматический рўдылаштым ончыктыман, назывной ойлончым посна палемдыман. 249-ше – С. Чавайнын «Шылше» ойлымашыж гыч кум назывной ойлончым возен лукман.

29	Ик составан тыглай ойлончо	Ушештарымаш урок	Ик тў% членан ойлончо: раш палыме членан, раш палыдыме членан, безличный да назывной ойлончо-влак. Тыгай ойлончо-влакым текстыште кычал мумаш да синтаксически лончылымаш.	ойлымаш ужаш дене каласалтмыштым палемдышаш. <i>Палышаш:</i> ик составан ойлончо-влакын ойыртемьшт. <i>Моштышаш:</i> ик составан ойлончо-влакым кычал мушаш, синтаксически лончылен кертшаш.	паша: 247-ше паша – тезис сынан планым чо%ыман. Мутер диктант. Практический паша. Теоретический шинчымашым тўшкан ушештарымаш. Тест почеш шинчымашым тергымаш.	Посна йочалан индивидуальный паша.
30	Тичмаш огыл ойлончо Тичмаш огыл ойлончо	У шинчымашым налме урок	Тичмаш огыл ойлончо нерген умылымаш; тудым тичмаш ойлончо дене та%астарымаш. Диалогышто да кыдежан ойлончышто тичмаш огыл ойлончым кучылтмаш. Каласыде кодымо член олмеш южгунам возымо годым тирем шындымаш. Ойлымо да возымо годым тичмаш огыл ойлончо-влакым кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> ойлончышто иктаж членым каласыде кодаш лиймым палышаш. <i>Моштышаш:</i> тичмаш огыл ойлончым лончылышаш, мо каласалтде кодмым контекст гоч палышаш. Тичмаш огыл ойлончышто чарналтыш палым шынден кертшаш. Вес е%о дене мутланыме годым эре тичмаш огыл ойлончо кучылтмо деч кора%аш тыршышаш.	Практический паша. Темым умылтараш 260 – 263-шо паша-влакым кучылтман. Шымлыме паша: 266-шо паша – ойлончо-влакым та%астараш, знак шындымым умылтараш тыршаш. Йылме лывыртыме паша: 267-ше паша – «Шукталтдыме йоча шонымаш» сочинений-миниатюрым	Ме%огылан 268-ше але 269-ше паша-влакым темлыман. 268-ше – йодыш-влаклан вашмутым пуыман. 269-ше – М. Шкетанын «Илыш ўжеш» ойлымашыж гыч тичмаш огыл ойлончылам возен лукман.

31-32	Изложений	Йылме лывыртыме паша. Текстым кўчыкемден возымо изложений	Текстын темыже, тў%о шонымашыже, микротеме-влак. Планым чо%ымаш. Текстым йылме могырым лончылымаш. Нелталме проблеме нерген шонкалымаш.	<i>Моштышаш:</i> текстын темыже ден тў%о шонымашыжым рашемдышаш; микротеме-влакым рашемдышаш; текстлан планым ыштышаш; мут-влакын лексический значенийыштым умылышаш; проблемный йодыш-влак почеш шонкалышаш.	возымаш. Мутер диктант. Изложений возымо навыкым вия%одышаш. Изложений сборник гыч туныктышын ойырымыжо почеш текстым возымаш. (В.В. Кузнецов, Н.В. Кузнецова. Изложений сборник. 5 – 9 класс. Йошкар-Ола, 2010. Стр. 98 – 123.)	Ме%огылан паша ок пуалт.
Икгай членан ойлончо 33	Икгай членан ойлончо	Комбинированный урок	Икгай членан ойлончо нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Икгай член-влакын ик йодышланак вашмутым пуат, шукуж годым ик ойлымаш ужаш денак каласалтыт. Икгай член-влак рашемдыше шомак дене пырля каласалт кертыт, тўрле тўшка икгай член-влакат лийыт. Икгай член-влак сочинительный ушем мут але ойсем дене	<i>Палышаш:</i> икгай членан ойлончо нерген ончыч тунеммым шарнышаш. <i>Моштышаш:</i> икгай член-влакым ойлончо член семын лончылышаш, нунын кылдалтме йеныштым ончыктышаш. Уэш-пачаш каласыме шомак-влак икгай член огытыл шарнышаш.	Практический паша. Темым умылтараш 270 – 273-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 275-ше паша – марий йылмысе <i>икте</i> шомак нерген мом каласаш лиеш? Йылме лывыртыме паша: 276-шо паша	Ме%огылан 278-ше але 279-ше паша-влакым темлыман. 278-ше – икгай член-влакын могай ойлымаш ужаш дене каласалтмыштым ончыктыман. 279-ше – В. Савин «Муро орла%оге» ойлымашыж гыч икгай членан ойлончо-влакым возен лукман.

			ушалтыт. Икгай членан ойлончо-влакым ойышто кучылтмаш.			– геройын пашажлан акым пуыман. Мутер диктант.	
34	Икгай членан ойлончылаште ушем мут-влак	Комбинированный урок	Икгай членан ойлончылаште сочинительный ушем мут-влак: ушышо, ваштарешлыше, ойырышо. Икгай член-влакым запятой дене ойырымаш. Запятой шындалтеш: ваштарешлыше ушем мут ончылан, пачаш-пачаш каласалтше союз улмо годым кокымшо ушем мут ончылан, ушышо <i>-ат</i> частице почеш. Ушышо да ойырышо шкет союз ончылан запятой ок шындалт. Икгай членан ойлончылам возымо годым чын кучылтмаш, ойлымо годым кўлеш ойсем дене каласымаш.	<i>Палышаш:</i> икгай член-влак сочинительный ушем мут дене але ойсем дене кылдалтыт. Нуно шукыж годым икгай ойлымаш ужаш денак каласалтыт. <i>Моштышаш:</i> сочинительный ушем мут-влакым значений шот дене ойыркалышаш: ушышо (ден, да, ни..., -ат частице), ваштарешлыше (а, но, да, туге гынат), ойырышо (але, я, ала... ала, то... то да т.м). Кўлеш ушем мутым ойышто кучылт моштышаш.	Практический паша. Темым умылтарыме годым 290 – 292-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 294-ше паша – <i>да</i> ушем мутын ойлончышто вержым шымлыман. Йылме лывыртыме паша: 297-ше паша – пўртўс аралыме нерген темлымаш сынан текстым ыштыман. Мутер диктант.	Ме%огылан 298-ше але 299-ше паша-влакым темлыман. 298-ше – икгай член-влакым палемдыман, ушалтме йеньштым ончыктыман. 299-ше – Я. Ялкайнын «Енисейыште – сей» ойлымашыж гыч икгай членан ойлончылам возен лукташ.	
35	Икгай членан ойлончылаште иктешлыше мут	Комбинированный урок	Иктешлыше мут икгай член-влак гаяк член лиеш. Тудо ойлончышто тўрле вере шоген кертеш. Икгай член-влак иктешлыше мут почеш шогат гын, нунын ончылан кок точко шындалтеш, ончыч гын –	<i>Палышаш:</i> иктешлыше мутан ойлончо-влак нерген ончыч тунемме материалым шарнышаш. <i>Моштышаш:</i> икгай членан ойлончылам член шот дене	Практический паша. Темым умылтарыме годым 300 – 303-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша:	Ме%огылан 308-ше але 309-ше паша-влакым темлыман. 308-ше – икгай член-влакым ойлончо член семын палемдыман. 309-ше – Дим. Орайын «Чолга	

тире шыңдалтеш. Икгай член-влак иктешлыше мут почеш шогат да ойлончо умбакыже шуйна гын, икгай член-влак ончылан кок точко, почешышт тире шыңдалтеш. Ончыктымo правил-влакым возымо годым шуктымаш.

лончылышаш, иктешлыше мутын икгай член-влак семынак ойлончо член лиймыжым ончыктен моштышаш. Иктешлыше мутын икгай член-влак ончылно але вараш шогымыж дене ойлончышто чарналтыш палым шындымашын кылдалтмыже.

296-шо паша – палемдыме шомак-влак икгай улыт мо. умылтарыман. Йылме лывыртыме паша: 307-ше паша – авторын шонымашыж дене келшеда мо, умылтарыман. Мутер диктант.

шўдыр» повестьше гыч иктешлыше член-влак пелен иктешлыше мутан ойлончылам возен лукман.

Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак

36 Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак. Ойыралтше рашемдык

У шинчымашым налме урок

Ойлончышто ойыралт шогышо член-влак нерген умылымаш. Ойыралт шогышо рашемдык. Ойыралтше рашемдык пелен чарналтыш пале-влак. Лудмо да ойлымо годым ойыралтше рашемдыкым ойсем дене палемдымаш.

Палышаш: ойлончышто ешарыме член-влакын значенийыштлан кера возымаште чарналтыш пале дене, ойлымаште йўк дене ойыралт кертмышт.

Моштышаш: ойлымо годым поснак йўк дене ойырен каласыме ешарыме член-влакым возымо годым чарналтыш пале дене ойырышаш. Ойыралтше рашемдыкым ойлончо член семын лончылышаш.

Практический паша. Тунемме темым умылтараш 320 – 323-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 326-шо паша – правилым пример дене пе%огыдемдыман. Йылме лывыртыме паша: 327-ше паша – йочан койышыжлан акым пуыман. Мутер диктант.

Ме%огылан 328-ше але 329-ше паша-влакым темлыман. 328-ше – тыглай радаман ойлончым ме%огешла радаманыш савырен возыман. 329-ше – Г. Алексеевын «Перт» ойлымашыж гыч ойыралтше рашемдыкан ойлончылам возен лукман.

37 Ойыралтше

У шинчымашым

Ойыралтше

Палышаш: ойыралт

Практический

Ме%огылан 338-ше

	ешартыклўм.	налме урок	ешартыклўмым рашемдыме мут деч вара шогымыж годым запятой але тире дене ойырымаш. Ойыралтше ешартыклўмым чын возымаш. Ойышто тудым кучылт моштымаш.	шогышо ешартыклўмым ойыралт шогышо рашемдык семынак ончыман. <i>Моштышаш:</i> ешартыклўмым рашемдыме мут деч вара шогымыж годым ойырышаш. Ойыралтше ешартыклўмым ойлончо член семын лончылышаш.	паша. Тунемме темым умылтараш 330 – 333-шо паша- влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 336-шо паша – правилышке ешартышым ыштыман. Йылме лывыртыме паша: 337-ше паша – текстлан э%ортен, шке нерген текстым возыман. Мутер диктант.	але 339-ше паша- влакым темлыман. 338-ше – ойлончо- влакын грамматический рўдыштым да ойыралтше ешартыклўмым ончыктыман. 339-ше – «Марий литератур» книга комысо фотосўрет-влак почеш ойыралтше ешартыклўман ойлончо-влакым чо%ыман.
38	Ойыралтше умландарыше член	У шинчымашым налме урок	Ойыралтше умландарыше член семын утларакше деепричастный савыртышын кучылталтмыже. Шкет деепричастий але деепричастный савыртыш ден рашемдыме мут коклаште вес мут уло гын, але деепричастный савыртыш рашемдыме мут деч вара шога гын, запятой дене ойыралтеш. Шкет деепричастий рашемдыше мут деч вара шога гын, ок	<i>Палышаш:</i> ойыралтше умландарыше член семын деепричастный савыртышын да шкет деепричастийынат кучылталт кертмыже. <i>Моштышаш:</i> деепричастный савыртыш да шкет деепричас-тийымат правиле почеш ойрен моштышаш. Кўэмалтше савыртыш лийше деепричастный оборотын	Практический паша. Тунемме темым умылтараш 340 – 341-ше. 350 -352- шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 356-шо паша – правилыш ешартышым ыштыман. Йылме лывыртыме паша: 347-ше паша – чылаж годымак	Ме%гылан 358-ше але 359-ше паша- влакым темлыман. 358-ше – йодыш- влаклан вашмутым ямдылыман. 359-ше – Г. Алексеевын «Перт» ойлымашыж гыч ойыралтше членан кум ойлончым возен лукман.

			ойыралт. Ойыралтше рашемдыше член вес членын значенийжым рашрак умылтарен пуа гын, запятой дене ойыралтеш. Ойышто ойыралтше умландарыше членан ойлончым кучылтмаш. Ойыралт шогышо членан ойлончым синтаксически лончылымаш.	ойыралтдымыжым палышаш. Ойыралтше член семын моло шомак-влакынат кучылталт кертмыштым палышаш. Ойыралт шогышо ешарыме членан ойлончо-влакым синтаксически лончылышаш.	те чын улыда мо? Шке титакда нерген каласен кертыда мо? Устный сочинений. Мутер диктант.	
39	Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак	Ушештарымаш урок	Ойыралт шогышо член-влак нерген налме шинчымашым иктешлен ушештарымаш. Тыгай ойлончо-влакым синтаксически лончылымаш. Ойыралт шогышо членан ойлончо-влакым ойышто да возымаште чын кучылтмаш.	<i>Палышаш:</i> ойыралт шогышо членан ойлончын кузе чо%алтмыжым да кузе лончылышашым палышаш. <i>Моитышаш:</i> ойыралт шогышо членым ончыктышаш, знак шындымым умылтарышаш.	Практический паша. Теоретический шинчымашым тўшкан ушештарымаш. Тестысе паша-влак почеш йоча-влакын шинчымашыштым тергымаш.	Посна йочалан индивидуальный паша.
Савырныммут 40	Савырныммут	Комбинированный урок	Савырныммут нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Распространенный да распространенный огыл савырныммут. Лўм мут семын кучылталтше пале мутын, ешартыклўмын, е%о деч моло предметым	<i>Палышаш:</i> савырныммут нерген ончыч тунемме материалым шарнышаш: савырныммут ойлончо член огыл, ик мут але икмыняр мут гыч шоген кертеш.	Практический паша. Тунемме темым умылтараш 360 – 363-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 365-ше паша – руш	Ме%огылан 368-ше але 369-ше паша-влакым темлыман. 368-ше – ойлончо-влакын грамматический рўдыштым да савырныммут-влакын могай ойлымаш ужаш

ончыктышо лўм мутын
савырныммут семын
кучылталтмыже.
Савырныммутын
ойлончышто тўрле вере
шоген кертмыже.
Савырныммутан
ойлончышто чарналтыш
пале-влак.
Савырныммутан
ойлончым келшыше ойсем
дене лудмаш да чын возен
моштымаш.

Моштымаш:
савырныммутым
ойлончышто муын
моштышаш, чарналтыш
пале дене ойырышаш.

йылмысе
савырныммутым
марий йылмысе
дене
та%аастарыман.
Йылме лывыртыме
паша: 366-шо паша
– текстысе
тыланымашан
шомак гайым шке
чо%ыман.
Мутер диктант.

дене каласалтмыштым
палемдыман. 369-ше –
И. Осминын «Уна»
поэмыж гыч
савырныммутан вич
ойлончым возен
лукман.

Пуртымо мут да пуртымо ойлончо

41 Пуртымо мут У шинчымашым
налме урок

Пуртымо мут нерген
умылымаш. Ойлышо
е%ын шке каласымыжым
аклен ончыктышо мут.
Пуртымо мут пелен
чарналтыш палым
шындымаш. Пуртымо мут
ойлончо член ок лий. Шке
значенийже дене тўрле
лиеш: ўшанен ойлаш
полшышо, ўшаныде ойлаш
полшышо, тўрле
шижмашым ончыктышо,
весын ойжым
ушештарыше, шонымо
радамым ончыктышо,
каласымым иктешлыше,
рашемдыше. Пуртымо
мутан ойлончым ойышто

Палымаш: пуртымо мут
ойлончо член огеш лий.
Моштымаш: пуртымо
мутым ойлончышто
кычал мушаш; значений
шот дене могай
улмыжым ўшандарен
умылтарен моштышаш.
Пуртымо мутан
ойлончышто чарналтыш
палым шынден
моштышаш.

Практический
паша.
Тунемме темым
умылтараш 370 –
371-ше паша-
влакым
кучылтман.
Шымлымаш паша:
376-шо паша –
палемдыме ой
пуртымо мут ала
пуртымо ойлончо,
умылтараш
тыршыман.
Йылме лывыртыме
паша: 375-ше паша
– шурма%оше
нерген мом
паледа? Кўчыкын

Ме%ыглан 378-ше
але 379-ше паша-
влакым темлыман.
378-ше – ойлончо
почеш синтаксис
шотышто
ойыртемалтше палым
шындыман. 379-ше –
М. Шкетанын ик
мыскара ойлымашыж
пуртымо мутан вич
ойлончым возен
лукман.

42	Пуртымо ойлончо	У шинчымашым налме урок	<p>кучылтмаш.</p> <p>Пуртымо ойлончо нерген умылымаш. Ешарен умылтарыше але рашемдыше шинчымашым ешарыше ой. Пуртымо ойлончын скобка але тире дене ойыралтмыже. Пуртымо ойлончым ойышто да возымаште кучылт моштымаш.</p>	<p><i>Палышаш:</i> пуртымо ойлончым ойышто кычал мушаш, тудын молан кучылталтмыжым умылтарышаш.</p> <p><i>Моштымаш:</i> пуртымо ойлончым возымо годым чарналтыш пале-влак дене ойырен кертшаш, ойлымо годым йўк дене ойырышаш.</p>	<p>каласкалыман. Мутер диктант. Практический паша. Тунемме темым умылтараш 372-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 374-ше паша – пуртымо мут, пуртымо ойлончо але рашемдыше член-влак улыт, умылтараш тыршыман. Йылме лывыртыме паша: 377-ше паша – Марий кундем нерген йодыш-влак радамым ешарыман. Мутер диктант.</p>	<p>Ме%огылан 373-шо пашам темлыман – пуртымо мутан але ойлончан ужаш-влакым возен лукман.</p>
43	Йўк мутан ойлончо Йўк мутан ойлончо	У шинчымашым налме урок	<p>Йўк мут дене каласыме ик мутан ойлончо. Ойлончышто йўк мутын рольжо. Йўк мут ойлончышто чарналтыш пале-влак. Йўк мут да знаменательный шомак-влак кокласе ойырте. Йўк мутан ойлончым</p>	<p><i>Палышаш:</i> междометийын посна ойлончо семын кучылталтмыже, тудын ойлышо е%оын тўрле шижмашыжым ончыктымыжо. Йўк мутан ойлончым член семын лончылаш</p>	<p>Практический паша. Тунемме темым умылтараш 380 – 382-шо паша-влакым кучылтман. Шымлымаш паша: 386-шо паша –</p>	<p>Ме%огыште 388-ше але 389-ше паша-влакым темлыман. 388-ше – йодыш-влаклан вашмутым возыман. 389-ше – Г. Алексеевын «Шошо толеш, лум шула» ойлымашыж гыч йўк</p>

возымаште да ойлымаште
кучылт моштымаш.

лийдымаш.
Моштышаш: йўк мутан
ойлончо почеш
келшыше знакым
шынден кертшаш.

ойырымо шомак-
влак коклаште
ойыртемем
ончыктыман.
Йылме лывыртыме
паша: 387-ше паша
– «Кумыл ден
тазалык
кылдалтыныт»
сочинений-
миниатюрым
возыман.
Мутер диктант.

мутан ойлончо-
влакым возен лукман.

Мут-ойлончо

44 Мут-ойлончо

У шинчымашым
налме урок

Мут-ойлончо нерген
умылымаш. **Да, уке** мут
дене каласыме ойлончо-
влак. Нунын почеш
чарналтыш палым
шындымаш. Йўк-мутан
ойлончо-влакым
сылнымутан текстыште
келшыше ойсем дене
лудын моштымаш. Мут-
ойлончо-влакым возен
моштымаш.

Палышаш: **да, уке**
шомак-влакын посна
ойлончо семын
кучылталтмышт, нуным
ойлончо член семын
лончылаш лийдымаш.
Моштышаш: ойлышо
але возышо е%оын
кумылжым ончен,
ойлончо мучашеш
келшыше знакым
шындышаш.
Мутланыме годым
тыгай кўчык ой-влак
деч кора%оаш
тыршышаш.

Практический
паша.
Тунемме темым
умылтараш 383-
шо, 413 – 414-ше
паша-влакым
кучылтман.
Мутер диктант.

Ме%огыште идалык
мучко тунемме
теоретический
шинчымашым
ушештарыман.

45 Диктант

Шинчымашым
тергыме урок

«Ойыралт шогышо
ойлончо»,
«Савырныммут»,

Моштышаш: лудмо
почеш текстым
возышаш,

Грамматический
пашан диктант.

Идалык мучко
тунемме
теоретический

		«Пуртымо мут да пуртымо ойлончо», «Йўк мутан ойлончо» да «Мут-ойлончо» теме-влак почеш налме шинчымашым тергымаш.	грамматический пашам шуктышаш.		шинчымашым ушештараш.
46-47 Сочинений	Йылме лывыртыме паша. Сылнымутан сочиненийым возымаш.	Морально-этический темылан шкегыч текстым чо%ымаш. Келшен толшо темым йоча шкегыч ойырен налын кертеш.	<i>Моштышаш:</i> туныктышын ойырен налме илышыште вашлиялтше терсыр почеш шонкалымашан сылнымутан текстым чо%ышаш. Возымо годым идалык мучко пален налме шинчымашым кучылтшаш. Текстлан планым чо%ышаш. Шонымашым иктешлен моштышаш.	Сылнымутан текстым чо%ымаш.	Идалык мучко тунемме теоретический шинчымашым ушештараш.
Ий мучко тунеммым ушештарымаш					
48-49 Тыглай ойлончо, икгай членан ойлончо, ойыралтше членан ойлончо, савырныммут, пуртымо мут да ойлончо, ик мут гыч шогышо ойлончо-влак нерген тунеммым иктешлымаш	Конференций урок	Йочан ойырен налме теме почеш выступленийже.	<i>Моштышаш:</i> ойырен налме теме почеш йолташ-влак ончылно ойлен моштышаш; теоретический материал палымым ончыктышаш, шонымашым пример дене пе%огыдемдышаш. Ойлымо годым марий йылме этикетым шуктышаш. Чын улмым умылтарен моштышаш.	Шымлыме теме почеш выступлений.	Посна йочалан индивидуальный паша.

Эше 15 уроклан (№50-64) УУД ЛЕКТЫШ-ВЛАК - кажне уроклан ямдылыме план тетрадыште.. 65-68 урок-влак – резервный).

50		Сочинений: « Шочмо йылмым палыманак шол!»		
51		Иктешлымаш	Компьютерный презентаций	
Чыла тунеммым ушештарымаш				
52.		Ик составан предложений-влакым синтаксически лончылыымаш		
53.		Иктешлыше мутан предложений-влакым кучылт моштымаш.		
54		Грамматический сочинений: Икгай членан предложений-влак.		
55.		Ойыралт шогышо членан предложений-влакым возен моштымаш.		
56-57.		Текстым сӧрастарен возымаш.		
58.		Рашеммдыше умыландарыше член-влакым кучылт моштымаш		
59.-60.		Шымлымаш паша-влакым аралымаш.		
61-62		Шымлымаш паша-влакым аралымаш		
63.		Йодыш-влаклан вашмутым		

		возымах: «Простой предложений».		
64-65		Сочинений: «Мыйын школем-ильшем		
66.		Шарнен возымах: «Йылме лывыртыме паша» книга гыч.		
67.		Тест-влак очеш паша.		
68.		Иктешлымах урок.		

Туныктымo гoдым кучылтшаш материал

1. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Марий йылме. 8-ше класслан учебник. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2010.
2. Учаев З.В. Марий йылме дене дидактический материал. 8 – 9. Туныктышылан польш. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1993.
3. Учаев З.В. Марий йылме. Теорий. 5-9 класслан учебник. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1993.
4. Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Изложений сборник. 5-9 класслаште туныктышо-влаклан. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2010.
5. Иванова З.К., Тимофеева В.Т. Марий йылме пунктуаций дене диктант сборник. 5 – 9 класслаште туныктышо-влаклан. Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1994.

8-ше класслан Марий литератур дене ПАША ПРОГРАММЕ.

Умылтарен возымаш .

Марий литератур дене 8-ше класслан Паша программе образований стандарт негызеш ышталтын.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

1. Тунемме тун содержаний.
2. Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш.
3. Туныктымашын цельже.
4. Ты предметын школ планыште верже.
5. Теме-влакым шагат шот дене целедымаш.
6. Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже.
7. Тун книга.
8. Тематический планирований
9. Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тидат шотыш налалтеш: южгунам вашталтыш лийын кертеш. Но йоча садак тун шинчымашым налшаш, тудым илышыште кучылт моштышаш. Тидын нерген Марий литетатур дене программыште ойлалтеш (3 стр.)

Марий литератур предметын 8-ше классыште тунемме тун содержанийже: (Марий литератур программын 33-39 стр.).

Ужаш-влак:

1. С.Г. Чавайн.
2. Ш. Осып..
3. Н.В. Игнатъев.
4. М. Шкетан.
5. В.И. Сави.
6. Дим. Орай.
7. Г. Алексеев.
8. Осмин Йыван.

Идалык мучаште тунемше мом палышаш:

1. Тунемме произведений-влакым келгын лончылен моштымаш.
2. Произведенийын темыжым, идейжым каласен моштымаш.
3. Лирикын тушкаже-влакым ойырен моштымаш.
4. Жанр-влакым сайын палымаш.
5. Марий литературы классикше-влакым палымаш.
6. Произведенийлаште морально-этический, нравственно-эстетический проблеме-влакым палемден моштымаш.
7. Почеламутлан да прозаический произведенийлан тичмаш лончылымашым ыштен моштымаш.
8. Сылнештарыме йон-влакым келгынрак палымаш.
9. Кажне произведений нерген шке шонымашым каласен моштымаш.
10. Тест-влак почеш пашам ыштен моштышаш.
11. Литературный герой-влакым характеристикым танастарен возен моштымаш.
12. Тунемме писатель, поэт-влакым чурый денат, биографийым кучыкын ойлымо денат пален моштымаш.
13. Литературный герой-влакым пален моштымаш.
14. Произведенийын проблемыже-влакым ойырен моштымаш.
15. Туныктымашын суретлен моштымаште писательын мастарлыкшылан акым пуэн моштымаш.

Туныктымашын цельже:

- сылнымутым йораташ туныктымаш;
- йочан культуроведческий компетенцийжым вяндышаш;

Задаче-влак:

- произведенийласе герой-влакым илыш деке конден мошташ;
- коммуникативный компетенцийым вяндаш;
- произведенийын чоналтме йонжым, сылнештарыме йонжо-влакым пален моштымаш;
- илыш чыным умылен мошташ;
- калык ойпого-влакын значенийыштым умылаш;
- айдемын чон моторлыкшым умылен мошташ;
- произведений-влакын идейно-художественный ойыртемештым палемден мошташ;
- произведенийын философско-нравственный шижын мошташ.

8-ше классыште марий литератур урокышто УДД лектыш лийшаш;

Личностный УУД

Сылнымутан произведений -влак гоч самырык тукумым илышым чын умылаш, Родинын пайдале енже лияш, шўмбел мландым да шочмо калыкым алал кумылын, шокшын йораташ туныкташ, Россий элнам утыр тўзандаш кумыландымаш.

Тунемше -влакын кутырымо да возымо йылмыштым вянден, келгемден толмаш.

Марий калыкын курым дене аралтше йўлажлан да ойпогыжылан энертен, поро ден осалым ойыраш сылнымутан произведений полшышаш.

Тунемше -влакын шочмо марий йылме деке поро да пагалыме кумылым марий литератур шке сылнымутшо гоч лукшаш.

Регулятивный УУД

Писатель-влакын сылнымутыштан энертен, шкевуя почеламутым, кўчык ойлымашым возаш туныктымаш. Текстым лудын, тўрло йыжынан проблемым муын мошташ, нелылык гыч лекташ йеным кычалаш да тудым сенаш туныкташ. Шке шонымашыш шуаш, чын корным кычалаш да муын мошташ полшаш.

Шкевуя шымлымаш пашам шукташ да иктешлымашым ышташ, шке творческий сынан пашам аклаш туныктымаш.

Кеч-могай творческий пашам вес творческий паша дене танастарен саемдаш.

Познавательный УУД

Марий писатель-влакын возымаштышт нелталме проблемым муын мошташ да тудо пагыт дене кылден мошташ туныктымаш.

Кеч-могай произведенийым анализироватлаш тунемшаш улыт:

идей да темым чын муын моштышаш;

сылнымут произведений могай жанрлан энертен возалтмым тунемше палышаш;

герой-влакын характеристикым пуышаш;

икмыняр произведений дене танастарен да шымлен лончылышаш.

тўрло сорастарыме йоным кычалаш тунемшаш;

критический статья-влакын энертен, тўрло произведенийлан акым пуаш туныктымаш.

Коммуникативный УУД

Арун да яндарын лудаш туныктымаш, лудын лекмеке, содержанияйым почын пуэн кертшаш;

Сылнымутлан энертен, кўчыкын да раш каласкален кертшаш, иктешлымашым ыштен моштышаш,

йодышлан раш вашмутым почын пуышаш, монологан але диалоган текстым ыштен моштышаш.

Тўрло сообщений дене йолташ –влакым презентаций, доклад гоч палдарен кертшаш.

Тўшка вий дене произведений гыч ужашым модын моштышаш улыт.

Тўрло сынан ойлымашым возаш туныктымаш.

7-ше классыште марий литератур урокын личностный лектышыже:

Шочмо калыкын илыш йўлаж ден илыш ойыртомжым, чон поянлыкшым, шке калыкшым да шочмо кундемжым йератыше, шочмо калык деке поро шонымашан да яндар шўм-чонан улмыж дене ойыртомалтшаш.

Ешартыш шинчымашым погымо семын тўрло мутер ден да справочник дене пашам ыштен моштышаш.

Метапредметный лектышыже:

- литературышто пуымо проблемым умылен, материалым кышкарлен моштышаш, мутланыме, каласкалыме да возымо ойышто шке шонымашым чын умылтарен, тунемме произведенийлан иктешлымашым ыштен моштышаш;

- тунемме произведенийым шкевуя лудын, чын умылен да тўн шонымашыжым ойырен моштышаш,

Предметный лектыш семын ойырыман:

шинчымашым погымаште:

-сылнымутан произведенийыште тўн проблемым ужын да аклен мошташ,

- литератур произведений да тудым возымо жап кокласе кылым умылымаш,

- литератур произведенийым лончылен мошташ, могай жанрыш пурумыжым ончыктен кертшаш, темым да тўн шонымашыжым палемден кертшаш,

-произведенийын сылнештарыме йонжым ончыктен моштышаш

уш-акылым да шўм-чон яндарлыкым шуарымаште:

- шочмо калыкнан илен толмо корныжым, ойыртомалтше койыш-шоктышыжым, кўргў чон-

моторлыкшым, тўвыражым, йылме вий-куатшым, поян вершўржым шижын да ужын моштымаш,

- сылнымутан произведений-влак деке шке кумылым ончыктышаш, нунылан акым пуышаш;

– литератур произведений нерген шке шонымашым каласен моштышаш;

– авторын позицийжым умылышаш да тудын деке шке кумылым ончыктышаш;

коммуникативный

– тўрло жанран произведений-влакым колыштын да лудын умылышаш;

– шочмо йылмын мут поянлыкшым да текст гыч цитатым кучылтын прозаический произведенийын содержанияжым калскален моштышаш; лудмо але колыштмо текст почеш йодышлан вашмутым пуышаш; монолог ден диалогым чонгышаш;

– тунемме произведений-влакын тематикыштым да проблематикыштым лончылымаш дене кылдалтше сочиненийым возен кертшаш, классыште да монгышто возымо творческий пашам шуктышаш.

эстетический:

– сылнымутан литературым мут искусствын кончышыжо семын умылышаш;

– литератур произведений-влакым эстетике могырым аклышаш;

– сылнылыкым ужын да шижын моштышаш;

– сылнештарыме йен-влакын верыштым умылышаш.

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий литературым тунемаш арняште 1,5 шагат пуалтеш, чылаже 51 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктым.

Йылме лывыргыме пашан ойыртомже:

Ты паша кажне урокышто эртаралтшаш. Ойыртомже:

- текстын содержанияжылан сложный планым ыштен моштымаш;

- почеламутын чоналтмыжым, стопажым, размерже-влакым палемден моштымаш;

- почеламутым чонен моштымаш;

- литературный герой-влакым кызытсе илышыш шынден, келге содержаниян сочиненийым возен моштымаш;
- шке семын лудмо произведенийым келгын лончылен моштымаш.

Тун книга (тематический планирований пелен)

Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

**Марий литератур денне 8-ше класслан Календарно-тематический планировангий.
(Посна УУД ЛЕКТЫШ-ВЛАКЫМ УРОК ПЛАНЛАШКЕ ВОЗЕМ),**

Урок радам	Жап	Теме	Палемдымаш
1		Ончылмут. Литератур да искусство	Тунемме книга
2		Урок-лекций: «С.Г.Чавайнын илыш-корныжо да творчествыже.	Портрет
3		Драме нерген умылымаш. «Акпатыр»- калык героический драме	«Акпатыр» драме
4		Драмын содержанияйже почеш паша. Роль дене лудмаш.	Драме
5		Драмыште Пекеш Савийын да Акпатырын тўсышт	Драме
6		Драмын чо%алтмыже,сылнылык ойыртемеже, значенийже	Драме
7		«Акпатыр . Опер	Драме
8		. Сочинений: « Акпатыр илаш туныкта»	«Акпатыр» опер
9.		«Шылше» ойлымашын фольклор негызше.	С.Чавайнын произведенийже-влак.
10.		В.Сави. «Муро орланге» ойлымашын чоңалтмыже, сылнылыкше.	Сўрет-влак
11		«Тўня мурен кертеш улмаш». Сочинений.	Школысо рукописный почеламут сборник
12.		Н.Игнатьевын илыш да творческий корныжо. « Комсомол ўдыр» повестын идейно-тематический содержанияйже	Баян, компьютерный презентаций
13.			
14.		Повестын содержанияйже почеш паша.	
15.		Анфиса - -неле корным эртыше удыр. Огаптя Миронован пурымашыже.	Фотосўретан книга, компьютерный презентаций
16.		Д.Орай. «Чолга шўдыр» - очерково-публицистический повесть.	Компьютерный презентаций.
17.		Повестын содержанияйже почеш паша.	Компьютерный презентаций
18.		«Сергейын подвигше» ужаш почеш паша.	
19.		Сергей Суворов – повестын тўн геройжо, марий калыкын чолга эргыже..	Компьютерный презентаций
20.		Повестын йылме ойыртемеже, чоңалтмыже.	Портрет, фотосўретан книга
21.		Сочинений: «Сергей Суворов гай лияш ыле».	«Сергейын подвигше» ужаш почеш паша.
22.		Н.Лекайн. «Шонго мичуринец» очеркын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
23.		М.Казаков. «Онар» почеламутын содержанияйже.	Портрет, фотосўретан книга

24.		«Лесникын мутшо» почеламутын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
25.		М.Рыбаков. «Ачамын йöратыме мурыжо» -лирико-драматический сынан произведений.	Компьютерный презентаций.
26.		О.Йыван. «Марий Эл» почеламутын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
27.		«Уна»-лирический сынан поэме.	Компьютерный презентаций.
28.		Г.Алексеев. «Пöрт» ойлымашын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
29.		«Шочмо мландын шокшыжо» ойлымашын содержанияйже.	Компьютерный презентаций.
30.		А.Тимиркаев. «Тукым кыл» почеламутын содержанияйже.	Произведенийлан ямдылыме «Тукымвож» схеме.
31.		В.Изилянован да В.Петуховын поэтический мастарлыкышт..	Компьютерный презентаций.
32.		М.Кудряшов. «Тулык окна-влак» ойлымашын содержанияйже.	Писательын портретше.
33.		Роберт Миннуллин – татар поэт. «Пошкудын ак 0-Юмын ак» почеламутын содержанияйже.	Портрет, компьютер, проектор
34.		Резервный урок.	

IX класслан Марий йылме дене ПАША ПРОГРАММЕ

Умылтарен возымаш

Марий йылме дене 9 класслан ямдылыме Паша программе йылме дене пуышаш образований стандарт негызеш ышталтын. Программын тў% шонымашыже – йочалан пуышаш шинчымаш кўкшытым палемдаш, туныктышын пашажым мыняр-гынат куштылемдаш.

Паша программе тыгай ужаш-влак гыч шога:

«Марий йылме» предметым тунемме тў% содержанияй.

Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш да ыштен моштышаш.

Туныктымашын цельже.

Тунемме предметын школ планыште верже.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тергыме, йылме лывыртыме да м%огысе паша-влакын ойыртемашт.

Туныктымо годым э%ертышаш тў% книга.

Урок шот дене тематический планированияй.

Туныктымо годым кучылтшаш материал.

Шинчымашым тест почеш тергымаш.

Шинчымашым тергаш кучылтшаш диктант-влак.

Туныктымашын цельже

9-ше классыште марий йылмым школышто туныктымашын тў% цельже семын изирак класс-влаклан ончыктымо шонымаш-влак кодят. Тиде: –йочан *культуроведческий компетенцийжым* вия%одаш, вес семын каласаш гын, шочмо йылмым й°раташ туныкташ, тудын поян да с°рал улмыжым шижаш полшаш; йылмым пўтынъ культурын ик ужашыж семын шижаш туныкташ, тудым калыкын морально-этический нормыжо-влакым йоча чоныш сайын шы%дарен кертше вий семын ончыкташ;

–шкет айдеме кугу кўкшытыш шуын огеш керт, тудо е% дене мутланен, весе-влак дене келшен илышаш. Тидланже ойым чо%оен моштымаш кўлеш, кучылтмо шомак-влакымат эскерыман. Тыгеже, йылме закон-влакым сайын палыман, фразеологический савыртыш-влакым шотлан конден каласыман, тўрл° мутерлашкат ончалман. Тыгай паша дене йочан *йылме да лингвистический компетенцийже* вия%оеш. Тидыжым уроклаште веле ышташ лиеш;

–йолташ-влак ончылно шонымашым радамлен ойлаш, е%олан чын улмым ўшандарен каласаш туныкташ, кўлеш годым ойым вес йогыныш кусараш але вес е%ын мутышкыжо пураш *коммуникативный компетенцийым* вия%одымаш полша.

Тунемме предметын школ планыште верже

Марий йылмым тунемаш идалык мучко 34 шагатым ойырыман. Тидыже арнялан 1 шагат дене логалеш.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш

Кызытсе илышыште шочмо йылмын верже – 1 шагат
V-VII класслаште тунеммым ушештарымаш – 1 шагат
Марий литератур йылме – 1 шагат
Синтаксис да пунктуаций. Муткылдыш – 3 шагат
Тыглай ойлончо – 3 шагат
Кок составан тыглай ойлончо – 9 шагат
Ик составан тыглай ойлончо-влак – 5 шагат
Тичмаш огыл ойлончо – 1 шагат
Икгай членан ойлончо – 3 шагат
Ойлончын ойыралт шогышо членже-влак – 3 шагат
Савырныммут – 1 шагат
Пуртымо мут да пуртымо ойлончо – 2 шагат
Йӱк мутан ойлончо – 1 шагат
Мут-ойлончо – 1 шагат
Ий мучко тунеммым ушештарымаш – 2 шагат
Диктант – 4 шагат.
Изложений – 4 шагат (2 паша).
Сочинений – 4 шагат (2 паша).
Резерв урок – 2 шагат.

Тергыме, йылме лывыртыме да мӱгысе паша-влакын ойыртемаш

Программе почеш тергыме паша семын диктантат, изложений ден сочиненият кучылталтшаш улыт. Диктантлан ойырымо шагатым тыге шелаш келшен толеш: тунемме материал умылым да чын возен моштымо навикым тергаш 2 шагатым ойыраш, а 2 шагатым тест материал почеш шинчымашым тергаш кучылтман. Палемдыман: тыгодым чын возымо навикым пӱгыдемдаш да виядаш уроклаште эртарыме мутер диктант-влак полшышаш улыт.

Изложений ден сочиненийлан 9-ше классыште кок шагат дене ойырыман. Тыгеже, тунемше идалык мучко кок изложенийым да кок сочиненийым возышаш. Тышечын ик изложений ден ик сочиненийжым тергыме паша семын эртарыман.

Тергыме да йылме лывыртыме пашалан Программе почеш 12 шагат ойыралтшаш. Туныктышо иктаж амаллан кера вашталтышым ыштен гын, шке шонымашыжым умылтарен кертшаш.

Йоча-влакым шымлымаш паша деке утларак шӱмыдаш кӱлме нерген шонымаш дене посна паша дене кажне урокышто тыгай сынан упражненийым темлымым шотлыман. Нуным ойыртмалтшырак йочалан эреак темлен шогыман.

Йылме лывыртыме пашалан посна ойырымо ужашымат ФГОС-ын йодмыжо семын келыштарыман. Урокын шагал улмыжым шотлыде, йоча йылмым виядымашым ончыл верышке шындыман.

Мутер диктант але кўчык изложений моло классла семынак урок тў%алтыште 3 – 4 минут жапым налшаш улыт. Вес семынже, нуным йочам урокыш вончыктарыме жап семын ончыман.

Туныктымо годым э%ертышаш тў%о книга

Кузнецов В.В., Кузнецова Н.В. Марий йылме: 9-ше класслан учебник. – Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 2011.

Шочмо йылме нерген мутланымаш

I. Марий йылме – вия%о шогышо йылме. Кызытсе йылмыште лийын шогышо вашталтыш-влак. Марий йылмым шымлыше-влак В.М. Васильев, Г.Г. Кармазин. Лўмл° марий ученый-влак. Кызыт марий йылмым шымлыше шанчые%о-влак.

II. Йылме вия%омаште шанчые%о да СМИ-н рольыштым ужын моштымаш. Марий йылмым шымлыше е%о-влакын тў%о пашалаштым палымаш.

VIII классыште тунеммым ушештарымаш

I. Кок составан тыглай ойлочо. Ик составан простой ойлочын тўрл° лиймыже. Ойыралтше членан да икгай членан ойлочылаште препинаний знак-влакым шындымаш.

II. Кок составан да ик составан ойлочо-влакым лончылен моштымаш. Тыгай ойлочо-влакым возен да лудын моштымаш.

Кыдежан ойлочо (сложный предложений)

I. Кыдежан ойлочо нерген умылымаш. Сложный предложенийын ужашыже-влакын шонымаш дене кылдалтмышт. Ушем мутан, ушем мутдымо да шуко й°н дене кылдалтше кыдежан ойлочо-влак.

II. Тўрл° й°н дене кылдалтше сложный предложений-влакым ойырымаш, келшыше ойсем (интонаций) дене лудмаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлочо (сложносочинённый предложений)

I. Мужырлалтше кыдежан ойлочо нерген умылымаш. Ушышо, ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан сложносочинённый предложений.

Мужырлалтше кыдежан ойлочын ужашлаже коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Сложносочинённый предложенийым синтаксически лончылымаш.

II. Ушышо, ваштарешлыше да ойырышо ушем мутан сложносочинённый предложений-влакым ойырен моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан ойлочым икгай сказуемыян простой ойлочо деч ойырен моштымаш.

Сложносочинённый ойлочым текстыште кучылт моштымаш.

Сложносочинённый предложенийым да ойыралтше ешарыме членан (второстепенный членан) тыглай предложенийым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Ушалтше кыдежан ойлочо (сложноподчинённый предложений)

I. Ушалтше кыдежан ойлочонерген умылымаш. Сложноподчинённый предложенийыште тў%о да кўдынь (главный ден придаточный) ужаш-влак. Тў%о да кўдынь ужаш-влак коклаште кыл. Тў%о ужашыште указательный мут.

Главный ден придаточный ужаш-влак коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Придаточный ужаш-влакын тўрл° лиймышт: рашемдыше (определятельный), умылтарыше (изъяснительный), умландарыше (обстоятельный - верым, жапым, действийын кузе лиймыжым, причиным, цельым, условийым, следствийым ончыктышо да уступительный) кўдынь ужаш-влак.

Ушалтше кыдежан ойлончо-влакым синтаксически лончылымаш.

Икмыняр кўдынъ ужашан (придаточный) сложноподчинённый предложений да тудын ойыртемеже-влак. Тыгай ойлончышто препинаний знакым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Икмыняр кўдынъ ужашан сложноподчинённый предложенийым синтаксически лончылымаш.

II. Ушалтше кыдежан ойлончышто главный ден придаточный ужаш-влакым ойырен моштымаш. Нунын коклаште улшо кылым палымаш. Тў%
ужашыште указательный мутым муын моштымаш.

Кўдынъ ужаш-влакым ойырен моштымаш.

Мужырлалтше кыдежан (сложносочинённый) предложенийым, ушалтше кыдежан (сложноподчинённый) предложенийым да ойыралтше ешарыме (второстепенный) членан тыглай ойлончым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Икмыняр кўдынъ ужашан сложноподчинённый предложенийым чо%ен да кучылт моштымаш. Тыгай предложенийыште чарналтыш палым шынден да келшыше ойсем дене лудын моштымаш.

Ушем мутдымо кыдежан ойлончо (союздымо сложный предложений)

I. Ушем мутдымо кыдежан ойлончо нерген умылымаш. Ушем мутдымо кыдежан ойлончын ужашлаже кокласе кыл. Нунын коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш.

Ушем мутдымо кыдежан ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Ушем мутдымо кыдежан ойлончо да тудын ойыртемеже-влкым пален моштымаш.

Союздымо сложный предложенийын ужашлаже коклаште кылым ойырен моштымаш. Нунын коклаште чарналтыш палым шынден да келшыше интонаций дене лудын моштымаш.

Сложносочинённый предложенийым, сложноподчинённый предложенийым, союздымо сложный предложенийым да ойыралтше второстепенный членан простой предложенийым синтаксический синоним семын кучылт моштымаш.

Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончо (сложный предложений)

I. Тўрл° й°н дене кылдалтше сложный предложений нерген умылымаш. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончын ужашлаже-влак коклаште улшо кыл. Нунын коклаште чарналтыш палым шындымаш да келшыше ойсем дене лудмаш. Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончын ойыртемеже-влакым палымаш.

Тўрл° й°н дене кылдалтше кыдежан ойлончым синтаксически лончылымаш.

II. Тўрл° й°н дене кылдалтше сложный предложенийым ойлымаште да возымаште кучылт моштымаш.

Вияш оян ойлончо

I. Вияш оян ойлончо нерген ончыч тунеммым ушештарымаш. Тыгай ойлончышто вияш ойын да авторын мутшын верышт. Вияш оян ойлончышто препинаний знак-влак.

II. Вияш оян ойлончын ойыртемеже-влакым палымаш, текстыште муын моштымаш. Вияш оян ойлончан текстым сылнын лудын моштымаш.

Савырыме оян ойлончо

I. Савырыме оян ойлончо нерген умылымаш. Савырыме оян ойлончышто чарналтыш палым шындымаш.

Вияш оян ойлончым савырыме оян ойлончо дене алмаштымаш.

II. Вияш да савырыме оян предложений-влакым ойырен моштымаш

Цитате

I. Цитате нерген умылымаш. Шонымым ўшандарен каласаш цитатым кучылтмаш. Цитатым кучылтмаште препинаний знакым шындымаш.

II. Цитатын ойыртемеже-влакым пален моштымаш.

Идалык мучко тунеммым ушештарымаш

Тунемше ий мучашеш мом ыштен моштышаш

ушышо, ваитарешлыше да ойырышо ушем мутан мужырлалтише кыдежан (сложносочинённый) ойлончо-влакым ойырен моштышаш;
мужырлалтише кыдежан, ушалтише кыдежан (сложноподчинённый), икмыняр кўдынь ужашан сложноподчинённый, ушем мутдымо кыдежан
предложений-влак коклаште кылым палышаш, чарналтыш палым шынден моштышаш, келишыше ойсем дене лудын моштышаш;
мужырлалтише кыдежан (сложносочинённый), ушалтише кыдежан (сложноподчинённый), икмыняр кўдынь ужашан сложноподчинённый, ушем
мутдымо кыдежан ойлончо-влакым синтаксически лончылышаш;

сложносочинённый, сложноподчинённый, икмыняр придаточная сложноподчинённый, союздымо сложный предложений-влакым текстыште
кучылтишаш;

сложносочинённый предложенийым, сложноподчинённый предложенийым, союздымо да ойыралтише ешарыме членан тыглай ойлончым
синтаксический синоним семын кучылтишаш;

вияш оян, савырыме оян предложений - влакын ойыртемышт-влакым палышаш, препинаний знакым шындышаш; текстыште тыгай ойлончо-влакым
муын моштышаш, сылнын лудшаш;

шонымашым ўшандарен каласаш цитатым кучылтишаш да препинаний знакым шындышаш;

литературный произведенийлан рецензийым серышаш;

автобиографийым, заявленийым, рефератым, конспектым серышаш;

цитатым кучылтын, ойлымышлан анализым ыштышаш.

Туныктымашын цельже:

- шочмо йылмым йораташ туныктымаш;
- йочан культуроведческий компетенцийжым вияндышаш;
- йылме закон-влакым палаш туныктымаш;
- вончештарыме значениян шомак-влакым умылен, кучылт мошташ кумыландымаш;
- коммуникативный компетенцийым вияндымаш.

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий йылмым тунемаш арняште 1 шагат пуалтеш, чылаже 34 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктымо.

Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже:

Ты паша кажне урокышто эртаралтшаш. Ойыртемеже:

- простой предложений-влакым сложный предложенийыш савырен моштымаш (синтаксический синонимым палымаш);
- творческий пашаште цитат-влакым кучылт моштымаш;
- текстын содержанияжым кучыкын почын пуымаш;
- сложный предложений-влакым чонен моштымаш;
- пуымо стиль дене сочинений-влакым возен моштымаш;
- текстым пале мут да причастный оборот-влак дене сорастарен возымаш;
- турло стиль дене возымо текстын чоналтмыжым, сылнылыкшым лончылен моштымаш;
- турло темылан диалогым чонымаш да ваш мутланымаш;
- монгысо пашам творческий шулышаным пуымаш.

Тун книга (тематический планирований пелен)

Шинчымашым тергышаш диктант-влак: Марий йылме дене Диктант сборник. Синтаксис. Йошкар-Ола, Марий туныктыш институт, 2007

Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тест-влакым посна папкыште чумырымо.

**Марий йылме дене 9-ше класслан Календарно-тематический планирований
(Посна УУД ЛЕКТЫШ- ВЛАКЫМ УРОК ПЛАНЛАШКЕ ВОЗЕМ).**

Урок радам	Жап	Теме	Кучылтшаш материал	Йылме лывыртыме паша
1		Шочмо йылме нерген ончылмут. Ушештарымаш: «Мут сочетаний да простой предложений».	Компьютер, тунемме книга	Шочмо йылме нерген почеламут- влакым сылнын лудмаш
2		Ушештарымаш: «Простой предложений»	Таблице, компьютер, тунемме книга	«Мыйын суртем» темылан изирак сочиненийым возымаш
3		Сложный предложений нерген умылымаш	Таблице, компьютер, тунемме книга	Простой предложений- влак дене сложный предложений- влакым чо%ымаш
4		Сложносочиненный предложений	Таблице, компьютер, тунемме книга	Предложений- влакым чо%оен возымаш
5		Контрольный диктант: «Сложносочиненный предложений».	Таблице, компьютер, тунемме книга	Текстым возымаш
6		Сложноподчиненный предложений	Диктант сборник	
7		Придаточный предложений-влакын тўрле лиймышт. Изъянительный придаточный предложений.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений- влакым шонен возымаш
8.		Определительный придаточный предложений.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений- влакым шонен возымаш
9.		Обстоятельственный придаточный предложений-влак. Верым да жапым ончыктышо придаточный предложений-влак.		
.10.		Кузе лиймым ончыктышо придаточный предложений-влак. Условный придаточный	Тест-влак	

.		предложений.		
11.		Амал ден цельым ончыктышо придаточный предложений-влак.		
12.		Уступительный придаточный предложений. Следствийым ончыктышо придаточный предложений.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
13		Сложноподчинённый предложений-влакым чонен да лончылен моштымаш.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
14		Шуко придаточныян сложноподчинённый предложений-влак.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
15.		Тергымаш паша: «Придаточный предложений-влакым палымаш».	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
16.		Йылме лывыртyme урок: Текстым чонымаш	Таблице, компьютер, тунемме книга	
17.		Шуко придаточныян сложноподчинённый предложений-влакым чонымаш да лончылен моштымаш.	Диктант сборник	
18.		Союздымо сложный предложенийште запятой да точкан запятойым шындымаш.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
19.		Союздымо сложный предложенийште кок точкым шындымаш		
20.		. Союздымо сложный предложенийште тирем шындымаш.		
21.		Союздымо сложный предложенийште препинаний знак-влакым шынден моштымаш	Таблице, компьютер, тунемме книга	Правиллан кельштарен, предложений-влакым шонен возымаш
22.		Союздымо сложный предложенийым лончылен моштымаш.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Правиллан кельштарен, предложений-влакым шонен возымаш
23.		Союздымо сложный предложенийым чонен да лончылен моштымаш.	Тунемме книга	Правиллан кельштарен, предложений-влакым шонен

24.		Союздымо сложный предложенийым кучылт моштымаш.		возымаш
25.		Контрольный диктант: «Союздымо сложный предложений»		
25		Түрлө йөн дене кылдалтше сложный предложений-влак нерген умылымаш	Таблице, компьютер, тунемме книга, Диктант сборник	Т%алме предложенийым шуен возымаш
26		Түрлө йен дене кылдалтше сложный предложений-влакым лончылен моштымаш.		
27		Түрлө йен дене кылдалтше сложный предложений-влакым кучылт да лончылен моштымаш. Текстым возымаш.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
28		Түрлө йен дене кылдалтше сложный предложенийым иктешлымаш урок.	Таблице, компьютер, тунемме книга	Схеме почеш предложений-влакым шонен возымаш
29		Сочинений: « Ах, шошо!»	Срет-влак	
30		Вияш да савырыме ой	Таблице, компьютер, тунемме книга	Предложений-влакым шонен возымаш
31		Цитат. Изирак изложений	Тунемме книга	Цитатым пуртен, предложенийым возымаш
32		Текстыш цитатым пуртен возен моштымаш		Текстым возымаш
33		Контрольный диктант	Диктант сборник	
34-35.		Грамматический сочинений: «Сложный предложений-влак».	Таблице, компьютер.	
Чыла тунеммым ушештарымаш.				
36.		Сложный предложений-влакын түрлө лиймышт	Таблице	Предложений-влакым шонен возымаш
37.		Сложносочиненный предложенийым синтаксис могырым лончылымаш	Правил мутер	Предложений-влакым шонен возымаш
38.		Сложносочиненный предложений-влакым чонен моштымаш.	Правил мутер	Предложений-влакым шонен возымаш
39.		Грамматический сочинений: «Сложносочиненный предложений».	Правил мутер	Предложений-влакым шонен возымаш
40.		Сложноподчиненный предложеницйыште придаточный-	Правил мутер	Предложений-влакым шонен

		влакым палымаш		возымаш
41.		Сложноподчиненный предложений-влакым чонен да лончылен моштымаш.	Правил мутер	Предложений-влакым шонен возымаш
42-43.		Сочинений: «Тау, туныктышем-влак!»		
44.		Йодыш-влаклан вашмутым возымаш	Йодыш-влак	Предложений-влакым шонен возымаш
45.		Сложноподчиненный предложений-влакым синтаксис могырым лончылымаш.	Правил мутер	Правил мутер
46.		Союздымо сложный предложенийым ушештарымаш.	Правил мутер	Предложений-влакым шонен возымаш
47.		Союздымо сложный предложений-влакым чонен моштымаш.	Правил мутер	Првил мутер
48.		Союздымо сложный предложений-влакым лончылен моштымаш	Правил мутер	Првил мутер
49-50.		Шымлымаш паша-влакым аралымаш.: «Марий фольклорышто союздымо сложный предложений-влакым кучылтмаш.»	Шымлымаш паша	Шымлымаш паша-влак
51.		Тест-влак почеш паша: «Сложный предложений-влак»	Тест-влак	Тест-влак
52.		Тест-влак почеш паша: «Простой ден сложный предложений-влак»	Тест-влак	Тест-влак
53.		Сочиненийым возымаш: «Пиал пеленетак ила».		
54.		Вияш оян предложенийым чонен моштымаш.	Правил мутер	Првил мутер
55.		Диалоги чонымаш.	Правил мутер	Првил мутер
56.		Текстыштке цитатым пуртен возымаш.	Правил мутер	Првил мутер
57.		Түрлө йөн дене кылдалтше сложный предложенийым чонен моштымаш.	Правил мутер	Првил мутер
58.		Түрлө йөн дене кылдалтше сложный предложенийым лончылен моштымаш.	Правил мутер	Првил мутер
59.		Текстыш препинаний знак-влакым шынден возымаш	Правил мутер	
60.		Ик составан предложений-влакым лончылен моштымаш	Правил мутер	
61.		Предложений-влакым сылнештарен возымаш.	Правил мутер	
62.		Сочиненийым возымаш: «Тау тыланет, авай!»		
63.		Тест-влак почеш паша: «Лексика»	Тест-влак	
64-65.		Шымлымаш паша-влакым аралымаш: «Сылнымутышто	Шымлымаш паша-влак	

		сложный предложений-влакым кучылтмо ойырте»		
65.		Иктешлыше контрольный диктант.	Диктант сборник	
66.		Тест-влак почеш паша (тунемме теме-влак почеш).	Тест-влак	
67.		Сочинений: «Шочмо йылме-ончыкылык илышыштем»		
68.		Иктешлымаш урок.	Правил мутер	

9-ше класслан Марий литератур дене Паша программ

Умылтарен возымаш (аннотаций)

Марий литератур дене 8-ше класслан Паша программ образований стандарт негызеш ышталтын. Паша программ тыгай ужаш-влак гыч шога:

1. Тунемме тун содержанияй.
2. Тунемме ий мучаште йоча мом палышаш.
3. Туныктымашын цельже.
4. Ты предметын школ планыште верже.
5. Теме-влакым шагат шот дене щеледымаш.
6. Йылме лывыртыме пашан ойыртемеже.
7. Тун книга.
8. Тематический планирование
9. Тест-влак почеш шинчымашым тергымаш.

Тидат шотыш налалтеш: южгунам вашталтыш лийын кертеш. Но йоча садак тун шинчымашым налшаш, тудым илышыште кучылт моштышаш. Тидын нерген Марий литератур дене программеште ойлалтеш (3 стр.)

Марий литератур предметын 9-ше классыште тунемме тун содержанияйже: (Марий литератур программын 39-44 стр.)

Ужаш-влак.

1. Я.Я.Ялкайн.
2. К.Коршунов.
3. Н.Ф.Ильяков.
4. Н.С.Лекайн.
5. С.А.Вишневский.
6. М.Казаков.

Идалык мучаште тунемше мом палышаш:

1. Сылнымут образ-влакым палымаш.
2. Произведенийын темыж ден идейжым, композицийжым, сылнылык ойыртемежым палемден моштымаш.
3. Авторский позицийым умылен моштымаш.
4. Произведенийын шочмо да кызытсе жап дене кылжым ончыктен моштымаш.
5. Литературоведческий термин-влак дене пайдаланен моштымаш.
6. Проблемный йодыш-влаклан келге вашмутым пуэн моштымаш.
7. Шке семын лудмо произведений нерген шонымашым возен моштымаш.
8. Произведенийлаште морально-этический, нравственно-эстетический проблеме-влакым палемден моштымаш.
9. Почеламутлан да прозаический произведенийлан тичмаш лончылымашым ыштен моштымаш.
10. Сылнештарыме йон-влакым келгынрак палымаш.
11. Кажне произведений нерген шке шонымашым каласен моштымаш.
12. Тест-влак почеш пашам ыштен моштышаш.
13. Произведенийын проблемыже-влакым ойырен моштымаш.
15. Писательын мастарлыкшылан акым пуэн моштымаш.

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий литературым тунемаш арняште 1 шагат пуалтеш, чылаже 34 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктымо.

Тун книга (тематический планирований пелен)

Сылнымутан марий литературым туныктымо ойырте.

Сылнымутан литератур дене программе кок тун сомылым шукта:

- кушкын толшо самырык тукумым вияндыме корным рашемда;
- тунемше-влакын шичымашыштым аклыме корным темла.

а

Программе вич лончо гыч шога: «Умылтарен возымаш», «Сылнымутан литератур дене шинчымашым налшаш содержанияй», «Марий литературым тунемме содержанияй», «Тунемшаш содержанияйым теме шот дене шеледымаш», «Темлыме материально-технический йон».

Тунемме предметын школ планыште верже:

Марий литературым тунемаш арняште 1 шагат пуалтеш, чылаже 34 шагат.

Тунемшаш материалым шагат шот дене шеледымаш.

Тидым чыла тематический планированийыште раш ончыктымо.

Йылме лывыргыме пашан ойыртемеже:

Ты паша кажне урокышто эртаралтшаш. Ойыртемеже:

- текстын содержанияйжылан сложный планым ыштен моштымаш;
- почеламутым чонен моштымаш;
- стихосложенияй нерген теорийым палымаш;
- литературный герой-влакым кызытсе илышыш шынден, келге содержанияйн сочиненийым возен моштымаш;
- шке семын лудмо произведенийым келгын лончылен моштымаш;
- илыш гыч налме проблеме-влакылан келге сочиненийым возен моштымаш;
- марий литературым тунябалсе литератур дене кылден моштымаш.

Программын чонгалтмыже да содержанияйже.

Сылнымутан литератур программэ икшыве-влакын ийготыштым шотышко налме негызеш чонгалтын. Тыгодым историймат, проблеме-влакымат өрдыжеш кодымо огыл.

Программыште тыгай ужаш-влакым темлыме:

Марий калык ойпого.

Октябрь революций деч ончычсо марий литератур.

Совет кучем жапысе марий литератур.

Кызытсе маприй литератур (198 ийла мучаш – 21 курым тунгалтыш).

Пошкудо калык тукым фольклор да литератур.

Йотэлысе литератур.

Литератур теорий да историй.

Йылмым лывыргыме паша.

Литератур шинчымашын кукшытшым тергымаш.

1-6 ужашлаште лудаш да лончылаш произведений-влакым палемдыме. Критерий-влак тыгай улыт:

- Писательын марий литературышто верже.

-Сылнымут ойпогым шуарыме куатше.

-Текст-влакым шкевуя шымлен лудмаш.

-- Произведенийын йоча-влакын ийготыштан келшен толмышт.

Туныктымо пашаште **урок-практикумлан** посна вер ойыралтшаш:

- устан лудмо техникым вияндымаш;

-посна проблеме-влак почеш мутланымаш;

-кутырымо йылмым вияндаш.

Лудаш але лудмо почеш мутланымашлан туныктышо произведенийым шке ойырен налын кертеш.

Литератур теорийланат туткыш ойыралтшаш.

Кажне классыште сылнымут текст дене пашам ыштыме туравеллыкым палемдыше теоретико-литературный проблеме-влак рашемдалтыт:

Туныктымашын цельже:

- сылнымутым йораташ туныктымаш;

- йочан культуроведческий компетенцийжым вияндышаш;

Задаче-влак:

- произведенийласе герой-влакым илыш деке конден мошташ;

- коммуникативный компетенцийым вияндаш;

- произведенийын чонгалтме йонжым, сылнештарыме йонжо-влакым пален моштымаш;

- илыш чыным умылен мошташ;

- калык ойпого-влакын значенийыштым умылаш;

-айдемын чон моторлыкшым умылен мошташ;

- произведений-влакын идейно-художественный ойыртемаштым палемден мошташ;

- произведенийын философско-нравственный шижын мошташ.

Тунемме пашан лектышыже:

(УУД лектыш):

Личностный:

- Шочмо калыкын, Россиянын да уло тунян тувыраштым, илыш туня ойыртемештым палыше да пагалыше айдеме лияш тунемшаш.
- Ешартыш источник-влакым кучылт моштышаш.

Метапредметный:

- Проблемым умылен, гипотезым шынден, шке шонымашым негызлен, иктешлымашым ыштен мошташ тунемшаш.
- Шкевужа пашам ыштым аклен моштышаш.

Предметный:

- Сылнымутан произведенийыште тунпроблема-влакым ужын моштышаш.
- Литератур произведений да тудым возымо жапысе кылым умылен моштышаш.
- Произведенийын сюжетшым, чоңалтмыжым рашемден моштышаш.
- Лончылымаште литератур теорийым кучылт моштышаш.

Коммуникативный:

- Турло жанран произведенийым лудын да колыштын умылышаш.
- Произведенийын содержанияжым каласкален моштышаш.
- - Произведенийын темыжым да проблемыж-влакым палемден моштышаш.
- Монолог ден диалогым чоңен моштышаш.
- Произведенийын сылнылыкшым шижын оштышаш.

**Марий литератур денне 9-ше класслан
Календарно-тематический планирований
(Посна УУД лектыш-влакым – урок-влан планышке возем).**

Урок радам	Жап	Теме	Палемдымаш
1		Марий литературын вия%о толмо йыжы%оже-влак	Ямде лекций
2		Я.Ялкайнын илышыже да творчествыже. «Андрей Толкын» - автобиографий сынан повесть.	«АндрейТолкын» повесть
3		Повестын содержанияйже почеш паша. Андрейын шуаралт толмыжо.	Повесть
4		Шке семын лудмо почеш мутланымаш.	«Пагыт» книга
5		К. Коршунов-илышым келгын палыше писатель- драматург	Портрет, компьютер, проектор
6		«Аксар ден Юлавий» драмын содержанийже почеш паша.	Тунемшаш драме
7		Драмын содержанияйже почеш шонкалымаш.	
8		Урок-семинар: »Пьесыште Юлавийын, Аксарын, Курайын, Ялантайын, Тулбайын да Изергинын образышт	Драме
9		Н.Ильяковын илыш да творческий корныжо.	
10.		«Опак Микита» романын содержанийже почеш паша.	
11.		Урок-вашлимаш: «Опак Микита – ойыртемалтше образ».	
12		Н.Ильяковын «Онтон Йыван» ойлымашыжын содержанияйже	Литератур теорий мутер
13		Онтон Йыван ден Петров - илышын кок могырыштыжо шогышо образ- влак	
14		С.Вишневскийын илыш усталык корныжо.	
15		«Пиал» поэмын илейно- тематический содержанияйже.	
16		Лирический герой. Литературный герой..Поэмын лирический геройжын илыш-корныжо.	Тунемме книга
17		Сочинений: «Мо тыгай пиал?»	
18		Кызытсе марий литературын ончыл проблемыже=влак.	
19		Кызытсе прозын ойыртемеже.	
20		Кызытсе публицистикын ойыртемеже..	Компьютер,проектор, сар нерген сўрет-влак

21.		Кызытсе писатель-влакын шочмо йылме да тувыран ончыкылыкшо нерген шонкалымышт.	Роман
22		Шымлымаш паша-влакым аралымаш: «Мыйын йоратыме писателем»	Роман
23.		Ю.Рязанцевын илыш да усталык корныжо.	Роман
24.	«Ава шум» балладын содержанийже.		
25		Мария Илибаеван илыш да усталык корныжо.	Портрет, компьютерный презентаций
26		«Орина ккува» повестьын идейно-тематический содержанийже.	Тунемме книга
27		С. Эсаулован «Чодыра» почеламутшын содержанийже да сылнылык ойыртемеже.	Пўртүсым аралыме нерген ўжмаш-влак
28.		А.Васильев «Мый йол умбалне пенгыдын шогем» почеламутшын идейно-тематический содержанийже да сылнылык ойыртемеже.	
29.		Шке семын лудмо произведений почеш мутланымаш.	Тунемме книга
30.		Арво Валтон – эстон сылнымут мастар. Поэтын «Тиде ик илышетла мо тыланет кулеш» почеламутын философский сынже.	Компьютерный презентаций
31.		«Сочиненийым возымаш: «Мыйын йоратыме произведением».	Портрет, почеламут-влак
32.		Сочинений: « Айдемын пиалжетыныс илыш верч кучедалмаште»	Тунемме книга
33-34		Резервный урок-влак.	

Шинчымашым аклыме нормо-влак.

Устный вашмутым аклымаш.

«5» шындалтеш:

- Тунемше произведенийын текстшым сайын пала.
- Событий-влакым, герой-влакым аклен мошта.
- Лончылымо годым литератур теорийым сайын пала.
- Яндар литератур йылме дене каласкала.

«4» шындалтеш:

- Тунемме произведенийын текстшым сайын пала.
- Событий-влакым умылтарен мошта.
- Сылнымут йөн-влакым умылтарен кертеш.
- Яндар литератур йылме дене каласкален кертеш.
- Вашмутышто ик-кок экшык уло.

«3» шындалтеш:

- Тунемше произведенийын текстшым тун шотышто пала.
- Герой-влакын койыш-шоктышыштым умылтарен мошта.
- Литератур йон-влакын тун рольыштым пала.
- Произведенийым лончылымо годым литератур теорийым сайынжак кучылт ок мошто.
- Куштылгын аласкален моштымыжо ок шижалт.
- Йылме экшык палдырна.

«2» шындалтеш:

- Тунемше тун йодышлан вашмутым ок пале.
- Герой-влакым аклен ок мошто.
- Литератур теорийым ок пале.
- Литератур йылме дене сайын кутырен ок керт.

